

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

INTEGRATIVE SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURAL DEVELOPMENT

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

JUNE 25-27, 2025

WARSAW, POLAND

**INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"**

INTEGRATIVE SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURAL DEVELOPMENT

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

June 25-27, 2025

Warsaw, Poland

This edition was approved for publication on July 5, 2025.

Published in A4 format online on website:

<https://naukainfo.com/conference.php?id=54>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.

Warsaw, Poland
2025

UDC 001.1

Proceedings of the International scientific and practical conference “Integrative science, technology and cultural development” (June 25-27, 2025) / OP website: www.naukainfo.com. - Warsaw, Poland, 2025. - 228 p.

ISBN 978-617-8680-01-5

The recommended citation for this publication is:

Shevchenko T. G. Research into the specifics of the development of performing arts in Ukraine under martial law // Integrative science, technology and cultural development : proceedings of the International scientific and practical conference (June 25–27, 2025). — Warsaw, Poland : naukainfo.com, 2025. — Pp. 15–21. — URL: <https://naukainfo.com/conference.php?id=54>.

Editor
Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

E-mail: journal@naukainfo.com

Online publisher website: www.naukainfo.com

© Online Publisher Website: naukainfo.com, 2025

© Ukrainian Institute of Scientific Strategies (UISS), 2025

© All authors, 2025

TABLE OF CONTENTS

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICES

1. *Лебідь Сергій Вікторович* 6
ПРОБЛЕМАТИКА УДОСКОНАЛЕННЯ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДАХ
РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ПРОВІДНИХ
ТЕНДЕНЦІЙ СВІТОВОЇ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ
2. *Осадчук Юрій Сергійович* 11
ВЗАЄМОДІЯ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE

3. *Кичма Роман Ярославович* 16
ВПРОВАДЖЕННЯ LEAN ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В БІЗНЕСІ (НА ПРИКЛАДІ
ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА)

MILITARY SCIENCE, NATIONAL SECURITY AND STATE BORDER PROTECTION

4. *Біліченко Валерій Віталійович* 20
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

FOOD PRODUCTION AND TECHNOLOGIES

5. *Переверзева Тетяна Іванівна* 25
ВИВЧЕННЯ РОЛІ АВТЕНТИЧНИХ СТРАВ У СУЧАСНОМУ
РЕСТОРАННОМУ СЕРВІСІ

INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

6. *Сич Сергій Володимирович* 31
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ СТАЛИМ
РОЗВИТКОМ: МОДЕЛІ ТА ПЛАТФОРМИ

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

7. *Рудь Олег Миколайович* 36
ІСТОРИЧНА РОЛЬ КУЛЬТУРИ Й ДУХОВНОСТІ В ПРОЦЕСАХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В ПЕРІОДИ ВОЄННИХ
ВИПРОБУВАНЬ УКРАЇНИ

PHILOLOGY AND JOURNALISM

8. *Дворецький Олександр Олександрович* 42
UX/UI-ДИЗАЙН ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ
ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

9. *Кітчак Назар Юрійович, Мардинавка Остап Володимирович,
Гудзенко Валентин Олексійович* 47
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В
УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗИ

PEDAGOGY AND EDUCATION

10. *Вербицька Тетяна Геннадіївна* 52
ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ
«ПРАКТИЧНА РОБОТА. ВИСІВАННЯ НАСІННЯ
ДЕКОРАТИВНО-КВІТУЧИХ РОСЛИН ДЛЯ ОТРИМАННЯ
РОЗСАДИ»
11. *Гарашова Світлана Василівна* 63
ІНТЕГРАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ПРАКТИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ
12. *Гресь Ольга Анатоліївна* 67
ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ
НАСЛІДКІВ ПОСТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
13. *Дементьєва Ксенія Юрївна* 74
ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННЯ
КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ

14.	<i>Дмитренко Тетяна Георгіївна</i>	78
	МОДЕЛЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ, ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ТА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ І МОЛОДІ	
15.	<i>Кириленко Анна Владиславівна, Чумак Тетяна Вікторівна</i>	86
	МОДЕЛЬ ЕФЕКТИВНОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ДОСВІД ШКОЛИ ГУМАНІТАРНОЇ ПРАЦІ	
16.	<i>Koval Yeva</i>	96
	PEDAGOGIKA TWÓRCZOŚCI. SZKOLNY SYSTEM WSPIERANIA UCZNIÓW ZDOLNYCH	
17.	<i>Куцай Катерина Ігорівна</i>	103
	ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД	
18.	<i>Кривульська Вікторія Павлівна</i>	108
	СПРИЯННЯ РИЗИКОВАНИМ ІГРАМ ДОШКІЛЬНЯТ ПРОСТО НЕБА	
19.	<i>Лучицька Тетяна Васиївна</i>	113
	ОСВІТНЯ РЕФОРМА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ	
20.	<i>Ляпкало Тамара Анатоліївна</i>	122
	ФІЗИКА В STEM-КОНТЕКСТІ: ІНТЕГРАЦІЯ ДОСЛІДІВ І КОНКУРСІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	
21.	<i>Молчанова Ірина Володимирівна</i>	132
	ПЛАН КОНСПЕКТ УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У 5 КЛАСІ ТЕМА «ГІМНАСТИКА»	
22.	<i>Мороз Олена Іванівна</i>	136
	STEM-КЕЙСИ В ДІЇ: ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ	
23.	<i>Наготнюк Валентина Миколаївна</i>	141
	УКРАЇНСЬКІ ДЕКОРАТИВНІ РОЗПИСИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
24.	<i>Нелюбіна Юлія Євгеніївна, Меліна Ірина Вікторівна</i>	151
	УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТОЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ТЕРИТОРІЇ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ	

25. **Сивоченко Ірина Віталіївна** 161
 КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ ЗА ТЕМОЮ: «ВИГОТОВЛЕННЯ М'ЯКОЇ ІГРАШКИ "ТЕКСТИЛЬНА ЛЯЛЬКА ТІЛЬДА"»
26. **Цимбал Тетяна Василівна** 173
 ЧИТАННЯ - ЦЕ СПРАВДІ ЦІКАВО!
27. **Чернишова Людмила Олександрівна** 178
 ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
 СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В
 ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ
28. **Шалдуга Інна Петрівна, Чабан Віта Григорівна, Панова Тетяна Михайлівна** 184
 ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ СЛІЛ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
 КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ У
 КОНТЕКСТІ НУШ
29. **Шутка Наталія Миколаївна** 195
 РЕПЕРТУАР І ВИКОНАВСЬКА СТИЛІСТИКА НАРОДНИХ
 СКРИПАЛІВ СІЛ ЛОЛИН, ПІДЛІСКИ ТА ІЛІМНЯ (ПІВНІЧНО-
 СХІДНА БОЙКІВЩИНА)
30. **Ярова Любов Леонідівна** 207
 ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ І
 КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА
 ПРОФЕСІЄЮ «ПЕРУКАР»: ІНТЕГРАЦІЯ, ВИКЛИКИ ТА
 ПЕРСПЕКТИВИ

GEOGRAPHY AND GEOLOGY

31. **Губа Любов Миколаївна** 214
 PROJECT BASED LEARNING «МАГІЯ ГЛИНИ: УНІКАЛЬНІСТЬ
 ПРИРОДНОГО МАТЕРІАЛУ»

CULTURE AND ARTS

32. **Бекіров Усеїн Різайович** 223
 ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ТА ТЕМАТИЧНА
 СПРЯМОВАНІСТЬ ОПЕРНОЇ МУЗИКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГЕНЕЗИ
 ЄВРОПЕЙСЬКОГО МУЗИЧНО-СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА ХІХ
 СТОЛІТТЯ

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICES

УДК 640.43:338.48

Лебідь Сергій Вікторович

аспірант

Київський університет культури

м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА УДОСКОНАЛЕННЯ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ПРОВІДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СВІТОВОЇ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ

Анотація. Розглянуто особливості удосконалення послуг у закладах ресторанного господарства крізь призму основних тенденцій світової ресторанної індустрії першої половини 2020-х рр.

Ключові слова: послуги, заклади ресторанного господарства, ресторанна індустрія, інноваційні технології, інклюзивність.

Ресторанна індустрія – один із сегментів індустрії гостинності, функціонування якого побудовано на наданні певних послуг відвідувачам, особливості та варіативність яких зумовлені рядом об’єктивних та суб’єктивних факторів, зокрема, типом та класом закладу ресторанного господарства та ін.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах потужної конкуренції, від рівня надання послуг залежить успішність ресторанного закладу, рівень прибутку, а відтак і доцільність функціонування загалом. У цьому контексті

особливо актуальним для ресторанної індустрії набуває проблематика удосконалення послуг в закладах ресторанного господарства.

Ресторанна та готельна індустрія – це галузь, що постійно розвивається, де компанії повинні бути готові адаптуватися та приймати нові тенденції, щоб конкурувати на сучасному ринку. Протягом останніх десятиліть розвиток ресторанної індустрії в Україні в цілому та особливості надання послуг в закладах ресторанного господарства зокрема, відбувається відповідно до провідних європейських та світових тенденцій розвитку індустрії гостинності, що, у свою чергу, визначаються специфікою трансформаційних процесів сучасного соціокультурного простору.

Заклад ресторанного господарства традиційно розуміється в науковій літературі як організаційно-структурна одиниця у сфері ресторанного господарства, що здійснює виробничо-торгівельну діяльність: виготовляє та (або) доготовлює, продає і організує вживання продукції власного виробництва та закупних товарів, може організовувати дозвілля споживачів. Кожен заклад ресторанного господарства, незалежно від типу та класу, пропонує відвідувачу не лише страви, але й особливу атмосферу, що сприятливо відображається на процесі проведення часу та споживання їжі. У свою чергу важливу роль в цьому відіграє процес надання послуг, зокрема і обслуговування з боку співробітників, що забезпечує комфорт для відвідувачів [2].

Послуги ресторанних закладів характеризуються комплексністю та включають такі компоненти, як *концепція, кухня, технології обслуговування, атмосфера, організація бізнес-процесів тощо* [3, с. 180].

У сфері обслуговування, особливо в ресторані, є важливі та вирішальні речі, особливо в бізнес-сфері, оскільки ресторани з бізнес-масштабом надають пріоритет якості обслуговування та задоволеності клієнтів, оскільки ці дві речі є вирішальними, які змусять споживачів повертатися до ресторану або ні [1]. Загалом, політика обслуговування складається з кількох речей, а саме: швидке та точне обслуговування, пряме обслуговування, наявність інструкцій щодо відкритої інформації, забезпечення компетентних співробітників, визначеність

цін та контроль за наданими послугами. Якість обслуговування розглядається не з точки зору власника ресторану чи постачальника послуг, а очима споживачів, оскільки очевидно, що вони насолоджуватимуться та відчуватимуть роль, відведену ресторану, тому саме споживач повинен оцінювати та визначати якість обслуговування. В основному існує 4 фактори якості: чуйність, правильність, зручність та комфорт. Гарне обслуговування демонструє, що співробітники мають певні навички, наприклад, навички гарного та охайного одягу, вміння бути дружнім до споживачів, виявляти ентузіазм до роботи, завжди готові обслуговувати клієнтів, вміння добре спілкуватися та мати добрі комунікативні навички.

Інновації та нові технології в ресторанному бізнесі сьогодні стають обов'язковим елементом для залучення та утримання споживачів, чії запити постійно зростають. Нові технології важливі як для відвідувачів ресторанів (з точки зору максимальної зручності, рівня комфорту та корисності послуг), так і для закладів ресторанного господарства, оскільки технологічні інновації забезпечують удосконалення процесу управління, підвищення ефективності їхньої виробничої та сервісної діяльності.

Попередні дослідження пошуку різноманітності в ситуаціях споживання були зосереджені на поведінці пошуку різноманітності в ситуаціях вибору продукту або бренду. На відміну від вибору продукту чи бренду, пошук різноманітності клієнтами в сервісних середовищах, таких як ресторани, залежить від особистих стосунків між клієнтами та співробітниками. Унікальні атрибути ресторану, включаючи послуги співробітників, їжу та фактори середовища харчування, також беруть участь у прийнятті рішень у сфері ресторанного обслуговування. Сприйнята якість обслуговування – це «загальне судження, яке ґрунтується на сприйнятті об'єкта (або продукту) на основі атрибутів якості» [4, с. 149]. Концепцію сприйнятої якості обслуговування на індивідуальному рівні можна розглядати як когнітивний погляд на прийняття рішень клієнтом у тому сенсі, що для конкретної особи вона може розглядатися

як результат оцінки. Навпаки, емоції представляють афективний погляд на прийняття рішень клієнтом [4, с. 150].

Ресторанний бізнес у середині 2020-х рр. розвивається, щоб задовольнити нові потреби споживачів, які все більше звертають увагу на персоналізацію, сталий розвиток та людські зв'язки. Відтак ландшафт трансформується, пропонуючи все більш інноваційний досвід.

У 2025 р. ресторанний досвід стає модульним та інклюзивним. Споживачі шукають простори, які адаптуються до їхніх соціальних потреб, незалежно від того, чи хочуть вони розділити момент дружнього спілкування, чи віддають перевагу насолодитися їжею на самоті. Ця свобода вибору є однією з найважливіших тенденцій, з середовищем, яке сприяє комфорту та гнучкості для кожного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Maulana R. The effect of SOP on improving restaurant employee services [Електронний ресурс]. – URL: https://www.academia.edu/92783956/THE_EFFECT_OF_SOP_ON_IMPROVING_RESTAURANT_EMPLOYEE_SERVICES?sm=b (дата звернення: 17.05.2025).
2. Riadi M. Pengertian, Jenis dan Sistem Pelayanan Restoran. – 2017. – [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.kajianpustaka.com/2017/11/pengertian-jenis-dan-sistem-pelayanan-restoran.html> (дата звернення: 11.05.2025).
3. Yudina O. I., Nebaba N. O., Korneyev M. V., Vyshnikina O. V., Altunin K. O. Trends in the development of the restaurant services market: methods of determination and characteristics // Systems and Technologies. – 2024. – Vol. 68(2). – pp. 176–181.
4. Woo G. K., Yun J. M. Customers' cognitive, emotional, and actionable response to the servicescape: A test of the moderating effect of the restaurant type //

International Journal of Hospitality Management. – 2009. – Vol. 28, Issue 1. – pp. 144–156.

Осадчук Юрій Сергійович

аспірант

Київський університет культури

м. Київ, Україна

ВЗАЄМОДІЯ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Анотація. Досліджено проблематику взаємодії між суб'єктами господарювання готельно-ресторанного бізнесу як ефективного підходу, що сприяє розвитку індустрії гостинності.

Ключові слова: індустрія гостинності, готельно-ресторанний бізнес, суб'єкти господарювання, співпраця, партнерські стосунки.

На сучасному етапі розвитку готельно-ресторанного бізнесу особливо гостро постають питання взаємодії між суб'єктами господарювання, а налагодження зв'язків стає одним із пріоритетних завдань у контексті подальшого розвитку.

Взаємодія між суб'єктами господарювання в індустрії гостинності надає можливості суттєво підвищити рівень ефективності обміну провідним досвідом, ресурсами та різноманітними знаннями, що відповідно позитивно впливає на якість послуг та конкурентоспроможність. Посилення взаємодії на різних рівнях між готелями, ресторанами, туристичними агенціями та іншими підприємствами індустрії гостинності відповідає концепції сталого розвитку. Активізація міжнародної співпраці сприяє можливості інтегрування в готельно-ресторанний бізнес інноваційних технологій, маркетингового інструментарію, нестандартних методів управління та ін.

У контексті вітчизняного готельно-ресторанного бізнесу посилення міжнародної взаємодії надає нові можливості колаборації між приватними та урядовими структурами, місцевими громадами, а також міжнародними організаціями з метою підвищення стандартів якості.

Суб'єкти господарювання в індустрії гостинності охоплюють широкий спектр бізнес-структур, що надають послуги в галузі туризму, готельного менеджменту, ресторанного обслуговування та суміжної діяльності, спрямованої на задоволення потреб туристів та гостей. До цієї групи належать готелі та інші заклади розміщення, заклади харчування, туристичні агентства та туроператори, а також компанії, що надають транспортні послуги та організацію дозвілля [3, с. 653]. Вони є основними постачальниками послуг у індустрії гостинності, і їхня діяльність визначає загальну якість продуктів та послуг у регіоні.

Одним із ключових аспектів розвитку суб'єктів господарювання є впровадження сучасних стандартів обслуговування, адаптованих до вимог європейського ринку, що включає модернізацію інфраструктури, підвищення кваліфікації персоналу та розробку нових послуг, що відповідають потребам міжнародних туристів. Для готелів та ресторанів це означає забезпечення високого рівня комфорту, безпеки та індивідуального підходу до кожного гостя, що є невід'ємними складовими європейської культури гостинності. Партнерські відносини між суб'єктами господарювання є вирішальним елементом розвитку індустрії гостинності. Взаємодія між готелями, ресторанами, туристичними агентствами та іншими підприємствами дозволяє створювати комплексні туристичні продукти, підвищуючи привабливість регіонів для іноземних туристів. Така співпраця може включати спільні маркетингові кампанії, розробку туристичних маршрутів та спеціальні пропозиції для гостей, що сприяє кращому задоволенню їхніх потреб та очікувань. Крім того, діяльність підприємств гостинності сприяє створенню робочих місць у регіоні, залученню інвестицій та розвитку інфраструктури. Вони є важливими елементами у формуванні регіональних туристичних

кластерів, що об'єднують різні підприємства в рамках спільних стратегій розвитку та співпраці з місцевими громадами, органами влади та інвесторами.

У контексті європейської інтеграції суб'єкти господарювання в індустрії гостинності стикаються з викликами, пов'язаними з впровадженням нових регуляторних норм та стандартів якості. Щоб успішно адаптуватися до цих нових умов, їм необхідно впроваджувати інновації та постійно підвищувати свою конкурентоспроможність, що включає впровадження цифрових технологій, розвиток екологічно чистих практик, збереження культурної автентичності та сталий розвиток – усе це є вирішальними факторами для залучення сучасних туристів та інтеграції послуг гостинності [5, с. 2727].

Інтеграція різних груп зацікавлених сторін сприяє сталому розвитку індустрії гостинності в регіонах, оскільки дозволяє враховувати екологічні, соціальні та економічні аспекти в стратегіях та програмах розвитку туризму. Співпраця між державними установами, місцевими громадами, приватним бізнесом та неурядовими організаціями створює умови для збалансованого використання ресурсів та розробки інноваційних рішень, що сприяють збереженню природного середовища та культурної спадщини. Екологічний аспект включає впровадження екологічно чистих технологій та підходів у діяльність підприємств гостинності, включаючи використання енергоефективних систем, мінімізацію відходів, впровадження принципів циркулярної економіки та збереження природних ландшафтів [2, с. 5]. Дослідники наголошують на тому, що за підтримки зацікавлених сторін на місцевому рівні можна створювати екологічно відповідальні туристичні продукти, що відповідають вимогам та потребам туристів, сприяючи соціально-економічному зростанню в регіонах. Соціальний аспект зосереджений на залученні місцевих громад до процесів прийняття рішень та реалізації туристичних проєктів, що допомагає зберегти місцеві традиції та культуру, забезпечуючи при цьому справедливий розподіл економічних зисків серед жителів регіону. Інтеграція місцевих громад у туристичні проєкти не лише створює нові робочі місця, але й підвищує рівень взаємної довіри між

підприємцями та населенням, позитивно впливаючи на соціальну стабільність та розвиток [4, с. 90]. Економічний аспект зосереджений на створенні конкурентоспроможних продуктів та послуг на основі партнерства між суб'єктами господарювання, навчальними закладами та місцевою владою. Такий підхід сприяє інвестиціям у розвиток інфраструктури, підвищує якість послуг та залучає нові ринки. Залучаючи іноземних інвесторів та співпрацюючи з міжнародними організаціями, регіони можуть ефективніше інтегруватися у світову туристичну індустрію, збільшуючи свої доходи та створюючи довгострокові можливості для розвитку. Таким чином, інтеграція екологічних, соціальних та економічних аспектів через партнерство між різними зацікавленими сторонами забезпечує комплексний підхід до сталого розвитку індустрії гостинності, підвищуючи туристичну привабливість регіонів, забезпечуючи довгострокову стабільність та сприяючи процвітанню місцевих громад, одночасно зберігаючи природні ресурси та покращуючи якість життя мешканців [1, с. 993].

Взаємодія між суб'єктами господарювання дозволяє залучати широкий спектр ресурсів для досягнення спільної мети – підвищення конкурентоспроможності шляхом створення якісних продуктів та послуг в індустрії гостинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Al-Saady A. M., Rezouki S. E. Conceptual framework design to select optimal project delivery system and contract strategy // International Journal of Sustainable Development and Planning. – 2022. – Vol. 17(3). – pp. 991–999.
2. Hamzah H., Karim M. S. Ab., Aziz Y. A., Kasım A. Environmental management practices in the SME hospitality industry: Mediating impact of managers' commitment to institutional pressures and EMS implementation // Journal of Emerging Economies and Islamic Research. – 2021. – Vol. 9(3). – pp. 1–39.

3. Jawabreh O., Masa'deh R., Mahmoud R., Hamasha S. A. Factors influencing the employees service performances in hospitality industry case study Aqba five stars hotel // *GeoJournal of Tourism and Geosites*. – 2020. – Vol. 29(2). – pp. 649–661.
4. Imran M., Kaleeem M., Baryal A. Impact of social instability on tourism industry (regional case study) // *Pakistan Journal of Criminology*. – 2018. – Vol. 10(4). – pp. 83–96.
5. Scholz P., Vrabcová P., Linderová I., Kotoučková H. Integrated application of selected elements of sustainability, circular economy, bioeconomy, and environmental management system in guesthouses // *BioResources*. – 2023. – Vol. 18(2). – pp. 2726–2745.

MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE

УДК 658.5:005.4:005.915(043.3)

Кичма Роман Ярославович

аспірант кафедри менеджменту

та адміністрування

Національний університет

«Чернігівська політехніка»

ВПРОВАДЖЕННЯ LEAN ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В БІЗНЕСІ (НА ПРИКЛАДІ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА)

На сьогодні існує безліч визначень поняття «бізнес», оскільки одні дефініції представлені за допомогою філософського підходу, інші, наприклад, розкривають явище через виключно соціальний аспект, наступні – сформульовані за допомогою економічної концепції тощо. Як економічне явище, бізнес або ж підприємництво – це діяльність, що, перш за все, має своєю головною метою отримання прибутку.

Одним із показників успішного бізнесу є його економічна ефективність, яка визначається співвідношенням результату або економічного ефекту до витрат, завдяки яким цього було досягнуто [1]. Проте завдяки самому тільки зниженню витрат не можна досягти не тільки економічної ефективності в підприємстві, але й сталого економічного ефекту. Дане твердження гарно лягає в парадигму виробничих процесів. Так, зниження витрат на виробництві,

з однієї сторони, є способом підвищення економічної ефективності бізнесу. Однак для підвищення якості продукції, що виробляється, часто доцільно збільшувати витрати, зокрема, на більш якісні матеріали, впровадження новітніх та енергозберігаючих технологій, залучення кваліфікованих кадрів.

Саме вирішенням проблеми досягнення високої якості продукції при мінімальних витратах, скорочуючи терміни створення продукції, займались засновники концепції Ощадливого виробництва (Lean Production). Дж.П. Вумек та Д.Т. Джонс стверджували у своїй роботі «Бережливе виробництво. Як позбутися втрат і домогтися процвітання Вашій компанії» ощадливе виробництво – це проривний підхід до менеджменту та управління якістю, що забезпечує довготривалу конкурентоспроможність без істотних капіталовкладень [2]. Ощадливе виробництво, що покликане знизити собівартість товару (послуги) за рахунок зменшення втрат при збереженні цінності та якості товару (послуги) відповідно до вимог споживача, передбачає сукупність методик та різноманітних засобів для досягнення цілей ощадливого виробництва.

Незамінною складовою бізнесу, спрямованого на виробничу діяльність, є оцінка того, яким чином підприємство вироблятиме свою продукцію. Ключовим елементом виробничого планування є виробничий план підприємства. Як правило, виробничий план складається із наступних підрозділів (елементів):

- основні виробничі операції;
- машини та устаткування;
- сировина, матеріали і комплектуючі;
- виробничі та невиробничі приміщення;
- вплив зовнішніх факторів.

Концепція Ощадливого виробництва охоплює кожен із елементів виробничого плану. Так, запровадження Lean Production на виробництві передбачає формування усього виробничого ланцюга в поточну лінію. Для цього спочатку необхідно розділити виробничий процес на операції та

проаналізувати на предмет можливого скорочення часу між операціями, переналаштування обладнання, трудоемкості, матеріальних затрат тощо. Варто зауважити, що сам аналіз спонукатиме виявленню резервів для економії.

Окремий етап змін на виробництві передбачає оптимізація процесів, які не створюють цінності для споживача: міжопераційне зберігання, транспортування та очікування між операціями, зайві операції, втрати тощо. Невід'ємною частиною даного етапу є скорочення часу на переналаштування обладнання та усунення непередбачених затримок. Саме тут знадобиться такий інструмент, як система 5S. Ця система передбачає виконання п'яти правил для оптимізації організації робочого місця[3]:

- сортування – вилучення непотрібних предметів;
- створення «своїх місць» для необхідного;
- дотримання чистоти робочого місця;
- систематизація – створення внутрішніх стандартів системи 5S на підприємстві;
- дотримання, стимулювання, удосконалення – підтримка та заохочення до покращень.

Неодмінно призведе до економічного ефекту правильне розміщення обладнання на виробництві. Таке розміщення має здійснюватися з урахуванням технологічних потоків. Кожна окрема ділянка має бути поділена на певні зони. Підсумовуючи, можна зазначити, що правильний план розміщення устаткування та зонування можуть також істотно позначитися на мотивації, безпеці та ефективності працівників, тоді як неправильний план може призвести до необґрунтованих витрат часу, виробничих площ, або ж навіть заподіяти збитки.

Вміле впровадження технологій концепції Lean неодмінно матиме позитивний ефект, який може вимірюватися в матеріальному, соціальному та грошовому вираженні. Економічний ефект призведе до економічної ефективності підприємства в цілому. Проте необхідно пам'ятати, що запорука успіху будь-якого бізнесу є його постійний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриньова В. М., Коюда В. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. – Київ : Знання-Прес, 2004. – 424 с.
2. Вумек Дж. П., Джонс Д. Т. Бережливое производство. Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании. – М. : Альпина Паблишер, 2011. – 401 с.
3. Имаи М. Кайдзен: ключ к успеху японских компаний. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 274 с.

MILITARY SCIENCE, NATIONAL SECURITY AND STATE BORDER PROTECTION

УДК 351.862(477)

Біліченко Валерій Віталійович

Підполковник поліції, старший

викладач кафедри тактико-

спеціальної підготовки

ННІ ПФППД НПУ

Дніпровський державний

університет внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасності забезпечення національної безпеки України набуває все більшої актуальності через повномасштабне вторгнення російських військовослужбовців на територію нашої держави, що призвело до введення воєнного стану. У свою чергу, воєнний стан являє собою особливий правовий режим, який вводиться в разі збройної агресії або реальної загрози нападу. Тобто, досить актуальним є розглянути особливості та нагальні питання, які пов'язані із забезпеченням національної безпеки України саме в умовах воєнного стану.

Відповідно до норм Закону України «Про національну безпеку України»: «національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших

національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [1]. До вищевикладеного слід додати, що у зв'язку із умовами сьогодення, що пов'язані із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, до основних методів забезпечення віднесено: стримування, що передбачає розвиток оборонних та безпекових спроможностей; стійкість – швидке адаптування до зовнішніх та внутрішніх викликів; взаємодія – співпраця з країнами-партнерами і стратегічними союзниками. Тобто, в умовах сучасності кордони між національною безпекою та міжнародною стають усі менш чіткими, відповідно співвідношення – зростає.

Зауважимо, що для забезпечення національної безпеки держави необхідні такі заходи: 1) залучення зовнішніх ресурсів, мобілізація міжнародної підтримки та формування мережі міждержавних союзів і стратегічних партнерства для досягнення стратегічних цілей та реалізації пріоритетів національної безпеки; 2) військово-політичне міжнародне співробітництво, що спрямоване на зміцнення своїх позицій на міжнародній арені, зменшення бюджетного навантаження під час створення нових зразків озброєння та військової техніки, одержання передових технологій, необхідних для розвитку оборонно-промислової галузі; 3) підтримка взаємовигідних і динамічних відносин з провідними державами, інтеграційними об'єднаннями й системами колективної безпеки сучасного світу; 4) підвищення ефективності системи забезпечення національної безпеки та обороноздатності [2, с. 29].

Крім того, слід зазначити, що на початку повномасштабного вторгнення було ухвалено Закон України «Про внесення змін до законів в Україні «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут України Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану №2123-IX [3]. Вказаний нормативно-правовий акт, доповнив частину 2 статті 24 Закону України «Про Національну поліцію», що передбачає: «у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до

законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості» [4]. Тобто, в умовах сучасності працівники поліції повинні бути не тільки фізично підготовлені для виконання покладених на них повноважень, а також і тактично, адже вони можуть залучатися до несення служби у місцях проведення активних бойових дій.

Виходячи із вищевикладеного, зазначимо, що сучасні вимоги до тактичної підготовки зростають з кожним днем, особливо в умовах воєнного стану. Кожна унікальна ситуація, що виникає під час службової діяльності, вимагає відправлення оптимальних дій. Таке навчання має бути постійно адаптоване до нових умов і надзвичайних обставин, а також постійно вдосконалювати існуючі методи та відкривати нові шляхи підвищення кваліфікації [5, с. 9].

Так, одним із шляхів покращення рівня тактичної підготовки поліцейських полягає в удосконаленні професійної та методичної майстерності командирів підрозділів та керівників занять. Важливо покращити організацію та методику проведення занять і навчань, а також впровадити передовий досвід у цій сфері. Наприклад, можна використовувати мультимедійні засоби для моделювання та імітації різних ситуацій, що є типовими для службової діяльності поліцейських [6, с. 671]. До того ж, визначення та уникнення потенційно небезпечних ситуацій, що можуть призвести до нещасних випадків, надто залежать від здатності поліцейських швидко оцінити ситуацію з високим ступенем вірогідності та розпізнати небезпечне становище особи, яка привертає увагу або може мати причетність до правопорушення [7, с. 133]. Також, в умовах сучасності, кожний працівник поліції має вміти вирізняти ступінь небезпечності конкретної події та аналізувати можливі варіанти її вирішення з найменшою вірогідністю настання негативних наслідків.

Тобто, вказане доводить необхідність удосконалення підготовки майбутніх поліцейських, адже в умовах сучасності, враховуючи нові виклики, необхідним є розробка нових способів та засобів захисту національної безпеки в цілому.

Крім того, слід зазначити, що важливо роль в цьому відіграє саме тактико-спеціальна підготовка, як предмет, оволодівши яким дозволить забезпечити не тільки особисту безпеки, а також і безпеку громадян нашої держави.

Отже, можна зробити висновок, що національна безпека являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадянина, а її забезпечення в умовах воєнного стану виступає як багаторівневе та комплексне завдання, що покладається на усіх органів влади, сектору безпеки та оборони, економіки та суспільства в цілому. До того ж, було встановлено, що не менш важливим в забезпечення національної безпеки є ефективна підготовка майбутніх кадрів, зокрема працівників поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 13.06.2025)
2. Дніпров О. Національна безпека України в умовах воєнного стану: загальнонаціональний та міжнародний виміри. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. ДДУВС, 2024. Частина 1. С. 28-30.*
3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року №2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення 14.06.2025)
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року №580-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 14.06.2025)
5. Макарова, О. П., Д. А. Зінченко. Особливості підготовки майбутніх працівників поліції в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми фізичної*

підготовки в силових структурах України: зб. тез доп. наук.-практ. конф.
Харків: НАНГУ, 2023.С. 43-45, 2023.

6. Журавльова Т.І., Біліченко В.В. Удосконалення рівня підготовки кадрів сил безпеки і оборони України в умовах воєнного стану. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. ДДУВС. Частина II*, 2024. С. 670-672.
7. Біліченко В. Необхідність використання тактичних принципів в роботі підрозділів поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2023. Спеціальний випуск № 2 (127). С. 130-135.

FOOD PRODUCTION AND TECHNOLOGIES

УДК 641.5:394.12(477)

Переверзева Тетяна Іванівна

викладач,

Чернівецький кооперативний фаховий

коледж економіки і права

м. Чернівці, Україна

ВИВЧЕННЯ РОЛІ АВТЕНТИЧНИХ СТРАВ У СУЧАСНОМУ РЕСТОРАННОМУ СЕРВІСІ

Анотації: Українська кухня є надважливим елементом культурної спадщини та етнічної ідентичності українців. Традиційні страви, технології приготування та використання локальних продуктів формують унікальну гастрономічну культуру, яка має потенціал стати не лише об'єктом збереження національної спадщини, але й економічним активом у сфері ресторанного бізнесу. Серед ознак культурної унікальності народу важливе місце посідає кухня – не просто приготування та споживання їжі, а й відображення навколишнього світу в межах соціальної культури певної країни.

Україна має багату історію, впродовж якої на її території проживали різні народи зі своїми кулінарними традиціями, які вплинули на українську кухню, збагатили її та зробили унікальною для того регіону країни, де власне і проживали ці народи. Ця автентичність значно посилює туристичну привабливість одного регіону для мешканців інших районів України.

Під час дослідження пріоритетними стали такі підходи: системний – для цілісного розгляду кулінарної традиції; комплексний – для глибокого аналізу змін у харчовій сфері; феноменологічний – для розуміння кухні як елемента соціокультурної реальності; і культурологічно-історичний – для вивчення історичних еволюцій у сфері харчування.

Ключові слова: кулінарні традиції, капуста, фляки, гуцульські голубці, мацик, канонічні полтавські галушки.

Дослідження кулінарних традицій в різних областях України дозволяють стверджувати про їх певну прив'язку до історико-етнографічних земель, на території яких розташовані сучасні області. Але якщо галицька, закарпатська, волинська, гуцульська кухня вже представлені в туристичних путівниках, то слобідська, подільська, поліська, бессарабська кухні та інші, не зважаючи на їх багатство та оригінальність, як гастрономічний бренд майже не відомі.

Гастрономічні звички і пристрасті кожного народу склалися протягом багатьох століть. Поступово створювалися національні кухні, які є невід'ємною частиною будь-якої національної культури. Сьогодні у кожного народу є своя національна кулінарія, для якої характерні свої, відмінні від інших, національні страви. Це зовсім не означає, що національна кухня є щось замкнуте, застигле раз і назавжди. Кулінарія – одна з найменш ізольованих частин національної культури. Існує взаємопроникнення і взаємовплив національних кухонь. Але це не виключає їхньої самобутності, бо кожен народ надає будь-яким стравам, в тому числі і створеним представниками іншої національності, свій особливий смак.

Українська кухня має давню історію і славиться своєю різноманітністю. За попередні століття українській кухні вдалося пройти довгий, але цікавий шлях, придбавши національний колорит і зберігши існуючі традиції [2]. Перебуваючи в близькому сусідстві з іншими народами, враховуючи їхні кулінарні пристрасті і розвиваючи власні, українцям вдалося знайти свій неповторний набір інгредієнтів, а також методи їхнього приготування. Кожному з

етнографічних районів України властиві свої особливості кухні, зумовлені географічними особливостями, старовинними та релігійними звичаями, історичними причинами.

Наваристий «капусняк» готували ще в Запорізькій Січі. Вариться він зі свининою – традиційно козаки вживали сало та свинину. Ще одна цікава страва – «млини». Їх готують в Приазов'ї. Це не млинці і не оладки. Дріжджове тісто тонко розкочується, зверху кладеться шар сирної начинки з маслом, а потім згортається в рулет.

У багатьох регіонах історично прижилися польські страви. На Вінниччині готують «бігос» – другу страву з тушкованої кислої капусти з м'ясом і грибами. Причому м'ясо має бути різне, як на солянку: і свинина, і яловичина, і копченості, і ковбаски – чим більше, тим краще. Ще один польський гостинець – «фляки» – суп з яловичого рубця, який приправляють сиром і спеціями. Ця страва популярна також в Галичині.

На Прикарпатті, на вогні з димком, варять густу кашу з кукурудзяної крупи, приправлену сметаною, а ще краще вершками з полонинською бринзою. Додавання апетитної смажки з копченого сала робить страву ще смачнішою. В приготуванні наїдку є низка тонкощів- хитрощів. По-перше, сметана чи вершки повинні бути свіжозібрані, а мішати страву під час приготування необхідно лише в один бік та виключно дерев'яною лопаткою. Традиційний карпатський бануш гуцули називають вічним двигуном, тому що ця калорійна та ситна страва здатна надовго зарядити енергією [2].

Маленькі «гуцульські голубці» є справжнім витвором кулінарного мистецтва. Готують їх з «крижівок» – квашених качанів капусти. Для пом'якшення смаку роз'єднані капустяні листки проварюють та начиняють переважно кукурудзяною крупою грубого помелу з додаванням сала чи м'яса. Сформовані голубці складаються в чавунний посуд та готують в духовці. Смак запечених голубців чудово прикрашає цибулька з салом та домашня сметана.

«Мацик» – Так називається на Рівненщині в'ялене м'ясо в кендюсі – вичиненому свинячому шлунку [1]. Як уже сказано, Західна Україна – край домашніх ковбас, і тут вміють їх готувати.

«Мачанка» – це лемківський густий суп з м'ясом, засмажкою з борошна, цибулі, меленого солодкого перцю. Готують його на Тернопільщині. Різновид мачанки – грибна, щедро приправлена сметаною [1]. А якщо гриби подрібнити, то це хороший соус до вареників. А ще на перше тут подають наваристу «кулешу» з пшона зі шкварками.

Попри те, що Вся Україна багата на автентичні страви та продукти, основним центрами автентики залишається Західна Україна та Полісся, які і в сьогоденні використовують та просувають автентику українських продуктів.

Живий сир. Трави Карпатських пасовищ надають молоку особливий аромат. До його складу входять омега-3 жирні кислоти. Закваски використовуються тільки природні. Споживати його можна як з часу виготовлення так і через півтора-два десятки років. Чим довше дозріває живий сир, тим кращим стає його смак – він стає більш земним та складним. Дозрівання його проходить в дерев'яних ящиках, виготовлених саме з ялицевих дощечок. Сир миють в сироватці, чистять щіткою та обов'язково двічі на день його обертають.

Ляна олія – це те, що здавна допомагало нашим пращурам бути здоровими та сильними. Справжню корисну ляну олію отримують так званним способом холодного віджиму. Тільки так зберігаються всі біологічно-активні речовини. Найцінніше у ляній олії – жирні кислоти: омега-3 і омега-6. Сучасні дослідження показали, що вживання ляної олії в їжу знижує ризик інсульту на 37%, можна не боятися таких страшних хвороб, як діабет, атеросклероз, ішемічна хвороба серця та багатьох інших.

Щоденне вживання ляної олії сприяє: профілактиці розвитку серцевих нападів, інсульту та інфаркту міокарда (зниження навантаження на серце і судини через зменшення в'язкості крові і нормалізації рівня жирів); зниженню

артеріального тиску; ризику розвитку раку молочної залози і прямої кишки; зниження частоти діабетичної невропатії при цукровому діабеті.

Внаслідок культурної експансії розвинених країн кухня як складник національної культури зазнала істотних змін: виникла «космополітична» форма їжі – це дедалі зростаючі швидкісні потоки продуктів харчування, які долають бар'єри країн і континентів та виходять за межі місця свого виникнення.

Результатом взаємодії космополітичної і національної їжі стала «гібридна» їжа, яка поєднує два і більше продукти харчування з різних культур світу, що призводить до виникнення їжі, позбавленої конкретного культурного сенсу, створеної поза національними нормами і кулінарними традиціями. У сьогоденні автентичні продукти та страви набирають все більшого розвитку в закладах ресторанного господарства, проводяться фестивалі автентичних продуктів.

Ресторанне господарство є важливою складовою розвитку гастрономічного туризму, відіграючи велику роль у формуванні туристичного іміджу регіону. З точки зору гастрономічного туризму інтерес представляють заклади етнічної спрямованості. Аналіз закладів етнічної кухні України підкреслює різноманіття культур регіону, що проявляється у місцевій кухні.

Отже, популяризація національної кухні і розділення її по регіонах країни з елементами новаторства та оригінальності як у приготуванні, так і подачі. Вдалою буде орієнтація ресторанів на подільську, карпатську, бессарабську кухні зі стравами за оригінальними рецептами, зібраними серед населення (старожилів), на місцевих продуктах.

В українських ресторанах турист-іноземець та місцевий відвідувач повинен отримати місцевий колорит та стабільну ідентичність (канонічні полтавські галушки, гуцульський банош, подільські вареники), познайомитися з традиціями та технологією приготування страв, особливостями застольного етикету, ставленням до їжі, демонструючи при цьому власну автентичність.

Втрата гастрономічної автентичності може стати одним із шляхів втрати національної ідентичності, позаяк так звана їжа «промислового» типу стає потужною зброєю глобалізації, найбільше загрожуючи кухням традиційних

культур. Водночас завдяки такій їжі людина має змогу пізнати культури інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх Л.Ф. Звичай українців у народному календарі: [укр. нар. кухня] / Лідія Артюх. - Київ: Балтія-Друк, 2012. - 223 с.
2. Плюта О.П. Українська кухня як складова соціальної культури суспільства // Всеук. наук.-теорет. конф. «Українське суспільство: основні виміри, 25 травня 2017 р., м. Київ. Київ, 2017. С. 93–94.

INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

УДК 004:504.064:502.131.1

Сич Сергій Володимирович

викладач

Кременчуцький льотний коледж

Харківського національного університету

внутрішніх справ

м. Кременчук, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ: МОДЕЛІ ТА ПЛАТФОРМИ

Анотація: У статті розглянуто застосування інформаційних технологій у сфері сталого розвитку. Висвітлено цифрові рішення, що сприяють ефективному управлінню ресурсами, участі громадськості та моніторингу екологічних процесів. Окреслено переваги та виклики цифрової трансформації, зокрема щодо доступності, безпеки та нормативного регулювання.

Ключові слова: інформаційні технології, сталий розвиток, розумне місто, геоінформаційні системи, відкриті дані, цифрова трансформація, блокчейн, Інтернет речей, Civic Tech, цифрова нерівність.

Сталий розвиток — це ключова парадигма сучасного глобального управління, яка передбачає гармонійне поєднання економічного зростання, соціальної рівності та екологічної збалансованості. У XXI столітті інформаційні технології стали однією з найважливіших складових цього процесу, надаючи

інструменти для глибшого аналізу даних, ефективного управління ресурсами та активної участі громадян у прийнятті рішень.

Традиційні методи управління вже не відповідають масштабам викликів, з якими стикається людство. Кліматичні зміни, зростання соціальної нерівності, виснаження природних ресурсів і швидка урбанізація потребують нового підходу до управління, який має ґрунтуватися на точних даних, передбачуваності рішень і активному залученні всіх учасників — держави, бізнесу, громадськості. Інформаційні технології дозволяють реалізувати такий підхід, створюючи цифрові моделі, платформи та аналітичні середовища, що охоплюють усі аспекти сталого розвитку.

Одним із найяскравіших прикладів впровадження інформаційних технологій у практику управління сталим розвитком є концепція «розумного міста». У містах, таких як Сінгапур, Копенгаген, Барселона, створено цифрові двійники міського середовища, що дають змогу в режимі реального часу відстежувати транспортні потоки, споживання енергії, стан навколишнього середовища, якість повітря, рівень шуму, водопостачання та інші критичні параметри [1, с. 110]. Аналізуючи ці дані за допомогою штучного інтелекту й алгоритмів машинного навчання, муніципалітети можуть оперативно реагувати на зміни, прогнозувати майбутні ризики та планувати сталий розвиток міських територій.

Геоінформаційні системи стали ще одним фундаментальним інструментом у практиці сталого розвитку. Вони дозволяють поєднувати просторові, статистичні та екологічні дані для ефективного управління природними ресурсами, землею, лісами, водними об'єктами та інфраструктурою. Завдяки супутниковим знімкам та інтерактивним картам можливо точно визначити зони екологічного ризику, незаконну вирубку лісів, забруднення водойм або ґрунтів. Геоінформаційні технології активно впроваджуються також в управлінні територіями на рівні об'єднаних територіальних громад в Україні.

Значну роль у цифровій трансформації сталого розвитку відіграють також моделі оцінки життєвого циклу продукції. Платформи, такі як SimaPro або

OpenLCA, дозволяють аналізувати вплив товарів, послуг або виробничих процесів на довкілля на всіх етапах їхнього існування — від видобутку сировини до утилізації. Ці інструменти надають змогу підприємствам мінімізувати свій вуглецевий слід, зменшити кількість відходів і вдосконалити процеси виробництва відповідно до принципів циркулярної економіки.

Інформаційні платформи, які акумулюють та публікують відкриті дані, є важливою складовою цифрової екосистеми сталого розвитку. Світові організації, такі як ООН, Євростат, Світовий банк, надають загальнодоступні набори даних, які використовуються для досліджень, стратегічного планування, контролю за досягненням цілей сталого розвитку. В Україні діє національний портал відкритих даних, що дозволяє дослідникам, громадським активістам та управлінцям вільно використовувати статистичну інформацію у своїй роботі.

Крім того, цифровізація державних послуг на платформі «Дія» та запуск електронних екосистем, як-от «EcoCity» для моніторингу якості повітря, також вносять свій вклад у побудову екологічно відповідального суспільства.

Інноваційні технології, як-от штучний інтелект, блокчейн, великі дані та інтернет речей, відкривають нові горизонти для інтеграції цифрових рішень у системи управління сталим розвитком [2, с. 5]. Алгоритми на основі AI здатні передбачити наслідки змін клімату, моделювати розвиток інфраструктури, виявляти неочевидні кореляції між соціальними та екологічними факторами. Блокчейн дозволяє забезпечити прозорість екологічної звітності, простежуваність постачання та ефективне управління системами вуглецевих квот. Інтернет речей застосовується у сільському господарстві (моніторинг стану ґрунтів, вологи, температури) та в енергетиці (розумні лічильники, керування навантаженням). Цифрові двійники — це динамічні віртуальні копії фізичних об'єктів або територій, які можуть застосовуватись для моделювання сталого розвитку на рівні підприємств, регіонів або навіть цілих країн.

У сфері управління важливу роль відіграють також платформи громадської участі, які забезпечують зворотний зв'язок між населенням і владою. За допомогою Civic Tech-платформ громадяни можуть не лише голосувати або

надавати пропозиції щодо міського розвитку, а й брати участь у формуванні бюджету, контролювати екологічні програми, повідомляти про проблеми у своїй громаді. Такі інструменти сприяють демократизації процесу сталого управління, підвищенню довіри до державних інституцій та залученню до вирішення проблем знизу.

Окрему увагу слід приділити освітньому компоненту цифрової трансформації. Платформи онлайн-освіти (Coursera, Prometheus) сприяють поширенню екологічної грамотності серед широких верств населення. Віртуальна та доповнена реальність дозволяють моделювати наслідки екологічних змін, а STEM-підходи стимулюють інноваційне мислення у молоді щодо питань сталого розвитку.

Разом з тим, широке впровадження інформаційних технологій супроводжується і певними викликами. Насамперед це цифрова нерівність, яка проявляється як у доступі до технічних ресурсів, так і в рівні цифрової грамотності. Існує ризик того, що частина населення або цілих регіонів буде виключена з процесу прийняття рішень через технічну або освітню недостатність. Крім того, проблеми кібербезпеки, захисту персональних даних, відсутність уніфікованих стандартів обміну даними також потребують системного вирішення. У цьому контексті важливою є наявність чіткої нормативно-правової бази, яка регулює обіг екологічних, соціальних та економічних даних. Європейський досвід (наприклад, GDPR) може слугувати прикладом побудови правового поля, що забезпечує баланс між технологічним прогресом і захистом прав людини [3, с. 185].

У підсумку можна зазначити, що інформаційні технології є потужним каталізатором сталого розвитку. Вони дозволяють перейти від інтуїтивного та фрагментарного управління до системного, проактивного та інтегрованого підходу. Для успішної реалізації цього потенціалу необхідне не лише технічне впровадження, а й стратегічне мислення, політична воля та широка участь усіх зацікавлених сторін — від уряду до громадянського суспільства. Майбутнє сталого розвитку значною мірою залежатиме від ефективності синергії науки,

технологій, освіти й культури. Саме в цьому перехресті лежить шлях до збалансованого майбутнього планети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасні інформаційні технології та системи в управлінні [Електронний ресурс] : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково.-практичної конференції молодих вчених, аспірантів і студентів ; 6–7 квітня 2017 р. — Київ : КНЕУ, 2017. — 213 с. URL:

https://kneu.edu.ua/userfiles/Faculty_of_Information_Systems_and_Technology/kaf%20ise/tezi/17-5315_1_ZbD196rnik_tez_kafedra_D086SE.pdf

2. Вінуеса, Р., Азізпур, Х., Лейте, І., Валаам М., Дігнум В., Доміш С., Фелландер А., Лангханс Сімона Даніела, Тегиарк М., Неріні Франческо Фузо. Роль штучного інтелекту в досягненні Цілей сталого розвитку. *Nat Commun* 11 , 233 (2020). URL:

<file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BD%D0%B0/Downloads/s41467-019-14108-y.pdf>

3. Bibri, S. E., & Krogstie, J. (2020). *Smart sustainable cities of the future: An extensive interdisciplinary literature review. Sustainable Cities and Society*, 31, 183–212.

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

УДК 316.42:008(477)

Рудь Олег Миколайович

кандидат історичних наук, доцент кафедри
туризму та соціально-гуманітарних дисциплін

Міжнародний Європейський Університет

м. Київ, Україна

ІСТОРИЧНА РОЛЬ КУЛЬТУРИ Й ДУХОВНОСТІ В ПРОЦЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В ПЕРІОДИ ВОЄННИХ ВИПРОБУВАНЬ УКРАЇНИ

Анотація: у статті досліджено роль культури й духовності як чинників національної консолідації України в періоди воєнних випробувань. Проаналізовано історичні етапи культурної мобілізації та її вплив на формування ідентичності. Акцент зроблено на сучасних викликах і стратегіях збереження культурної цілісності.

Ключові слова: національна консолідація, культурна ідентичність, духовність, воєнні виклики, українська культура.

Україна протягом своєї історії неодноразово зазнавала серйозних воєнних випробувань, починаючи від Національно-визвольної війни Хмельницького, через боротьбу Української повстанської армії та обидві світові війни, до сучасного російсько-українського конфлікту (2014-2025). У цих критичних періодах культура та духовність виконували роль не тільки пастки для

національної пам'яті, але й механізму мобілізації, консолідації та національної самоідентифікації.

Основна проблема дослідження полягає в визначенні конкретних історичних механізмів культури й духовності, що сприяли консолідації українського суспільства під час воєнних випробувань. Актуальність теми зумовлена відсутністю достатнього міждисциплінарного аналізу, який об'єднував би культурологічні, історико-філософські та соціологічні підходи, виключаючи при цьому авторів із проросійськими наративами.

Мета даної статті - комплексно дослідити роль культури і духовності як стабілізуючого й об'єднавчого чинника української національної спільноти у часи війни.

Наукова новизна статті полягає у інтеграції історичних парадигм культури як чинника національної самоідентифікації з сучасними прикладами культурної мобілізації, зокрема ініціатив 2014-2024 років, а також у виключенні джерел із проросійською ідеологічною позицією. Важливими базовими джерелами є сучасні дослідження українських науковців, такі як Маруховська-Картунова О. [1, с. 197] та Ятченко В. [2, с. 98], які показують, що «в умовах війни консолідація української ідентичності відбувається через віддалення від російського символічного простору», а також робота Кулика В., що демонструє радикалізацію національного самоусвідомлення як реакцію на агресію [3, с. 209].

В Україні культура й духовність завжди були фундаментом національної самосвідомості, особливо під час воєнних випробувань. Цей розділ охоплює ключові історичні епохи, де мистецтво, релігія та культурні практики формували основу консолідації українського народу.

Від Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького до боротьби від Організації Українських Націоналістів до Українсько Повстанської Армії, культура стала засобом відродження історичної пам'яті й мобілізації нації. Козацькі військові символи (оселедець, мазепинка, черкеска) демонстрували продовження традицій Українського державотворення й культу

героїзму [4, с. 8]. Українська народна традиція вціліла навіть попри переслідування й репресії під час радянської доби.

У другій половині XIX ст. зростає роль культурно-освітніх інституцій - зокрема Товариство «Просвіта» (засноване 1868 року) та Наукове товариство імені Тараса Шевченка - у формуванні єдиного культурного простору Наддніпрянщини та Галичини [5, с. 12]. Ідея «соборності» в літературі й політиці стала ідеологічною основою модерної національної свідомості.

Радянська влада жорстоко придушувала українську культуру: переслідувалося релігійне життя, заборонялися мова, література, забирали крамниці народного мистецтва. Водночас духовенство і активісти будували нелегальні освітні й культурні осередки, забезпечуючи виживання національних практик. Цей феномен характеризує народна лінія опору, що стала підґрунтям культурної релідентності.

Після початку російсько-української війни 2014-2022 років відбулося переміщення культурних ініціатив: мистецькі резиденції, такі як Izolyatsia (Донецьк) [6, с. 249], Platform Tu (Маріуполь) [7, с. 58], разом з музеями, змушені були переїхати на захід і центр країни. Ці інституції стали не лише збереженням, а й переформуванням культурного дискурсу - це явище назване «радикальною» або «швидкою» деколонізацією. Вони розвивали горизонтальні культурні зв'язки між регіонами, долаючи історичні поділи, і створили нові платформи соціальної пам'яті.

Нинішня війна прискорила процес деколонізації: демонтаж радянських символів, перейменування топонімів, оновлення історичних програм у шкільній системі - усе це елементи культурної мобілізації та консолідації [8, с. 57]. Разом із тим, поширення української мови та відхід від двомовності стали безпосередніми маркерами спротиву московському наративу.

Протягом багатовікового розвитку України культура і духовність виступали як центральні компоненти національної згуртованості.

Культура відіграє ключову роль у формуванні й консолідації національної ідентичності в умовах військових загроз, виконуючи функцію «соціального

клею». Це досягається через мовні практики, мистецькі та музичні ініціативи, символічні наративи та культурно-політичні дискурси. Українська література наповнює суспільну свідомість містеріями героїзму, морального вибору та пережиття національних трагедій.

Роль Тараса Шевченка як «батька нації» формує основу культурного символізму: його поезія наповнювала прагматичний наратив боротьби й служила символом самовизначення.

У сучасних умовах критичних випробувань роль літератури продовжено активними музико-літературними практиками, зокрема поєднанням текстів і музики у виставах, що адресуються фронтовикам [10, с. 46].

Музичний дискурс під час війни виконує декілька ключових функцій: моральна підтримка населення, етнокультурний маркер, символічна мобілізація. Пісні воєнного часу виконують роль «імпровізованої зброї»: вони зцілюють, об'єднують, ідентифікують спільність переживань. Поп-музика адаптувалася до наративу війни, інтегруючи фольклорні мотиви та національні інструменти, що створює потужний культурний контекст спротиву.

Яскравим прикладом є діяльність Сергія Жадана - поет, музикант і волонтер, який організовує благодійні концерти в метро Харкова під обстрілами. Як він сам зазначає, «поезія і музика - це не те, чим воюють, але без них «структура тканини» суспільства розпадається» [11, с. 73].

У період загострення російської агресії (2014-2024) культура й духовність стали ключовими інструментами віддзеркалення суспільної стійкості, патріотичного піднесення і відбудови національної ідентичності.

Упродовж століть - від козацької доби до сучасної російсько-української війни - культурні й духовні практики виконували функцію трансляторів національної пам'яті, інструментів моральної орієнтації та засобів символічного опору. Вони формували мову, образи, традиції, які в момент кризи набували нової сили, згуртовуючи спільноту навколо спільного «ми».

Отже, культура і духовність у війні - це не вторинні явища, а фундаментальні ресурси національного виживання, які мобілізують символічну, моральну, історичну й естетичну енергію народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маруховська-Картунова О.О. Логіка та методологічні принципи парадигми трансформації конфліктів. *Геляя: науковий вісник*. 2016. Вип. 111. С. 196-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_111_52
2. Ятченко В.Ф. Історія духовної культури українського етносу: навчальний посібник. Ч. 1. Давня українська культура. К. : Міленіум, 2004. 148 с.
3. Кулик В., Роль українських мас-медіа у творенні національного історичного наративу. *Політологічні студії*. 2010, вип. 1, с. 208-212.
4. Шибєр О.О. Рекреаційно-дозвілєві практики в культурі сучасної України: автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. 20 с.
5. Яковлев О.В. Синергетика регіональних ідентичностей у культурному континуумі України кінця ХХ - початку ХХІ століття: автореф. дис. ... д-ра культурології : 26.00.01. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2016. 40 с.
6. Іванова Н. Діяльність арт-інституцій в Україні під час війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Історія», вип. 62, 2022, с. 248-254.
7. Андрющенко А.И., Горбунова-Рубан С.А. Подготовка социальных работников в Украине: проблемы и пути их решения. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія: «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. С. 55-59.
8. Кислюк К.В. Українська культура І чверті ХХІ ст.: повороти модернізаційних перетворень: монографія. 2-ге вид., Київ : Кондор, 2018. 195 с.

9. Шейко В.М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX - початок XXI ст.). К. : Генеза, 2005. 592 с.
10. Шабанова Ю.О., Тарасова Н.Ю., Дичковська О.Я. Історія української культури: навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2012. 141 с.
11. Жадан С. Тамплієри. Поезії. Чернівці: Книги-XXI; Meridian Czernowitz, 2016. 120 с.

PHILOLOGY AND JOURNALISM

УДК 004.738.5:35.075.5:004.42

Дворецький Олександр Олександрович

аспірант

Київський університет культури

м. Київ, Україна

UX/UI-ДИЗАЙН ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ

Анотація. Досліджено проблематику використання концепції UX/UI-дизайну в електронному урядуванні на сучасному етапі розвитку суспільства. Розглянуто основні підходи до посилення ефективності надання державних послуг в моделі e-government засобами UX/UI-дизайну.

Ключові слова: UX/UI-дизайн, електронне урядування, інформаційно-комунікаційні технології, користувацький досвід.

Широке використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є важливою інновацією у державному секторі. Надання електронних послуг стало ключовим компонентом управління в епоху цифровізації. Останнім часом серед урядів усього світу спостерігається зростаюча тенденція до впровадження електронних методів надання послуг як засобу забезпечення ефективних та легкодоступних послуг для громадян. Використання державно-приватного партнерства в наданні електронних послуг викликало значний інтерес як реальна стратегія для подолання обмежень ресурсів, підвищення якості послуг та сприяння залученню громадськості.

Переваги електронного управління численні, і загалом воно створює сучасне управління. Уряд України також здійснив перехід до цього типу сучасної ери послуг. На сучасному етапі найважливішими завданнями є якомога ширше впровадження методів «Електронного уряду» та підвищення відповідальності державних службовців на якісно новий рівень» [1]. Він розглядається як соціально-технологічне середовище, що охоплює інформаційну систему, а електронний уряд – це соціотехнічне середовище, в якому ІКТ використовуються для забезпечення реформ у державній структурі. Якщо виразити «електронний уряд» у формулі, то це стає: інформаційна система + процеси + люди [2, с. 27].

Протягом останніх десятиліть дослідники електронного урядування зосереджувалися на технологічній трансформації державних послуг. Вони вивчали впровадження технологій та використання Інтернету для ефективного надання послуг та транзакцій населенню [5, с. 178]. Однак багато досліджень показали, що впровадження ініціатив електронного урядування не досягло своєї відведеної ролі через відсутність пропонованих послуг, погану роботу вебсайту або відсутність довіри користувачів [6]. Детальніше вивчення аспектів невдач показує, як ініціативи електронного урядування змістилися, зосереджуючись більше на технологіях, ніж на розумінні потреб користувачів щодо впровадження послуг електронного урядування.

Тому нещодавні дослідження почали покращувати відносини між користувачем та урядом, досліджуючи досвід користувачів у сфері послуг електронного урядування, щоб підвищити їхню задоволеність та намір використовувати ці послуги. Концепція досвіду користувача в урядових системах була запроваджена в 1950-ті рр. [4, с. 12]. Вона має глибокий вплив на задоволеність, сприйняття та очікування користувачів щодо урядових послуг. Сприйняття користувачами систем електронного урядування було широко досліджено, щоб з'ясувати їхні вподобання щодо систем електронного урядування. Однак більшість проблем та невдач ініціатив електронного урядування пов'язані з недостатньою задоволеністю користувачів та їхнім

сприйняттям послуг [3, с. 1241]. К. Реддік показав, що здатність уряду впроваджувати послуги, які збільшують готовність користувачів до їх використання, сама по собі є стовпом успішної системи електронного урядування [7, с. 54]. Тому включення користувацького досвіду до розробки послуг пом'якшить проблеми, покращить розвиток послуг електронного урядування та підвищить залученість користувачів оскільки це має на меті посилити та покращити переконання та емоції користувачів щодо послуг електронного урядування.

Підсумовуючи, послуги електронного урядування ще не досягли свого повного потенціалу, якого можна досягти, заповнивши розрив між тим, що пропонується, і тим, що використовується, шляхом дослідження того, чого користувачі насправді потребують та чого очікують. Це встановлює необхідність розуміння факторів, що впливають на прийняття та наміри користувачів використовувати послуги електронного урядування. Отже, це дослідження широко зосереджено на дослідженні цих факторів, а також на попередньому огляді поточного стану ініціатив електронного урядування в усьому світі, щоб зрозуміти існуючий досвід користувачів послуг електронного урядування, що призводить до збільшення прийняття та впровадження користувачами.

Одними з популярних підходів, що використовуються на сучасному етапі є UX/UI підходи, що передбачають урахування всіх аспектів взаємодії людини з продуктом або послугою. На рівні електронного урядування UX/UI підходи передбачають урахування всіх питань, пов'язаних зі взаємодією користувача та органів державного управління в процесі створення інтернет-контенту.

Глибоке розуміння потреб, цінностей, здібностей та обмежень користувачів є основою користувацького досвіду. UX/UI-дизайн електронного урядування відіграє ключову роль у формуванні доступності та ефективності державних послуг. Однак зазвичай розробка вебсайтів органів влади значною мірою залежить від внутрішніх рекомендацій, а не від орієнтованого на користувача підходу до дизайну. Цей розрив між державними службовцями та

громадянами може призвести до створення вебсайтів, якими важко користуватися, що перешкоджає залученню громадян та загострює проблеми зручності використання. Вирішення цієї проблеми полягає в наданню пріоритету дизайну користувацького досвіду для державних послуг та впровадженню принципів UX/UI-дизайну, що адаптовані до унікальних потреб громадян. Застосування передових практик електронного урядування та зосередження на доступності платформ електронного урядування, створює передумови для надання громадянам інклюзивних та зручних цифрових послуг, незалежно від їх здібностей чи технічних знань. Такий підхід не лише підвищує залученість громадян, але й сприяє довірі до державних установ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пашов Р. І., Кохан Д. О. Впровадження електронного урядування у практику функціонування центрів надання адміністративних послуг в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2021. – Вип. 11. – [Електронний ресурс]. – URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/37.pdf (дата звернення: 12.04.2025).
2. Погребняк І. Є. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування // Право та інновації. – 2014. – № 3(7). – С. 26–35.
3. Alkraihi A., Ameen N. The impact of service quality, trust and satisfaction on young citizen loyalty towards government e-services // Information Technology & People. – 2022. – Vol. 35(4). – pp. 1239–1270.
4. Downey L. L., Rosales S. A brief history of user experience in government systems // In: Buie E., Dianne M. (Eds.). Usability in Government Systems: User Experience Design for Citizens and Public Servants. – 1st ed. – Elsevier, Inc., 2012. – pp. 1–19.

5. Gauld R., Goldfinch S., Horsburgh S. Do they want it? Do they use it? The 'demand-side' of e-government in Australia and New Zealand // Government Information Quarterly. – 2010. – Vol. 27(2). – pp. 177–186.
6. Li Q., Osman Abdalla E. The e-government in Sudan: Challenges, barriers and prospects // Proceedings of the International Conference on Global Economy, Commerce and Service Science – GECSS'14, Phuket, Thailand. – 2014. – URL: <https://doi.org/10.2991/gecss-14.2014.60>
7. Reddick C. G. A two-stage model of e-government growth: Theories and empirical evidence for US cities // Government Information Quarterly. – 2004. – Vol. 21(1). – pp. 51–64.

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

УДК 141.32

Кітчак Назар Юрійович

Мардинавка Остап Володимирович

Гудзенко Валентин Олексійович

Студенти групи СБ-21

Тернопільський національний

політехнічний університет

імені Івана Пулюя

м. Тернопіль, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗИ

Анотація: у тезі проаналізовано сутність екзистенційних цінностей у кризових умовах, коли загроза небуття та руйнування звичного світу виступає «межовою ситуацією», що відкриває людині можливість переосмислити свободу, відповідальність і смисл. Показано, як у екстремальних обставинах ціннісні орієнтири зазнають руйнівного впливу невизначеності, але водночас набувають нової глибини й стійкості завдяки усвідомленому вибору й пошуку смислу. Виділено ключові механізми: перехід від страху до дії, мобілізація на міжлюдську солідарність та творчий пошук нових життєвих сенсів.

Ключові слова: екзистенційні цінності, межова ситуація, свобода, відповідальність, пошук смислу.

У філософії екзистенціалізму криза розглядається не лише як суб'єктивний стан або збіг обставин, а передусім як переломний «межовий» досвід, що ставить людину на межу буття. Згідно з К. Ясперсом, межова ситуація – це екстремальний життєвий момент (смерть, страждання, страх, почуття провини, напружена боротьба), котрий ставить людину перед незаперечним фактом можливості її небуття, тобто властивістю смертності, яку не можливо досягнути розумом. У такій ситуації особистість звільняється від буденних умовностей і правил, вперше постаючи перед власним існуванням, як справжня екзистенція. Іншими словами, кризова подія руйнує звичний «світ-у-предметах» людини, пробуджуючи її самосвідомість і примушуючи гостро відчувати власну свободу. При цьому екзистенціалісти вказують, що вдало зазначила у своїй роботі М. Петрушкевич, що людина є «...унікальна духовна істота, яка здатна до вибору власної долі» [1, с. 10] і розуміється саме через поняття свободи. У кризовому становищі активізуються базові екзистенційні категорії – абсурд буття, страх, відчай, самотність, страждання, смерть [1].

Екзистенціалісти наголошують, що криза, пережита усвідомлено, відкриває перед людиною нові можливості самовизначення. З одного боку, особа опиняється перед загрозою втрати сенсу і базових цінностей – з іншого, саме в екстремальних обставинах виникає шанс переобрати чи перепідтвердити їх заново. Як писав Р. Мей: «Свобода є метою розвитку особистості, і хоча ця свобода приносить з собою тривогу, саме через протистояння цій тривозі відкривається можливість свободи» [2]. Тобто, зустрівши життєву кризу або так звану «тривогу існування», людина може вийти з неї оновленою, себто із глибшим усвідомленням власних цінностей, відповідно із кращим розумінням власної екзистенції. Представляючи цю перспективу, І. Ялом виділяє серед екзистенційних проблем найгостріші, а саме: неминучість смерті,

екзистенційну свободу і відповідальність, самотність і відсутність вродженого сенсу [2]. На практиці це означає, що криза здатна паралізувати людину, але може й мобілізувати її до переосмислення власних життєвих орієнтирів. Чудовим прикладом цього слугуватиме вищезгадана робота [1], де дослідниця зазначає, що в інтерв'ю учасники війни схарактеризували усвідомлення смерті як явище, що може «...як паралізувати, так і стимулювати до дій», а цінності за таких умов концентруються вже не на матеріальному рівні, а на міжлюдських зв'язках та солідарності. Також не менш важливим буде доповнення того, що Мей запозичив у К'єркегора його визначення тривоги, як «загрозу стати нічим» [2], адже головною рисою поняття тривожності порівняно із страхом є саме боязнь невідомого, чим і виступає смерть перед індивідом.

У тривалих критичних обставинах переформуються базові цінності через роздуми про сенс життя. В. Франкл, засновник логотерапії, виходив із тези, що «воля до сенсу» є первинною людською мотивацією. За його спостереженнями з концтабору, людина витримує найтяжчі випробування тоді, коли знаходить сенс навіть у стражданні. Франкл говорив, що найхарактернішим для людини феноменом є саме воля до сенсу [3]. Він вбачав три шляхи реалізації смислу: творча діяльність, переживання (зокрема в любові чи спогляданні краси) і суб'єктивне ставлення до неминучих страждань [4]. Оскільки кінець будь-якої життєвої ситуації наперед невідомий, криза випробувань ставить людину перед вибором: або втратити себе, або перетворити страждання на джерело смислу. За концепцією логотерапії, навіть у концтаборах, віднайдені цінності та відповідальність за свій вибір давали ув'язненим внутрішню свободу, незалежну від зовнішніх обставин [3].

Представники екзистенційної психології також аналізують, як подолання криз запускає ціннісні зміни. Р. Мей вважав, що тривога супроводжує будь-яку кризу, але протистояння їй – це шлях до сили духу, самосвідомості і відповідальності [2]. Він визначив, що: «Тривога – це занепокоєння через загрозу певній цінності, котру індивід вважає необхідною для свого існування»

[2]. І. Ялом, зі свого боку, наголошував на чотирьох «фундаментальних тривогах» людини: смерті, свободі, ізоляції, беззмістовності, – зіткнення з якими в умовах кризи змушує постати питання про справжні пріоритети. У кризі утилітарні цінності відходять на задній план, тоді як перше місце посідає свобода вибору, справедливість, довіра і людська близькість [1, с. 26].

К. Роджерс також усвідомлював значущість кризових моментів. Він вважав, що людина має вроджену тенденцію до актуалізації власного «Я» [5]. Тобто за Роджерсом, будь-яка криза може стати каталізатором самореалізації, якщо вона відбувається в атмосфері поваги та підтримки, то особистість цілеспрямовано рухається до більшої автентичності й повноти буття [5].

Повномасштабне вторгнення Росії демонструє, як екстремальний конфлікт радикально переорієнтовує цінності. Воєнна реальність в Україні породжує особливу екзистенційну напругу: руйнує звичний світ, загрожує свободі та життю громадян і тим самим ставить питання чому та за що боротися [1]. В екстремальних умовах українці, фактично, постійно здійснюють акти самоусвідомлення – від вибору врятувати життя до жертви за інших, що поєднує індивідуальну свободу з почуттям глибокої відповідальності за соціум. При цьому війна, очевидно, виступає «межовою ситуацією», яка позбавляє від щоденних турбот і виводить українців на рівень оновленого сенсу – це можна побачити з оповідей захисників та громадських діячів [6].

Узагальнюючи, варто сказати, що в умовах сучасної війни екзистенційні цінності зазнають глибокої трансформації: з одного боку, вони піддаються руйнівному впливу загрози та невизначеності, а з іншого ж переформатовуються і набувають нової глибини й стійкості завдяки усвідомленому вибору, переживанню кризи та пошуку смислу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петрушкевич М. Екзистенційні мотиви у наративах учасників російсько-української війни [Електронний ресурс] // Наукові записки Національного

- університету «Острозька академія». Серія «Філософія». – 2024. – Т. 25. – С. 9–14. – URL: <https://journals.oa.edu.ua> (дата звернення: 25.06.2025).
2. Kelland C. L. Personality Theory in a Cultural Context [Електронний ресурс] // LibreTexts. – 2025? – URL: <https://socialsci.libretexts.org> (дата звернення: 25.06.2025).
 3. Kelland C. L. Віктор Франкл і логотерапія [Електронний ресурс] // Теорія особистості в культурному контексті. – 2025? – URL: <https://ukrayinska.libretexts.org> (дата звернення: 25.06.2025).
 4. Шахова О. Г. Екзистенція в умовах війни : тези доповідей учасників міжнародного психологічного форуму (Харків, 15 квітня 2022 р.) / О. Г. Шахова. – Харків : ХНУВС, 2022. – С. 123–126.
 5. Kelland C. L. Карл Роджерс та гуманістична психологія [Електронний ресурс] // Теорія особистості в культурному контексті. – 2025? – URL: <https://ukrayinska.libretexts.org> (дата звернення: 25.06.2025).
 6. Карівець І. Деякі екзистенціальні рефлексії про самовизначення в умовах війни [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2022. – № 41. – Умань : УДПУ ім. П. Тичини. – С. 28–33. – URL: <https://science.lpnu.ua> (дата звернення: 25.06.2025).

PEDAGOGY AND EDUCATION

УДК 372.8:635.9

Вербицька Тетяна Геннадіївна

вчитель вищої кваліфікаційної категорії,

старший вчитель

Микільський навчально-реабілітаційного центр

Полтавського району Полтавської області

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ «ПРАКТИЧНА РОБОТА. ВИСІВАННЯ НАСІННЯ ДЕКОРАТИВНО- КВІТУЧИХ РОСЛИН ДЛЯ ОТРИМАННЯ РОЗСАДИ»

Анотація: Публікація є актуальною. Надає можливість використання методики проведення уроку трудового навчання з дітьми з особливими освітніми потребами. Робота містить повний алгоритм проведення уроку, методичні рекомендації щодо роботи на уроці трудового навчання з дітьми, які мають ментальні розлади, сприяє реабілітації та подальшій соціалізації учнів з ООП.

Ключові слова: артикуляційна гімнастика, моторика, розсада, мотивація, розвиток, рефлексія.

Мета:

1. Навчальна :

- сприяти формуванню і розвитку відповідних знань, умінь і навичок висівання декоративно-квітучих рослин у ящики для отримання розсади.

2. Корекційна:

- корегувати порушення моторики при виконанні практичної роботи ;

сприяти розвитку мислення, мовлення та пам'яті.

3. Розвивальна :

- сприяти розвитку в учнів творчих, технічних, загальних і спеціальних здібностей;
- сприяти розвитку в учнів відповідних видів і типів сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уяви.

4. Виховна :

- виховувати в учнів культуру праці, бережливість, працелюбність, дбайливість, охайність та інші якості сучасного працівника.

5. Профорієнтаційна :

- розвивати уявлення про професію квітникаря, сприяти професійному самовихованню, саморозвитку і самореалізації;
- виховувати повагу до людини праці.

Формат проведення: комбінований.

Обладнання: ящики для висівання розсади, суміш землі, приладдя для квітникарства, лійка, насіння , мультимедійна дошка, проектор, роздавальний матеріал.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Привітання.

- Доброго дня, діти! (відповідь класу). Сьогодні до нас прийшли гості, привітайтеся з ними.

2. Перевірка готовності учнів до роботи.

3. Створення позитивного емоційного настрою.

Чи знаєте ви що існує ключ, який допомагає відкрити усі замки в душах людей?

Це – посмішка! Тож поверніться один до одного і подаруйте посмішку.

Побажайте один одному здоров'я, радості і знань. До уроку ви приготувались.

Так вперед до знань

<https://www.youtube.com/watch?v=VLWHsAAfbng>).

II. Актуалізація опорних знань

На дошці зашифроване головне слово нашого уроку, слово – символ пробудження природи, слово – з якого починається трудовий рік кожного квітникаря.

- Які ознаки весни ви знаєте? (Відповіді учнів)
- Як починається весна? (Відповіді учнів)
- Послухайте вірш А. Костецького і порівняйте зі своїми відповідями.

Учень

Знов починається весна —
Знов починаються дива!
То серед двору із-під снігу
Раптово визирне трава,
То раптом лагідні веснянки
Засіють щоки та носи.
Чи розщечечуться ще зранку
Птахи на сотні голосів!
А вчора! Вчора. Що й казати!
Всі веселилися до сліз:
Славко — дражнила і задирака —
Наталці проліски приніс!
І зовсім це не дивина —
Так починається весна!

Вчитель

Який би вірш ви не читали про весну, в ньому обов'язково будуть рядки про квіти. Весна — це пора квітів. Дітки, сьогодні, як ви вже здогадалися ми будемо говорити про квіти. Адже квіти, це вираз красномовної душевності всього живого на землі. Кажуть, їх посіяла на планеті богиня Флора. Тільки у нас на Україні квітчастий вінок вбирає в себе понад чотири тисячі видів. Квіти

– ідеальні посередники між людьми, оскільки вони здатні передати найрізноманітніші почуття: кохання і ніжності, поваги і любові, вони можуть бути хорошими заспокоювачами в хвилини скорботи. Поряд із тим квітам присвячено досить багато оповідань, легенд та казок.

Легенда про троянду

Розповідь учня

Царицю квітів – троянду – люди оспівували з найдавніших часів.

Про це прекрасному квітці вони склали багато легенд і міфів. В античній культурі троянда була символом богині любові і краси Афродіти. Згідно давньогрецькій легенді Афродіта з'явилася на світ, вийшовши з моря біля південного узбережжя Кіпру. У цей момент досконале тіло богині покривала білосніжна піна. Саме з неї і виникла перша троянда сліпучо-білими пелюстками. Боги, побачивши красиву квітку, окропили його нектаром, який надав розі чудовий аромат. Квітка троянди залишався білим до тих пір, поки Афродіта не дізналася про те, що її коханий Адоніс смертельно поранений. Богиня стрімголов побігла до коханого, не помічаючи нічого навколо. Афродіта не звернула уваги, як наступила на гострі шипи троянд. Краплі її крові окропили білосніжні пелюстки цих квітів, зробивши їх червоними.

Розповідь учня

Легенда про мальву.

Давно те діялось. Важко жилося людям на нашій славній Україні. Багато ворогів зазіхало на її багаті землі. То кримчаки налітали, то поляки, то турки. Грабували, забирали в рабство, полювали за красунями, котрих згодом продавали. Люди боронилися, чим могли, хто вилами, хто сокирою. А сотник Грицько Кандиба шаблею захищав свою сім'ю. Та сили були нерівні.

Порубали його вороги, накинули аркан на шию дружині і потягли за собою. Тільки доньці Мальві вдалося сховатися. Люди шанували дівчинку за те, що зналася на усякому зіллі і лікувала травами. Ту науку перейняла від матері, а батько її ще змалечку навчив вояцькому ремеслу. Не один бусурман зазнав

смерті від дівочої руки. Вродлива, горда Мальва наводила жах на ворогів. П'ять корів обіцяли тому, хто видасть її.

Якось в осінню негоду прийшла обігрітися до козака Нагнибиди. Та запроданець виказав дівчину. Порубали її на шматки та й розкидали на всі боки. І розрослося чудове зілля, яке односельці називали Мальвою. А село, де росла і жила красуня, назвали Мальвині Граблі. Добре пам'ятали люди, як вона граблями вбивала бусурманів.

Біля кожної хати ростуть мальви. Це пам'ять про сміливу і безстрашну дівчину, яка любила свій рідний край, свій народ і віддала за нього своє життя. Весною починається час коли вирощування квітів з розсади.

III. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми та мети уроку

Сьогодні тема уроку: «Висівання насіння декоративно-квітучих рослин у ящики для отримання розсади» і завдання:

1. *Отримати цікаву інформацію про декоративно-квітучі рослини;*
2. *Навчитись висівати насіння квітів у ящики;*
3. *Довести або спростувати слова французького філософа К. Гельвеція «Щоб зробити дивовижну річ, потрібні роки наполегливої праці і терпіння».*

(На дошці надпис: «Щоб зробити дивовижну річ, потрібні роки наполегливої праці і терпіння»)

IV. Основна частина

1. А зараз заслухуємо музичний фрагмент і я перевірю наскільки ви уважні (лунає фрагмент пісні «Чорнобривці» у виконанні Віталія Козловського).

1. Про які квіти іде мова в пісні? (Відповіді дітей)
2. А що уявляв автор цієї пісні? (Відповіді дітей)
 - Так, дивлячись на них він згадував домівку, материнські руки, дитинство.
3. А звідки вони до нас прийшли? (Відповіді дітей)

Чорнобривці належать сімейству айстрові. Батьківщина рослини – Південна Америка, де виростає більшість видів. Стебла цієї чудової і високо-

декоративної рослини прямостоячі, розгалужені і утворюють компактний або розлогий кущ. Кущ чорнобривців нерідко досягає висоти 130 см. Суцвіття рослини являють собою кошики яскравих і пишних квітів. Найбільш відомі чорнобривці жовтих, оранжевих, червоних кольорів і відтінків. Рослини інтенсивно цвітуть з початку червня до перших заморозків. Незважаючи на свій привабливий зовнішній вигляд, чорнобривці мають специфічний запах.

Рослина має лікувальні властивості. У Південній Америці різні сорти чорнобривців використовують для профілактики і лікування лихоманки. Також дані рослини допомагають позбутися від запорів і служать відмінним сечогінним засобом.

Чорнобривці ошатні і невибагливі, розмножуються насінням, з однаковою легкістю висіваються і у відкритому ґрунті, і в приміщенні. На початку вегетації чорнобривці вимагають поливу, у другій же половині рослини, перезволожувати не слід, оскільки це призводить до загнивання квіток. Чорнобривці люблять сонце, та й півтінь переносять добре. Вони захищають сад від нематод і грибкових захворювань. У горщиках утворюють яскраві та пишні кустики.

Прогресивні експериментальні дослідження демонструють протигрибкову і антибактеріальну активність компонентів ефірної олії чорнобривців, і ще гіпотонічні, заспокійливі, бронхолітичні якості, що абсолютно узгоджується з їх найдавнішим застосуванням в індіанської етнічної медицині. Чорнобривці володіють дуже міцним і важким впливом на організм людини, хоча в не дуже великих дозах їх цілком застосовують для самостійного лікування простудних хвороб причому навіть грипу.

Дякуючи різкому запаху чорнобривцям знайшлося чергове використання. У Мексиці сухі букетики цих квітів розвішують у житлі для відлякування набридливих мух. Тому що ефірні масла, що визначають аромат рослини, знаходяться в якомусь числі не стільки в суцвіттах, але і у всіх інших частинах чорнобривців, то застосовувати їх для боротьби з непроханими комахами цілком можливо

Мішечки з сумішшю з висушених чорнобривців, полину, лаванди й інших значною мірою навряд чи припадуть до смаку молі. Відвар і настій чорнобривців застосовують для боротьби з шкідниками як садових, але і кімнатних рослин. Не кажучи вже про те, що, практично ніякі шкідники не селяться на самих чорнобривцях, ї на їх сусідів по саду. Крім того, мова йде не тільки про комах. Наявність чорнобривців не переносять майже всі ґрунтові нематоди, що доставляють багато клопоту садівникам. Є й чергова користь від квіток чорнобривців, про яку варто заявити в кінці. Додавши їх в їжу, ви точно помітите, що вона забарвлюється в помаранчевий колір. З легкістю здогадатися, що фарбувати ними можливо не тільки їжу, але і інші матеріали і речі. Зазвичай ця рослина використовувалась, наприклад, як природний барвник для тканин. Звичайно, навряд чи варто експериментувати з коханою кофтиною, хоча в рукоділлі можна пригадати і про цю властивість «люб'язних квіток».

4. – Хто може показати на глобусі батьківщину чорнобривців – Південну Америку. Там вони ростуть в дикому стані. (Учні показують Південну Америку на глобусі)
5. – А чому на Україні полюбляють їх? (Відповіді дітей)
6. – Так цвіте ціле літо, аж до заморозків, невибаглива, лікувальна і взагалі красива. Так послухаємо легенду про чорнобривці.

Розповідь учня

Жила колись в одному селі сім'я. Звичайні, трудящі люди. Сталася в них радісна подія – народилася трійня, три сини-соколи. Такі в них були карі очі, як мед гречаний, такі чорні брови, такі схожі між собою, що рідні, не змовляючись назвали їх Чорнобривцями, хоч кожен мав своє ім'я. Коли підросли, то виявилось, що і таланти у них однакові і різні водночас: один був золотар, другий гончар – керамік, третій різьбяр дерева-кістки-рога. На всю країну стали славні хлопці, звідусюди приїздили до них подивитись на їх майстерність. Під час набігу чужинців, забрали в полон майстрів. Як не благали, як не просили – ніщо не допомогло: повезли хлопців у чужу землю.

Тяжко тужили батьки, а від синочків, ані чутки, ані звістки. Йшли роки, підросла їх сестричка. І вирішила йти шукати братів. Знайшла дівчина в далеких краях кісточки братів, викинуті в степ. Як не заставляв Хан їх поділитися своїми знаннями, що не робив – нічого не вийшло. Так їх і вбили.

Батьки поховали в садку останки своїх синів. За якийсь час побігла дівчина в садок, як щоранку це робила і зчудувалася: на могилці братів розцвіли дивні квіти. Покликала батьків, і ті водночас мовили: «Чорнобривці!» Полюбили ті квіти на Україні, рідко біля якої хати їх немає. Отак повернулися нетлінною красою додому хлопці-чорнобривці.

7. А чому ми висіваємо її раніше? (Відповіді дітей)

– Дійсно, щоб раніше милуватися, прикрасити подвір'я.

Молодці. А зараз ми здійснімо прогулянку по весняному лісу, помилуємося красою первоцвітів, відпочинемо перед наступним практичним завданням.

Релаксаційна хвилинка

Відео-подорож до весняного лісу

1. Ми теж сьогодні будемо висівати з вами насіння чорнобривців на розсаду.

Подивимося, як це роблять професіонали (Перегляд відеоматеріалу (фрагмент телевізійної передачі «Зелений дім»)).

Зараз ви об'єднаєтесь у дві групи і ми продовжимо з вами роботу.

2. Для того, щоб продуктивніше попрацювати, щоб у нас все гарно вийшло, треба повторити правила безпечної праці та особистої гігієни.

Правила безпечної праці та особистої гігієни

1. Перед початком виконання робіт надіти спеціальний одяг. Вони мають бути зручними в роботі і не заважати рухам.

2. Працювати тільки в рукавичках.

3. Виконувати тільки ті види робіт, що доручає вчитель (якщо працюєте вдома – виконувати посильну і добре знану роботу)

4. За виявлення неполадок, несправностей обладнання, інструменту, знарядь праці негайно припинити роботу.

5. Колючі і ріжучі знаряддя праці слід переносити й розміщувати гострими частинами вниз, а передавати – різальною частиною «до себе».
6. Після закінчення роботи почистити інструмент, скласти його у відведене місце.
7. Привести себе та робочий одяг в порядок. Вимити з милом руки, обличчя. Особливу увагу слід звернути на чистоту нігтів.
4. Для виконання завдання з висівання насіння на розсаду необхідно повторити інструкційну карту.

Інструкційна картка

Висівання насіння

Інвентар і матеріали: насіння квіткових культур, маркерна дощечка, трамбівка, поливальниця, посуд з водою, ящики, плівка, дернова земля.

Послідовність виконання роботи

1. Визнач кількість поживної суміші, необхідної для заповнення садильних ящиків.
2. Приготуй необхідну кількість поживної суміші.
3. Засип поживну суміш у ящик.
4. Розрівняй ґрунт у ящику і легенько ущільни.
5. Розклади насіння рівномірно по поверхні поживної суміші.
6. Загорни насіння спеціально приготовленим ґрунтом, нарівні з верхом борозенки.
7. Обережно полий поживну суміш теплою водою з поливальної з дрібненьким ситечком.
8. Запиши на етикетці назву культури, дату висівання насіння, своє прізвище, ім'я.
9. Постав ящики в тепле місце.
10. Щоб не пересихала поживна суміш, накрій ящики до появи сходів плівкою або склом.

Інструкційна карта надана кожній групі, якщо ви щось забули можна підглянути в неї.

Висівання насіння на розсаду

Пісня про квіти («Квіти України» у виконанні Василя Данилюка)

1. Обхід робочих місць учнів з метою проведення індивідуального і фронтального інструктажів.
2. Контроль за організацією робочих місць та дотримання учнями правил безпеки праці.
3. Оцінка діяльності груп учнів

У. Заключна частина

1. Рефлексія

Дидактична гра «Як росте квіточка».

Дітям пропонується викласти картинки в послідовності росту квітки: насіннячко – паросток з насіння – поява листочків – поява бутона – поява квітки – квітка зав'янула – утворення насіння.

2. Перевірка виконання завдання
3. Підведення підсумків уроку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття».
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту».
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2020 роки.
4. Основні орієнтири виховання учнів 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки.
6. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020».
7. Татяничкова І.В. Психолого-педагогічні основи соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку. Автореф. Дис. ... д-та пед. наук:

13.00.03. Київ, 2015.

8. Коваль О.В., Погасій І.О. Екологічна компетентність учителя Нової української школи. Навчально–методичний посібник в таблицях і схемах. – Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. – 40 с.
9. Теоретично-методологічні аспекти підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи [Електронний ресурс] – URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/806/014.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 02.04.2025).
10. Ключові компетентності учнів з особливими освітніми проблемами школи [Електронний ресурс] – URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2363-ochkuvan-rezultati-navchannya-uchniv-z-osoblivimi-osvtnmi-potrebami> (дата звернення 02.04.2025).

Гарашова Світлана Василівна

вихователь І категорії

Комунальний заклад дошкільної освіти

(ясла-садок) комбінованого типу № 101

Криворізької міської ради

м. Кривий Ріг, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Анотація. У статті обґрунтовано педагогічні умови, необхідні для ефективного впровадження інклюзивної освіти в ЗДО. На підставі аналізу наукових джерел і практичного досвіду розглянуто ключові аспекти мультидисциплінарного супроводу, адаптації освітнього простору, уніфікації методичного забезпечення, постійної підготовки фахівців та залучення родин. Запропоновано рекомендації, що сприятимуть гармонійному розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами та підвищенню якості освітніх послуг.

Ключові слова: інклюзивна освіта, дошкільний заклад, мультидисциплінарний супровід, адаптивний простір, методична уніфікація, батьківське партнерство.

Інклюзивна освіта в сучасному дошкіллі стає гарантом реалізації права кожної дитини на якісне виховання та навчання незалежно від її фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей. Однак на шляху до створення такого освітнього середовища постає низка педагогічних викликів. З одного боку, необхідно забезпечити рівний доступ до всіх форм діяльності; з іншого - зруйнувати традиційні бар'єри, зумовлені стереотипами і брак фахових

компетенцій у педагогів. Саме тому важливо виділити і деталізувати ті умови, за яких інклюзія стає дієвою, а не декларативною стратегією.

Метою дослідження є систематизація педагогічних умов, що забезпечують якісний супровід дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти, та розробка практичних рекомендацій для педагогічних колективів.

Об'єктом аналізу виступає процес інтеграції інклюзивних практик у ЗДО, а предметом - сукупність педагогічних умов, які сприяють ефективній корекції, розвитку й соціалізації вихованців із ООП.

Опорою для статті стали методи педагогічного аналізу, синтезу кращих практик, а також порівняльний аналіз нормативно-правових документів щодо інклюзивної освіти.

Успіх інклюзивної моделі в ЗДО значною мірою залежить від організованості системи мультидисциплінарного супроводу. Під мультидисциплінарністю розуміють тісну співпрацю вихователя, практичного психолога, логопеда, дефектолога, фізіотерапевта та родини дитини [1, с. 58]. Регулярні спільні наради, присвячені аналізу прогресу, виявленню нових бар'єрів і корекції індивідуальної освітньої програми, створюють єдину навчально-виховну траєкторію. Кожен фахівець долучається до цієї траєкторії своїми компетенціями: психолог - розвиток емоційно-психічної сфери, логопед - мовленнєві навички, дефектолог - адаптація сенсорних і моторних функцій, вихователь - загальне соціально-побутове включення дитини. Залучення батьків до щомісячного обговорення результатів занять формує довірливий простір і забезпечує перенесення корекційних вправ зі ЗДО в домашнє середовище [2, с. 112].

Заклади дошкільної освіти, які прагнуть стати справді інклюзивними, повинні забезпечити мобільність і трансформованість свого простору. Використання модульних меблів із регульованою висотою, пересувних перегородок і групових зон дозволяє оперативно виділити «зону релаксації» для дитини з гіперактивністю чи окремий сенсорний куток для вихованця з

аутичними рисами [3, с. 109]. Такий підхід зберігає баланс між індивідуальними потребами й колективним видом занять: діти відчують безпеку, отримують змогу рухатися й експериментувати в межах чітко окреслених кордонів, а вихователі можуть одночасно організувати як загальні ігри, так і корекційні вправи.

Важливим педагогічним завданням є створення єдиної методичної платформи, яка б регламентувала організацію занять як в умовах інклюзії, так і для всіх здобувачів освіти. Уніфікація полягає в розробці загальних принципів і детальних інструкцій з формування корекційних «зон підтримки», визначенні критеріїв діагностики прогресу та регулярного моніторингу. Така система дозволяє уніфікувати підхід у різних підрозділах одного району або міста, сприяє масштабуванню успішних практик і постійному обміну досвідом [4, с. 73].

Стабільне підвищення кваліфікації педагогічних працівників є критерієм успішності інклюзії. Регулярні тематичні тренінги, участь у вебінарах і стажування в спеціалізованих центрах сприяють опануванню сучасних технологій підтримки дітей з ООП: від робототехнічних розваг до методик «розумного сенсорного волокна» [5, с. 85]. Такі освітні заходи мають охоплювати не лише теоретичні лекції, а й практичні майстер-класи з демонстрацією вправ, психологічних технік та інструментів корекції.

Без активної підтримки родини навіть найкраще налагоджена система інклюзії в ЗДО не дасть очікуваного ефекту. Проведення циклу майстер-класів для батьків, де фахівці демонструють вправи та методики, а також консультацій із психологом та логопедом, дозволяє родинам відтворювати корекційні практики вдома. Спроможність батьків узгоджувати своє виховання з педагогічними стратегіями створює передбачуване середовище для дитини і значно пришвидшує розвиток необхідних навичок [6, с. 22]

Інтеграція інклюзивної освіти в ЗДО вимагає комплексного підходу та забезпечення низки педагогічних умов: мультидисциплінарного супроводу з регулярними колегіями фахівців і родини, адаптивного та мобільного

освітнього простору, уніфікованого методичного забезпечення, безперервної професійної підготовки педагогів і ефективного батьківського партнерства. Лише за умови реалізації цих компонентів можна створити середовище, в якому кожна дитина з ООП розкриє свій потенціал і стане повноцінним учасником колективного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тімченко О.В. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. - К.: Август Трейд, 2007. - 502 с.
2. Тімченко О.В. Кризова психологія: Навч. посібник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. - Харків: НУЦЗУ, 2010. - 401 с.
3. Луппо С.Є. Психологія екстремальних та кризових ситуацій: Навч. посібник. - Київ: НАУ, 2011. - 320 с.
4. Шульга І.М., Ковальчук О. П. Організація інклюзивного середовища в ЗДО / Інноваційні підходи в дошкіль. освіті. - Львів, 2019. - С. 105–115.
5. Петренко А.І. Підготовка педагогів до інклюзивної роботи / Психолого-педагогічний альманах. - Київ, 2021. - Вип. 8. - С. 70–82.
6. Кабмін України. Постанова «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні» № 555 від 18.07.2018.

Гресь Ольга Анатоліївна

спеціаліст вищої категорії,

викладач-методист

Комунальний заклад фахової

передвищої освіти

«Новобузький фаховий педагогічний

коледж»

ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ НАСЛІДКІВ ПОСТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація: У статті висвітлено особливості надання психологічної допомоги дошкільникам, які пережили травматичний досвід війни. Акцентовано увагу на тому, що війна завдає глибокої шкоди психічному здоров'ю дітей, особливо у дошкільному віці, який є критичним для формування особистості. Обговорено можливі наслідки воєнних дій для дошкільників. Особлива увага приділена практичним аспектам допомоги: створенню безпечного середовища, відновленню рутини, використанню гри та творчості (малювання, ліплення, казкотерапія), роботі з емоціями, а також важливості взаємодії з дорослими. Наголошено на необхідності терпіння, підтримки та уникнення надмірного тиску на дитину щодо травматичного досвіду. Зазначено, що Новобузький фаховий педагогічний коледж, через своє студентське наукове товариство «Мала академія дошкільних наук», активно досліджує цю проблему, вивчаючи зарубіжний досвід та розробляючи ефективні методи подолання наслідків посттравматичного стресу у дітей. Підкреслено, що допомога дітям, які пережили війну, потребує комплексного,

індивідуального та своєчасного підходу з урахуванням вікових особливостей та підтримки батьків/опікунів.

Ключові слова: травматичний досвід, дошкільний вік, психічне здоров'я, психологічна допомога, ПТСР, тривожність, агресія, терапевтична гра, казкотерапія.

Сучасний світ, на жаль, не застрахований від глобальних потрясінь, серед яких збройні конфлікти посідають особливе місце. Війна, несучи руйнування та біль, залишає глибокий слід не тільки на фізичному, а й на психічному здоров'ї населення, особливо найбільш вразливої його частини – дітей. Дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку психіки, формування базових емоційних та соціальних навичок. Саме тому травматичний досвід війни, пережитий у цей критичний період, може мати довгострокові та руйнівні наслідки для особистості дитини, її подальшої соціалізації та адаптації.

Повномасштабне вторгнення на територію України призвело до безпрецедентного рівня психологічних травм серед населення, зокрема серед дітей дошкільного віку. Досвід війни, включаючи втрати, руйнування, евакуацію та постійну загрозу, має глибокий і довготривалий вплив на психічний розвиток дитини. Раннє втручання та адекватна психологічна допомога є критично важливими для мінімізації негативних наслідків травматичного досвіду та сприяння стійкості дошкільників. Наслідки воєнних дій для дошкільників проявляються у вигляді різноманітних психоемоційних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожність, агресія, порушення сну, регресивна поведінка та складнощі у комунікації. Ці прояви значно ускладнюють процес навчання та виховання, а також формування здорових міжособистісних стосунків. Без своєчасної та кваліфікованої допомоги ці проблеми можуть закріпитися та перерости у довгострокові психічні розлади.

Війна стала для усіх нас великим викликом, психотравмуючим фактором для багатьох осіб, і зокрема дітей, насамперед тих, що перебували і досі

перебувають безпосередньо у зоні бойових дій. І нам як фаховій спільноті необхідно знайти способи допомогти цим дітям справитися з травмою війни. І вкрай важливо, щоб ці способи допомоги могли бути реалізовані у стислі терміни, щоб їх можна було застосувати у груповому форматі, щоб вони були науково обґрунтовані та ефективні. Хто, як не педагоги, психологи в першу чергу, повинні володіти техніками зцілення дітей від наслідків війни.

Тому студентське наукове товариство «Мала академія дошкільних наук» (СНТ) КЗФПО «Новобузький фаховий педагогічний коледж» взяла саме цю важливу та актуальну наразі проблемну тему. Завданням було вивчити досвід роботи з цієї проблеми зарубіжних колег, які мають багаторічний досвід роботи з дітьми, що постраждали в результаті війни, познайомитись з практичними методами поетапного навчання дітей з метою прищеплення їм навичок, що допоможуть позбутися психологічних проблем, які виникли внаслідок війни і насилля. Про проведену науково-дослідницьку роботу з проблеми волонтерської діяльності, а саме надання допомоги дітям у подоланні наслідків посттравматичного стресу в умовах воєнного вторгнення в Україні науковці-початківці звітували на підсумкових науково – практичних конференціях СНТ «Мала академія дошкільних наук».

Травматичний досвід війни у дошкільників, складне явище, що має глибокі теоретичні основи, які охоплюють психологічні, неврологічні та соціальні аспекти розвитку дитини. Розуміння цих основ є критично важливим для надання ефективної допомоги та підтримки малюкам, які пережили травму війни. Розглянемо психологічні теорії травми: теорія прив'язаності (Джон Боулбі, Мері Ейнсворт), теорія, що підкреслює значення безпечних прив'язаностей для здорового розвитку дитини. Війна руйнує ці прив'язаності через розлучення з батьками/опікунами, втрату близьких, переїзди та загальну атмосферу небезпеки. У дошкільників це може призвести до тривожності розлучення, регресії у поведінці, труднощів у формуванні нових прив'язаностей та загальної недовіри до світу [1].

Теорія психосоціального розвитку (Ерік Еріксон), у дошкільному віці діти проходять стадії «Ініціатива проти почуття провини» (3-5 років) та «Працьовитість проти неповноцінності» (5-12 років). Травма війни може перешкоджати успішному проходженню цих стадій. Наприклад, постійна загроза може блокувати розвиток ініціативи, замість цього формуючи почуття провини або безсилля. Діти можуть відчувати себе нездатними контролювати своє оточення, що впливає на їхнє самосприйняття та формування ідентичності.

Когнітивна теорія травми, теорія фокусується на тому, як травматичні події впливають на когнітивні процеси дитини. У дошкільників, чиє мислення ще не повністю сформоване, травма може призвести до фрагментації спогадів, порушення сприйняття часу, спотворень у розумінні причинно-наслідкових зв'язків. Вони можуть повторно переживати травматичні події у грі або кошмарах без здатності їх осмислити чи інтегрувати.

Теорія стресу та копіngu (Річард Лазарус, Сьюзан Фолкман), хоча дошкільники ще не мають розвинених копіng-стратегій, ця теорія важлива для розуміння впливу стресу на них. Війна є потужним стресором, що перевищує адаптивні можливості дитини. Це призводить до активації реакції «бий або біжи», що при тривалій дії виснажує організм і може призвести до дисфункції регуляції емоцій, гіперзбудливості або, навпаки, відсторонення [1].

Мозок дошкільника перебуває у стадії інтенсивного розвитку, особливо префронтальна кора, яка відповідає за регуляцію емоцій, планування та прийняття рішень. Травматичний стрес може порушити нормальний розвиток цих структур, призводячи до дисфункції емоційної регуляції, імпульсивності, труднощів із концентрацією уваги. Хронічний вплив стресових гормонів (кортизолу) під час війни може мати руйнівний вплив на нейронні мережі, зокрема на гіпокамп (пам'ять) та амигдалу (страх), що може призвести до гіперреакції на загрозу, труднощів із формуванням нових спогадів та флешбеків. Хоча мозок дошкільника дуже вразливий до травми, він також має значну пластичність. Це дає надію на відновлення, але вимагає своєчасного та адекватного втручання.

Соціально-екологічні аспекти виражаються у різних моделях та теоріях. Модель екологічних систем (Урі Бронфенбреннер), яка підкреслює взаємодію дитини з різними рівнями її оточення. Війна порушує функціонування всіх цих рівнів: мікросистеми (сім'я), мезосистеми (дитячий садок), екзосистеми (громада) та макросистеми (культурні цінності). Розпад соціальних зв'язків, втрата звичного середовища та відсутність підтримки посилюють травматичний досвід.

Теорії соціального навчання (Альберт Бандура), коли діти навчаються через спостереження та наслідування. У воєнний час вони можуть бачити страх, агресію, безпорадність дорослих, що впливає на їхнє власне формування емоційних реакцій та поведінкових патернів.

Дошкільний вік, період інтенсивного розвитку, коли психіка дитини ще не має достатньо сформованих механізмів для подолання сильного стресу. Тому допомога малюкам, які пережили війну, має свої особливості.

Створення безпечного середовища, це першочергове завдання. Дитина має відчувати себе захищеною. Важливо забезпечити фізичну безпеку, передбачуваний розпорядок дня та стабільні стосунки з дорослими. Відновлення рутини, наскільки це можливо, варто відновити звичний для дитини розпорядок дня (сон, їжа, ігри, навчання), що дає відчуття контролю та передбачуваності, що є вкрай важливим для психіки, що пережила травму. Фізичний контакт для дошкільників тактильний контакт (обійми, тримання за руку) є надзвичайно важливим для відчуття безпеки та зв'язку з дорослим [3].

Використання гри та творчості, адже гра є природнім способом для дитини виразити свої емоції та переживання. Це може бути сюжетно-рольова гра, ігри з піском, водою, ляльками. Дорослий повинен бути спостерігачем, а іноді й учасником, допомагаючи дитині «програти» травматичний досвід у безпечній формі. Через малюнки та ліплення діти можуть висловити те, що важко вербалізувати. Не варто інтерпретувати малюнки буквально, але слід звертати увагу на повторювані елементи, кольори, образи, які можуть свідчити про внутрішні переживання. Використання терапевтичних казок, які відображають

схожі ситуації та пропонують безпечні шляхи їх вирішення, може допомогти дитині зрозуміти свої емоції та знайти способи впоратися з ними [6].

Робота з емоціями, а саме, нормалізація емоцій, потрібно пояснити дитині, що відчувати страх, сум, злість, розгубленість у такій ситуації — це нормально. Допоможіть їй назвати ці емоції. Заохочуйте дитину виражати свої почуття невербально (плач, сміх, активні рухи) та вербально, якщо вона вже може це робити. Будьте терплячими до регресій у поведінці (наприклад, енурез, смоктання пальця, агресія), це нормальна реакція на травму. Важливо не карати, а надавати підтримку та розуміння.

Взаємодія з дорослими, діти дуже чутливі до емоційного стану дорослих. Чим спокійнішими та впевненішими будуть батьки чи опікуни, тим легше дитині буде впоратися зі своїм станом. Травма може підірвати базову довіру до світу. Важливо поступово відновлювати її через стабільні, надійні та люблячі стосунки з дорослими.

Психологічна допомога має надаватися в тісній співпраці з батьками або опікунами. Вони є ключовими фігурами у житті дитини, і їхня участь у процесі зцілення є вирішальною.

Що варто уникати, по-перше, не варто змушувати дитину постійно розповідати про травматичні події. Дозвольте їй ділитися тоді, коли вона готова, і в тій формі, яка для неї комфортна. По-друге, ніколи не кажіть дитині, що «все добре», якщо вона відчуває страх чи сум. Це знецінює її переживання. По-третє, звертайте увагу на зміни в поведінці дитини, її сон, апетит, ігрову діяльність. Це можуть бути важливі індикатори її стану. Потрібно пам'ятати, що кожна дитина індивідуальна, і процес відновлення після травми може бути тривалим. Головне — це терпіння, любов, розуміння та професійна підтримка, коли це

Таким чином, травматичний досвід війни у дошкільників є багатовимірним явищем, що інтегрує психологічні, нейробіологічні та соціальні виклики. Розуміння цих теоретичних основ дозволяє фахівцям розробляти комплексні інтервенції, спрямовані на відновлення почуття безпеки та стабільності,

розвиток навичок емоційної регуляції, відновлення порушених прив'язаностей, сприяння нормальному психосоціальному розвитку, підтримку батьків та опікунів як ключових фігур у житті дитини. Допомога дітям, які пережили війну, вимагає індивідуального підходу, що враховує вікові особливості, рівень розвитку травми та наявні ресурси підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браткова Л.Б., Радченко А.І. Психосоматичний профіль посттравматичного стресового розладу у дітей. Scientific research in the modern world. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2023. Р. 66–70. URL: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/12753/Bratkova.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 09.06.2025).
2. Допомога дітям, постраждалим унаслідок воєнного конфлікту : довідник вихователя дошкільного навчального закладу / Н.В. Пророк та ін. ; за ред. Н.В. Пророк. Слов'янськ : Канцлер, 2015. 84 с
3. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна : монографія. Київ ; Ніжин : Лисенко М.М., 2023. 221 с.
4. Плетка О. Як налагодити комунікацію з дитиною, що постраждала внаслідок війни. Пам'ятка для батьків. Київ : Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 27 с.
5. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події : навчально-методичний посібник / авт.-упоряд.: Н. Вааранен-Валконен, Н. Заварова ; за заг. ред. О. Калашник. Київ, 2022. 104 с.
6. Сміт П., Дирегров Е., Юле У. Діти та війна: навчання технік зцілення. Львів : Манускрипт, 2015. 6 с. URL: https://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/dity_fin_ispp-1.pdf (дата звернення: 08.06.2025).

Дементьєва Ксенія Юрїївна
вихователь II категорії
Комунальний заклад дошкільної освіти
(ясла-садок) комбінованого типу № 101
Криворізької міської ради
м. Кривий Ріг, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті досліджено процес упровадження цифрових технологій у практику закладів дошкільної освіти як важливий чинник формування ключових компетентностей дітей дошкільного віку. Проаналізовано сучасні тенденції використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у дошкільному навчальному середовищі, розкрито їхній позитивний вплив на розвиток пізнавальної, комунікативної, соціальної, емоційної та математичної компетентностей малюків. Виокремлено педагогічні умови ефективної цифрової інтеграції, зокрема роль професійної підготовки педагогів і раціонального підбору цифрових інструментів. Наведено приклади освітніх платформ, що сприяють реалізації освітньої мети з урахуванням вікових особливостей дошкільнят.

Ключові слова: дошкільна освіта, цифрові технології, ключові компетентності, ІКТ, освітнє середовище, інновації.

У контексті цифровізації особливої актуальності набуває питання інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у освітній процес ЗДО, що здатні створити нові умови для розвитку пізнавальних, соціальних і комунікативних навичок у дітей раннього та дошкільного віку.

За сучасними науковими підходами, цифрові технології у дошкільній освіті є не самоціллю, а інструментом, який допомагає активізувати пізнавальну діяльність дитини, розвивати мовлення, логіко-математичне мислення, а також соціальні навички [2, с. 53]. Петухова Л. Є. наголошує, що помірне й цілеспрямоване застосування цифрових ресурсів стимулює дослідницьку активність, формує вміння співпрацювати та творчо мислити [2, с. 54].

Водночас Яценко Т. С. акцентує увагу на педагогічно обґрунтованому використанні ІКТ, уникаючи інформаційного перевантаження, яке може негативно впливати на дитячий організм і психіку. Збалансоване поєднання традиційних і цифрових методів навчання сприяє збереженню природного інтересу дитини до навколишнього світу та підтримує її емоційний комфорт [3, с. 16].

Європейський досвід також підкреслює, що цифрова грамотність належить до ключових компетентностей, які необхідно розвивати в дітей з раннього віку, що створює фундамент для успішного навчання протягом усього життя [5, с. 8]. Аналогічно, ЮНЕСКО висуває у своїх рекомендаціях пріоритети розвитку критичного мислення, творчості і співпраці у цифровому середовищі, що є базою для формування компетентностей ХХІ століття [6, с. 12].

Додатково Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD) у своєму звіті наголошує на необхідності надання дітям раннього віку інструментів для безпечного й ефективного використання цифрових ресурсів, що сприяє їхньому соціальному й інтелектуальному розвитку [7].

Ефективне впровадження цифрових технологій у закладах дошкільної освіти потребує дотримання низки педагогічних умов. По-перше, це підвищення рівня цифрової компетентності педагогів, що забезпечує грамотне та цілеспрямоване використання ІКТ у навчальному процесі [4, с. 78]. По-друге, важливо створити освітнє середовище, що поєднує інтерактивні засоби навчання (інтерактивні дошки, планшети, освітні програми) з традиційними формами гри і спілкування, зважаючи на вікові та індивідуальні особливості дітей.

Використання цифрових ресурсів має бути дозованим, уникати надмірного часу перед екраном і стимулювати активну взаємодію дітей між собою та з вихователем. Впровадження ІКТ повинно базуватися на чітко визначених цілях розвитку компетентностей, що відповідатиме завданням освітньої програми і забезпечить цілісний розвиток особистості дошкільника.

Серед найбільш поширених цифрових засобів у практиці дошкільних навчальних закладів — інтерактивні дошки, сенсорні панелі, освітні мобільні додатки та відеоматеріали, електронні конструктори. Використання таких ресурсів сприяє розвитку у дітей здатності до самостійного дослідження, стимулює мотивацію до навчання, а також дозволяє індивідуалізувати освітній процес відповідно до рівня розвитку кожної дитини.

Наприклад, освітні платформи, що пропонують інтерактивні ігри та вправи з розвитку мовлення, логіки та соціальних навичок, стають важливим доповненням традиційних занять. Вони підтримують формування вміння працювати в команді, приймати рішення, творчо підходити до розв'язання завдань.

Інтеграція цифрових технологій у систему дошкільної освіти є необхідним і перспективним напрямом, що сприяє всебічному розвитку ключових компетентностей дітей. Впровадження ІКТ вимагає збалансованого, педагогічно обґрунтованого підходу, який враховує потреби і можливості дітей дошкільного віку. Важливо забезпечити педагогам необхідний рівень цифрової компетентності та створити освітнє середовище, що поєднує інновації і традиції. Це дасть змогу ефективно формувати у дітей пізнавальні, комунікативні, соціальні та емоційні навички, необхідні для успішного навчання у школі та подальшому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / МОН України. — Київ: Світич, 2021. — 39 с.

2. Петухова Л.Є. Формування ключових компетентностей у дітей дошкільного віку в умовах сучасного освітнього середовища // Педагогічна освіта: теорія і практика. — 2021. — № 32. — С. 52–57.
3. Яценко Т.С. Компетентнісний підхід у вихованні дітей дошкільного віку // Дошкільна освіта. — 2022. — № 1. — С. 13–19.
4. Василевич Г.П. Інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі: теорія і практика : навч. посіб. — Київ : Ліра-К, 2020. — 216 с.
5. European Commission. Key Competences for Lifelong Learning. — Luxembourg : Publications Office of the EU, 2019. — 24 p.
6. UNESCO. Digital Learning in Early Childhood. — Paris: UNESCO Publishing, 2020. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://unesdoc.unesco.org>
7. OECD. Empowering Young Children in the Digital Age. — OECD Publishing, 2021. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.oecd.org>

Дмитренко Тетяна Георгіївна

директор

Комунальний заклад позашкільної освіти

"Центр дитячої та юнацької творчості"

Богданівської сільської ради

Павлоградського району

Дніпропетровської області

МОДЕЛЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ, ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ТА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Анотація: виховна робота в закладі позашкільної освіти є важливим компонентом формування особистості дитини, її громадянської активності, соціальної адаптації та творчого потенціалу. У статті розглядаються сучасні підходи до організації виховного процесу, моделі розвитку ціннісних орієнтирів, використання інноваційних методик, інтеграція креативних педагогічних технологій. Акцентується увага на проєктній діяльності, співпраці з громадськими організаціями, впровадженні інклюзивних підходів, цифрових інструментів і соціально значущих ініціатив. Представлено ефективні форми виховної роботи, що сприяють самореалізації учнів, розширенню їхнього світогляду та активному залученню до соціокультурного простору.

Ключові слова: виховна робота, позашкільна освіта, громадянська активність, ціннісні орієнтири, творчий потенціал, соціальна адаптація, проєктна діяльність, інноваційні методики, цифрові технології, інклюзивна освіта.

Вступ. Виховна робота в закладі позашкільної освіти спрямована на формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до самореалізації, соціальної адаптації, творчої діяльності та громадянської активності. Створення ефективного виховного середовища передбачає використання сучасних методів, що стимулюють самостійність, критичне мислення, колективну взаємодію та соціальну відповідальність. Важливу роль відіграють проєктні технології, інтегровані форми навчання, цифрові інструменти та партнерська взаємодія із соціальними, громадськими та культурними інституціями.

Основою для формування особистості, яка здатна до самореалізації, відповідальної поведінки та активної участі у житті суспільства є система загальнолюдських, національних та соціальних цінностей, що визначають мету, зміст і методи виховного процесу, формують моральні якості та переконання учнів.

Основні ціннісні орієнтири виховання:

- *Загальнолюдські цінності:*

Гідність, повага до життя, чесність, справедливість, толерантність, відповідальність, турбота про інших, співчуття.

- *Національні цінності:*

Патріотизм, любов до рідної мови та культури, повага до історії та традицій свого народу.

- *Соціальні цінності:*

Громадянська активність, соціальна відповідальність, вміння працювати в команді, повага до закону, прагнення до справедливості.

Значення ціннісних орієнтирів у вихованні полягає у формуванні моральних якостей та переконань учнів, Розвиток відповідальної поведінки та активної життєвої позиції, Створення основи для самореалізації особистості, Підготовка учнів до життя в суспільстві, Забезпечення цілісності та унікальності особистості.

Як формуються ціннісні орієнтири:

- Через навчальні предмети, інтегруючи цінності у зміст освіти.

- Через позакласну та позашкільну діяльність, створюючи умови для їх практичного застосування.
- Через особистий приклад педагогів.
- Через активну взаємодію з соціумом.
- Через створення атмосфери взаємоповаги та підтримки в навчальному закладі.

Важливо, щоб ціннісні орієнтири:

- Були узгоджені з сучасними вимогами суспільства та особистісними потребами учнів.
- Забезпечували розвиток індивідуальності кожної дитини.
- Сприяли формуванню критичного мислення та здатності приймати самостійні рішення.
- Втілювались у життя через конкретні справи та вчинки.
- Ставали основою для подальшого розвитку особистості.

Формування творчого потенціалу дітей та молоді – це процес розвитку їхньої здатності до творчого мислення, генерування нових ідей, розв'язання проблем нестандартними способами та самовираження. Це важливий етап розвитку особистості, що сприяє її всебічному становленню та адаптації до умов сучасного життя.

Основні аспекти формування творчого потенціалу:

- *Створення сприятливого середовища:*

Важливо забезпечити дитині можливість для творчого самовираження через різні види діяльності (малювання, письмо, музика, танці, конструювання, ігри тощо).

- *Розвиток критичного мислення:*

Навчити дітей аналізувати інформацію, ставити питання, знаходити альтернативні рішення та висловлювати власну точку зору.

- *Заохочення ініціативи та самостійності:*

Важливо підтримувати дитячі ідеї, заохочувати їх до пошуку нових рішень та не боятися помилок.

- *Використання різноманітних методів та прийомів:*

Застосування інтерактивних технологій, проблемного підходу, ігрових методів, тренінгів, дослідницької діяльності, колективної та групової роботи сприяє розвитку творчого потенціалу.

- *Навчання через гру:*

Ігрові форми роботи, такі як інсценізації, рольові ігри, конкурси, виставки, допомагають дітям легше засвоювати матеріал та розвивати творчі здібності.

- *Розвиток емоційного інтелекту:*

Творчість тісно пов'язана з емоційним станом дитини. Важливо навчити дітей розпізнавати та виражати свої емоції, а також розуміти емоції інших.

- *Співпраця з батьками та педагогами:*

Важливо, щоб батьки та вчителі спільно працювали над розвитком творчого потенціалу дитини, створюючи умови для її самореалізації.

Приклади творчих активностей:

- *Творчі майстерні:*

Написання творів, віршів, казок, створення малюнків, виробів з різних матеріалів.

- *Театральна діяльність:*

Інсценізації, рольові ігри, створення власних вистав.

- *Музична діяльність:*

Спів, гра на музичних інструментах, створення власних мелодій.

- *Спортивна діяльність:*

Засвоєння нових рухів та рухових дій, участь у змаганнях.

- *Дослідницька діяльність:*

Проведення експериментів, спостережень, пошук нової інформації.

- *Врахування індивідуальних особливостей:*

Важливо враховувати індивідуальні здібності та потреби кожного учня, щоб створити для нього максимально комфортні умови для творчого розвитку.

Формування творчого потенціалу – це комплексний, безперервний процес, який потребує системного підходу, уваги, підтримки та створення відповідних умов для розвитку кожної дитини та молодшої людини.

Застосування педагогічного проєктування дозволяє створювати інноваційні виховні програми, що базуються на реальних запитах дітей та молоді. Організація виховних проєктів на рівні навчальних груп, гуртків чи творчих об'єднань дає можливість учням самостійно планувати та реалізовувати ініціативи, що мають соціальну значущість. У рамках програми «Громадський лідер» діти проходять шлях від ідеї до реалізації власного соціального чи культурного проєкту, залучаючи місцеву громаду, медіа та волонтерські організації. Використання методу «Учень як організатор» допомагає сформувати у вихованців відповідальність за власні рішення, здатність до стратегічного мислення, планування ресурсів і тайм-менеджменту.

Одним із ефективних методів є організація інтерактивних форм виховання, що сприяють зануренню дітей у процес навчання через активну діяльність. У рамках виховних заходів використовується технологія соціального театру, де учні аналізують реальні життєві ситуації, шукають шляхи їх вирішення та демонструють результати у вигляді театралізованих постановок. Методика «Живої бібліотеки» дозволяє дітям взаємодіяти з людьми різних професій, життєвих історій та культурного середовища, що сприяє формуванню толерантності, емпатії та соціальної гнучкості. Використання імерсивних технологій у виховній діяльності допомагає створити ефект занурення у досліджувану тему. Виховні години у форматі VR-екскурсій дозволяють учням відчувати себе частиною історичних чи культурних подій, вивчити світові пам'ятки, познайомитися з видатними особистостями через технології віртуальної реальності.

Важливим компонентом виховної роботи є цифровізація процесу виховання. Створення онлайн-платформ для співпраці дітей, батьків та педагогів сприяє активному залученню вихованців у позашкільне життя. Використання технології «Цифрове портфоліо учня» дає можливість кожній

дитині відстежувати власні досягнення, накопичувати матеріали, ділитися своїми успіхами в соціальних мережах, брати участь у віртуальних конкурсах і фестивалях. Інтеграція методики гейміфікації дозволяє організовувати виховний процес у форматі квестів, онлайнзмагань, інтерактивних завдань. Запровадження виховної програми «Цифрова майстерня лідерства» допомагає учням опанувати навички самопрезентації, розвивати медіаграмотність, створювати власні блоги, формувати позитивний цифровий імідж.

Використання методів інтегрованого виховання дозволяє поєднувати різні види діяльності та створювати міждисциплінарні виховні проєкти. Проєкт «Наука без меж» передбачає організацію тематичних заходів, що об'єднують мистецтво, історію, технології та громадську активність. Учні досліджують роль науки у суспільстві, організовують виставки, знімають науково-популярні відео, проводять інтерактивні майстер-класи для своїх однолітків.

Використання STEAM-технологій у виховній діяльності допомагає інтегрувати творчі завдання з науковими дослідженнями. Формування соціальної відповідальності та активного громадянства вихованців реалізується через волонтерські проєкти, екологічні ініціативи, благодійні акції. Програма «Ми змінюємо світ» передбачає залучення дітей до волонтерської діяльності, організації допомоги літнім людям, притулком для тварин, дитячим будинкам. Використання методу «Партисипативне навчання» дозволяє дітям самостійно визначати актуальні соціальні проблеми, пропонувати шляхи їх вирішення та реалізовувати власні ініціативи. Виховний проєкт «Еко-клуб майбутнього» спрямований на формування екологічної свідомості через практичні заходи, зокрема облаштування шкільних садів, розробку програм з утилізації відходів, створення арт-об'єктів з вторинних матеріалів.

Значну роль у виховному процесі відіграє креативне навчання, що базується на розвитку творчих здібностей дітей. Використання арт-терапевтичних методик дозволяє реалізовувати виховні заняття через живопис, музику, театральну імпровізацію, створення анімаційних проєктів. Виховні години у форматі творчих майстерень дають змогу учням експериментувати,

розвивати власні таланти, створювати креативні рішення на основі особистісного досвіду. Методика сторітелінгу допомагає формувати у дітей навички самовираження, навчати їх вибудовувати логіку розповіді, працювати з художніми образами, розвивати мовленнєві компетентності.

Ефективна виховна діяльність передбачає розвиток лідерських якостей, комунікативних навичок, уміння працювати в команді. Програма «Лідерський інтенсив» включає тренінги з командної роботи, управління конфліктами, публічних виступів, що формують у дітей навички комунікації, стратегічного мислення, роботи над власними емоціями. Методика «Дебатний клуб» допомагає дітям відпрацьовувати навички аргументованого висловлювання думок, аналізу інформації, побудови логічних доводів.

Висновок. Розвиток виховної роботи в закладі позашкільної освіти потребує використання інтегрованих підходів, що поєднують соціальні, технологічні та креативні методи навчання. Створення виховного середовища, що базується на інноваціях, співпраці, міждисциплінарних проєктах, дозволяє формувати гармонійно розвинених особистостей, які готові до самореалізації, соціальної активності та відповідального громадянства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2 :
2. Особистісно-орієнтований підхід : когнітивно-практичні засади. 344 с.
3. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 470 с.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. 4-е вид. Львів : Камула, 2006. 278 с.
5. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів : колективна монографія / В. В. Вербицький та ін.; за ред. О. В. Литовченко. Київ : О. Т. Ростунов, 2011. 200 с.
6. Інноваційний розвиток позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : методичний посібник / А. Е. Бойко, В. В.

Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко, В. В. Мачуський; за ред. В. В. Мачуського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 223 с.

7. Мелентьев О.Б. Теорія і методика позашкільної освіти / Умань.: „АЛМІІ”, 2013 – 182 с. – Бібліогр. 178– 182с.
8. Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки: Зб. матеріалі Всеукраїнської педагогічної конференції, Київ, 2–3 грудня 2008 р. / За заг. ред. доктора педагогічних наук Вербицького В. В. — К.: АБЕРС, 2008. — 308 с. ISBN 9789667844691
9. Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи : зб. тез доповідей учасників всеукр. наук.-практ. семінар / за заг. ред. О.Е. Коневщинської, О.В. Овчарук. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2018, 61 с.
10. Шахіна І.Ю. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2013. Вип. 36. С. 479–484.

Кириленко Анна Владиславівна

вихователь вищої категорії,

вихователь-методист

Чумак Тетяна Вікторівна

учитель української мови та літератури

Комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс

«Школа гуманітарної праці»

Херсонської обласної ради

МОДЕЛЬ ЕФЕКТИВНОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ДОСВІД ШКОЛИ ГУМАНІТАРНОЇ ПРАЦІ

Анотація: У статті представлено досвід реалізації учнівського самоврядування в умовах сучасної української школи на прикладі Школи гуманітарної праці. Розглянуто діяльність різних комітетів шкільного самоврядування: «Президентська рада», «Бібліофіли ШГП», «Івент-менеджери», «Лідер в мені», «Волонтерський комітет», «Медіахолдинг», «Спортивний комітет», «Українознавство», «Англійські політологи». Проаналізовано їхню роль у формуванні лідерських, організаторських, комунікативних і медійних компетентностей учнів, розвитку громадянської активності, культурної свідомості та національної ідентичності. Особливу увагу приділено впровадженню сучасних освітніх програм, тренінгів і методів самореалізації, зокрема програми «Лідер у мені». Матеріал висвітлює приклади успішної взаємодії учнів, педагогів та громадськості, що сприяє вихованню активного й відповідального покоління.

Ключові слова: самоврядування, шкільне лідерство, учнівські комітети, соціальна активність, медіаграмотність, особистісний розвиток, Школа

гуманітарної праці, громадянська позиція, soft skills, освітні ініціативи, міжпредметна інтеграція.

В умовах дистанційного навчання шкільне самоврядування сприяє підтриманню активної взаємодії між учнями та вчителями, що зміцнює почуття спільноти. Щодо методів навчання, що можуть використовуватися в самоврядуванні Пометун О.І. зазначає, що «Самоврядування вчить дітей не лише управляти, а й нести відповідальність за своє середовище – і це найкраща школа демократії»[1]. Самоврядування дозволяє учням брати участь в ухваленні рішень, що підвищує їхню відповідальність і мотивацію до навчання навіть у віртуальному середовищі. У Школі гуманітарної праці самоврядування представлено діяльністю «Школи майбутніх лідерів» у якій працюють окремі комітети:

- «Президентська рада»
- «Бібліофіли ШГП»
- «Івент-менеджери»
- Клуб особистісного розвитку «Лідер в мені»
- «Волонтерський комітет»
- «Медіахолдинг»
- «Спортивний комітет»
- «Українознавство»
- «Англійські політологи»

Президентська Рада вже декілька років збирає за своїм круглим столом учнів, чия активна життєва позиція, організаторські здібності, харизма, усвідомлення себе потенційним лідером, бажання використовувати свою енергію та здібності заради інших надали їм право представляти своїх однокласників в учнівському самоврядуванні. Саме система самоврядування дозволяє нашим учням успішно розвинути такі соціальні якості людини, як толерантність, комунікабельність, креативність, критичність та конструктивність мислення, розуміння необхідності командної роботи та

навики ефективної взаємодії, повага до власної та чужої праці, оптимізм, гуманізм, здатність до самоаналізу й самовиховання.

Під час засідань «Клубу губернаторів» проводилися тренінгові заняття: «4К – Командна робота – створюємо команду», «4К – Комунікабельність – розвиваємо комунікабельність, розв’язуємо конфлікти», «4К – Критичне мислення – вчимося мислити для успіху», «4К – Креативність – життя, як проект», «Як стати щасливою людиною», «Вчимося тайм менеджменту» «Риторика – наука про мистецтво».

Участь юного покоління в учнівському самоврядуванні – важливий шлях і умова залучення учнівської молоді до радикальних перетворень, що відбуваються у нашому суспільстві.

Комітет «Бібліофіли ШГП». Основна ідея створення комітету «Бібліофіли ШГП» шкільного самоврядування – це формування у дітей звички до самоосвіти, критичного мислення, стимулювання інтересу до літератури та розвитку культурної та інтелектуальної активності, це створення середовища, де читання важливий елемент розвитку та соціалізації учнів.

Члени комітету знайомилися з популярним львівським «Видавництвом Старого Лева», мандрували «Відомими бібліотеками Світу» де учні дізнались багато цікавого про книги та найкращі бібліотеки.

Комітет «Бібліофіли ШГП» має провідну форму роботи – зустрічі з авторами книг. У рамках роботи комітету відбулися зустрічі з письменницями Дарою Корній та Юлією Чернієнко, з казкаркою, сценаристкою Анастасією Лавренішеною. Завдяки проекту ХОБД ім. Дніпрової Чайки «Зустрічі без прощань» книголюби взяли участь у «Розмові про книжки та перемоги» із сучасною дитячою письменницею Ольгою Купріян і письменницею Марією Артеменко.

Деякі теми засідань пропонують самі учні та їхні батьки. Члени комітету з задоволенням залучилися до обговорення теми «Улюблені книги нашої родини» та до літературного турніру «Читати з батьками це круто!».

«Бібліофіли ШГП», як комітет Школи майбутніх лідерів України сприяє розвитку культурних та інтелектуальних інтересів підрастаючого покоління, збагаченню внутрішнього світу наших учасників, формує культуру та літературний смак.

Комітет «Івент-менеджери». У сучасній школі важливо розвивати не тільки академічні навички учнів, але й їх соціальну активність, організаторські здібності та вміння працювати в команді. Одним із основних інструментів для цього є комітет івент-менеджерів, які займаються організацією та проведенням різноманітних учнівських заходів, ігор, конкурсів і розваг. Цей комітет має важливу роль у розвитку шкільного життя та формуванні активної громадської позиції учнів.

Основною метою цього комітету є забезпечення активної участі учнів у позаурочному житті школи через організацію цікавих та корисних заходів. Це сприяє розвитку комунікативних навичок учнів, покращенню їх соціальних зв'язків, а також створенню позитивної атмосфери в школі.

Основне завдання комітету – це створення програм для учнів, включаючи конкурси, свята, благодійні акції, спортивні змагання, тематичні вечірки тощо. Створення умов для того, щоб кожен учень міг проявити свої таланти, реалізувати ідеї та взяти участь у різноманітних заходах. Через організацію заходів учні мають можливість працювати в командах, координувати свої дії, планувати та реалізовувати спільні проекти. Завдяки заходам учні можуть ознайомитися з різними аспектами культури, спорту, науки та мистецтва, а також поглиблювати свої інтереси у цих сферах.

Учні, працюючи в комітеті, розвивають відповідальність, ініціативність і бажання впливати на своє оточення. Вони стають більш свідомими громадянами, здатними до активної участі у житті суспільства. Таким чином, комітет самоврядування «Івент-менеджери» має важливе значення для формування активної, відповідальної та ініціативної учнівської молоді, здатної до організації та реалізації цікавих проектів, що не тільки підвищують якість шкільного життя, але й готують учнів до життя в суспільстві.

Клуб особистісного розвитку «Лідер в мені». В «Школі гуманітарної праці» активно працює комітет особистісного розвитку учнів на основі програми «Лідер в мені», яку створено на основі всесвітньо відомої програми Стівена Кові «Сім звичок високоефективних людей»[2], адаптованої для шкільного середовища та вікових особливостей дітей. Програма базується на ідеї, що лідером може бути кожен, незалежно від ролі чи посади. Протягом занять в клубі, учні ознайомилися зі звичками успішних людей:

1. «Я проактивний» – усвідомлення себе як відповідальної людини, яка здатна брати на себе ініціативу, обирати, як діяти, як ставитись, який настрій мати [2].
2. «Я знаю свою мету» – вміти планувати наперед та ставити перед собою цілі [2].
3. «Я роблю спочатку важливе, а потім термінове» – вміти витрачати свій час на найбільш важливу справу, говорити «Ні», якщо це треба, розставляти пріоритети, складати розклад та рухатись за планом, бути дисциплінованим та добре організованим [2].
4. «Я думаю в стилі «win-win» - важливо утримувати баланс між позиціями та бажаннями всіх учасників комунікації, в разі конфлікту, шукати рішення, за якого всі виграють [2].
5. «Я спочатку слухаю інше, а потім пояснюю своє» – справжній лідер здатен подивитися на будь-яку проблему з різних боків, активне слухання та «Я»-повідомлення – основа ефективної комунікації [2].
6. «Я створюю синергію» – вміння працювати в групі усвідомлене, тому що в команді можна знайти кращі рішення, ніж поодиночі [2].
7. «Я вчасно загострю пилку» – важливість піклування про себе – своє тіло, розум, емоції, утримування балансу між усіма частинами свого життя актуальна для будь-якої людини [2].

Знайомство та відпрацювання практичних навиків програми «Лідер у мені» допомагає учням гармонійно розвиватися, формувати власну відповідальність, самостійність, впевненість в собі та навички

міжособистісного спілкування, розвивати емоційний інтелект та soft skills, сприяє відчуттю успішності, підвищенню життєвих прагнень та зменшення шкільних проблем, допомагає втілювати в життя свої мрії, будувати позитивні стосунки з іншими, почуватися щасливими, розвивати власну особистість. Щодо формування компетентностей і розвиток soft skills у школярів Савченко О.Я зазначає : «Через діяльність у шкільному самоврядуванні розвиваються не лише соціальні, а й громадянські компетентності, що є основою сучасної освіти» [3].

Протягом навчального року комітет організовував та проводив низку заходів, спрямованих на формування лідерських якостей:

- Тематичні уроки з розвитку звичок лідера: проактивність, планування, пріоритетність, вміння слухати, командна робота та особистісне вдосконалення.
- Проєктна діяльність – учні реалізовували власні ініціативи, творчі виступи.
- Тренінги, на яких учнів навчали вирішенню конфліктів, публічним виступам.

Робота комітету особистісного розвитку «Лідер в мені» сприяла розвитку особистісного потенціалу кожного учня, формуванню звичок лідера в учнів, що створювало сприятливе середовище для самореалізації, відповідального вибору та командної співпраці.

«Волонтерський комітет». У Школі гуманітарної праці діє волонтерський комітет Школи майбутніх лідерів, який ставить собі за мету виховання майбутніх волонтерів, лідерів соціальних ініціатив та свідомих громадян.

Діяльність комітету охоплює кілька важливих напрямків:

1. Навчання основам волонтерства.
2. Співпраця з волонтерськими організаціями.
3. Розвиток комунікативних та організаційних навичок.
4. Юридична та етична підготовка.

Волонтер – це не лише людина, яка допомагає іншим, а й особистість із високим рівнем відповідальності та комунікаційних навичок. Тому ми розробили серію тренінгів та практичних занять, що допомагали учням:

1. Навчитися ефективно працювати в команді.
2. Вміти будувати довірливі відносини у волонтерському середовищі.
3. Грамотно вести переговори та переконувати інших долучатися до добрих справ.

Попри те, що ми працюємо у дистанційному форматі, ми не зупинилися на теоретичних заняттях. Кожен учень мав можливість взяти участь у проєктній роботі, яка допомагала закріпити здобуті знання на практиці. Серед наших проєктів:

1. «Волонтерство в історії» – дослідження історії волонтерського руху та підготовка презентацій.
2. «Як стати волонтером» – створення покрокових інструкцій для новачків.
3. «Лідерство у волонтерстві» – вивчення досвіду лідерів волонтерського руху.

За час роботи комітету ми досягли значних результатів: учні отримали комплексне розуміння волонтерської діяльності, навчилися працювати в команді, комунікувати та організовувати свою роботу. Завдяки співпраці з волонтерськими організаціями ми отримали безцінний досвід і знання.

Комітет «Медіахолдинг» у Школі гуманітарної праці виконує важливу роль у формуванні медійної грамотності, творчих навичок та інформаційної культури учнів. Його діяльність спрямована на розвиток у школярів журналістських компетенцій, уміння критично аналізувати інформацію, створювати якісний медіаконтент, працювати з фото- та відеоматеріалами, розвивати сценічне мовлення, дикцію та навички монтажу.

Однією з ключових особливостей роботи комітету є його онлайн-формат. Засідання відбуваються регулярно через платформу Zoom, що дає змогу ефективно організовувати навчальний процес, взаємодіяти з учасниками незалежно від їхнього місцезнаходження та залучати до роботи запрошених

експертів. Спілкування між керівником комітету та його учасниками здійснюється через месенджери Viber та Telegram, що забезпечує оперативний обмін інформацією, координацію завдань та зворотний зв'язок.

Робота комітету базується на комплексному підході, що включає як теоретичну підготовку, так і практичну реалізацію медійних проєктів.

Онлайн-зустрічі комітету є різноплановими й охоплюють такі формати, як:

1. Інтерактивні тренінги, спрямовані на розвиток навичок роботи з текстами, вибору заголовків, шрифтів, колірних рішень для візуального контенту.
2. Майстер-класи з редагування та монтажу відео, де учасники знайомляться з основами роботи в спеціалізованих програмах для створення мультимедійного контенту.
3. Зустрічі з експертами, під час яких запрошені гості (зокрема професійні фотографи) діляться знаннями щодо створення якісних фото- та відеоматеріалів.
4. Тематичні вікторини та ігри, які допомагають учасникам комітету краще засвоювати матеріал у невимушеній та інтерактивній формі.

Основною практичною діяльністю комітету є створення відеоматеріалів у межах тематичних рубрик, серед яких: «Все про Все» – пізнавальні відео на загальноосвітні теми; «Формула здоров'я» – інформаційні сюжети про здоровий спосіб життя; «Навколо світу за 2 хвилини» – короткі подорожні замітки про різні країни та культури; «Культурний код» – відеоматеріали про мистецтво, літературу, кіно та інші культурні явища; «Зірки крізь час» – проєкт, присвячений видатним постатям та їхньому внеску у світову культуру; «Hot news» – актуальні новини та події світу.

Кожна рубрика має закріплених учасників, які під керівництвом наставника працюють над розробкою сценаріїв, підбором фото- та відеоматеріалів, монтажем і озвучуванням відео. Це сприяє розвитку в учнів важливих навичок роботи з інформацією, логічного мислення, уміння грамотно формулювати думки та презентувати їх у медіаформаті. Готові відеорубрики

регулярно публікуються на шкільних інформаційних ресурсах, а також звучать у ефірі шкільного інтернет-радіо «1000 друзів».

Комітет «Медіахолдинг» є важливим елементом шкільного самоврядування, що сприяє розвитку медіакультури серед учнів, формуванню нових компетенцій та популяризації якісного інформаційного контенту.

«Спортивний комітет». Орган учнівського самоврядування, який відповідає за організацію, координацію та розвиток фізичної культури й спорту серед учнів. Його діяльність спрямована на популяризацію здорового способу життя, залучення школярів до регулярних занять спортом та проведення різноманітних спортивних заходів. В умовах навчання онлайн засідання відбуваються через платформу Zoom, спілкування між керівниками комітету та його учасниками здійснюється через месенджери Viber.

Основні завдання спортивного комітету:

- Організація та підготовка спортивних заходів.
- Популяризація здорового способу життя.
- Підтримка шкільних спортивних секцій та гуртків.
- Сприяння розвитку різних видів спорту в школі (футбол, волейбол, баскетбол, легка атлетика тощо).
- Виявлення та підтримка спортивних талантів.

Спортивний комітет школи – це команда активних учнів і педагогів, які роблять шкільне життя яскравішим, цікавішим і здоровішим. Його діяльність формує навички командної роботи, лідерства та сприяє фізичному розвитку школярів.

Комітет «Українознавство» працює над формуванням національної самосвідомості вихованців і розвитком їхніх лідерських якостей. Під час засідань застосовуються насамперед ігрові та інтерактивні технології: проводяться мовні й літературні квести (наприклад, «Колоритна мова», «Шевченкові нащадки»), українознавчі мандрівки («Особливості святкування Різдва в різних частинах України», «Осінь-2024: знаменні дати для українців», «Зима-2025: знаменні дати для українців» та ін.), використовуються

інтерактивні завдання на платформі «Kahoot!», можливості віртуальної дошки «Lino it». Члени комітету створюють аудіо- й відеоконтент для Міжнародної інтернет-ТРК ШГП «1000 друзів»: беруть участь у випусках радіопрограми «Українознавчі студії»; записують передачі до Дня Святого Миколая, Різдва, Шевченківських днів, Великодня; створюють анімовані відео за мовознавчою тематикою («Числівник» «Граматична правильність словосполучень»та ін.).

Комітет «Англійські політологи». Робота комітету направлена на розширення кругозору учнів із актуальних питань внутрішньої та зовнішньої політики. Формування політичної культури, громадянської позиції, патріотизму та толерантності в учнів середньої та старшої ланки. Розвиток навичок самостійного мислення, культури спілкування та власної позиції щодо ключових подій у країні та світі. Створення мовного середовища, удосконалення вмінь аудіювання, читання, монологічного та діалогічного мовлення, формування лексичних і граматичних навичок шляхом ознайомлення учнів з автентичними англомовними новинами, матеріалами на сучасних сайтах та платформах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пометун О. І., Пироженко Л. А. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2005. 192 с.
2. Кові С. Р. 7 звичок вискоефективних людей: потужні інструменти розвитку особистості / пер. з англ. І. Андрущенко. Київ : Наш Формат, 2017. 408 с.
3. Савченко О. Я. Теорія і методика навчання у початковій школі. Київ : Генеза, 2012. 368 с.

Koval Yeva

Studentka

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
m. Warszawa, Polska

PEDAGOGIKA TWÓRCZOŚCI. SZKOLNY SYSTEM WSPIERANIA UCZNIÓW ZDOLNYCH

Streszczenie: Tekst przedstawia znaczenie pedagogiki twórczości w systemie edukacyjnym oraz potrzebę wspierania uczniów zdolnych i kreatywnych. Ukazane zostały różnice między uczniem zdolnym a kreatywnym, podkreślając, że tradycyjny model nauczania nie zawsze odpowiada potrzebom uczniów o ponadprzeciętnych zdolnościach. Szczególną uwagę poświęcono roli nauczyciela jako mentora wspierającego indywidualny rozwój każdego dziecka. Omówiono także wyzwania związane z pracą w klasach zróżnicowanych, w tym z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zwrócono uwagę na znaczenie środowiska społecznego i rodzinnego oraz na potrzebę współpracy między szkołą a domem, która sprzyja pełnemu wykorzystaniu potencjału uczniów.

Słowa kluczowe: pedagogika twórczości, uczeń zdolny, uczeń kreatywny, edukacja włączająca, nauczyciel jako mentor, indywidualizacja nauczania, specjalne potrzeby edukacyjne, rozwój potencjału, wsparcie w edukacji, środowisko ucznia.

Kreatywność jest jednym z najważniejszych elementów rozwoju ucznia. Twórcze podejście do życia jest cenione w społeczeństwie, jednak pojęcia „dziecko twórcze” i „dziecko zdolne” mają podobne znaczenie jedynie w teorii, gdy w praktyce często są rozumiane odmiennie. Tradycyjny system edukacji koncentruje się na wyrównywaniu predyspozycji uczniów, co okazuje się nieskuteczne w przypadku jednostek wybitnych. W placówkach edukacyjnych uczeń „zdolny” to najczęściej

osoba posiadająca wybitne umiejętności, które prowadzą do sukcesów w działaniu. Z kolei uczeń „twórczy” to ten, który wyróżnia się oryginalnym postrzeganiem świata – często niespójnym z powszechnie przyjętymi normami społecznymi. Dzieci kreatywne mogą doświadczać niezrozumienia lub otrzymywać negatywne opinie ze względu na swoją indywidualność [1, s. 15].

W społeczeństwie należy doceniać każdą formę refleksji dzieci w każdym wieku. W niezależności od kierunku swego zawodu, nauczyciele powinni być przegotowane do pełnienia roli pedagogów twórczości, by skutecznie wspierać rozwój uczniów zdolnych i kreatywnych.

Metody twórczego wychowania wpływają na wiele aspektów poznawczych uczniów. Kreatywność, myślenie twórcze, rozwój wyobraźni, samodzielność myślenia, otwartość oraz ciekawość świata, a także umiejętność formułowania pytań problemowych i ich rozwiązywania, wspierają kompetencje uczniów zarówno na dalszych etapach edukacji, jak i w życiu społecznym. Umiejętności te rozwijają się najskuteczniej poprzez doświadczenie, zabawę oraz pobudzanie ciekawości poznawczej. Bycie pedagogiem prowadzącym zajęcia oparte na twórczym wychowaniu nie jest łatwe – wymaga znacznego wysiłku, zaangażowania oraz określonych kompetencji. Główna trudność wynika z faktu, że zespół klasowy składa się z indywidualnych jednostek, co utrudnia dostosowanie treści i metod do potrzeb rozwojowych każdego dziecka. Dodatkowo, w klasach włączających znajdują się uczniowie ze spektrum zaburzeń, co jeszcze bardziej komplikuje proces dydaktyczny. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) często wymagają indywidualizacji toku nauczania, aby ich rozwój przebiegał w sposób możliwie najbardziej efektywny [2, s. 150].

Nauczyciel – mistrz. Każdy uczeń ma prawo rozwijać się i mieć wsparcie od nauczyciela. Z jednej strony grono pedagogiczne nie powinno dzielić klasy na „zdolnych” i „niezdolnych” uczniów, jednak z drugiej – można dostrzec wyjątkowe zdolności pewnych jednostek w określonych dziedzinach. W zależności od wieku, środowiska społecznego, rodzinnego, kulturowego, religijnego oraz wielu innych

czynników, kluczowe jest zrozumienie, jakie podejście będzie najbardziej skuteczne w pracy z daną grupą lub klasą.

Zawód nauczyciela jest ściśle związany z pracą z dziećmi, jednak pojawia się pytanie: czy nauczyciel powinien lubić swoich uczniów? Rita Pierson [3. s. 8] zauważa trafnie: „*Dzieci nie uczą się od ludzi, których nie lubią*”. Choć pedagog nie ma obowiązku darzyć sympatią każdego ucznia, to jego rolą jest zdobycie uwagi i zaufania wychowanka. To uczeń powinien odczuwać, że nauczyciel jest wobec niego życzliwy, wspierający i zaangażowany. Wychowanek będzie zmotywowany wtedy, gdy motywację do pracy będzie przejawiał również sam wychowawca.

Różnica między pedagogiem twórczości a pedagogiem klasycznym polega na tym, że pedagog twórczości nie jest autorytetem, lecz mentorem. Jego rola polega na ukierunkowywaniu ucznia, dawaniu wskazówek, a nie jedynie przekazywaniu gotowych rozwiązań zadań. Pedagog twórczości nie realizuje celu nauczania w sposób bezpośredni, lecz pomaga uczniowi samodzielnie ten cel zrozumieć i go osiągnąć. Dzięki temu możliwe jest stworzenie przestrzeni, w której uczeń, niezależnie od swojego poziomu, może rozwijać się we własnym tempie i zgodnie ze swoimi predyspozycjami.

Uczeń zdolny – geniusz. Dzieci twórcze często znajdują się w sytuacjach, w których cel działania jest jasno określony, a one same dążą do jego osiągnięcia w sposób samodzielny i skuteczny. Najczęściej takie jednostki otrzymują od swoich mentorów miano „geniuszy”. Geniusz to osoba wyjątkowo utalentowana, której mistrzostwo w określonej dziedzinie zostało powszechnie uznane i docenione społecznie [4, s. 13]. Różnica między uczniem zdolnym a geniuszem polega między innymi na stopniu autonomii i zaangażowania we własny rozwój. Geniusz z reguły z łatwością identyfikuje się ze swoją pasją, jest samodzielnie zmotywowany do działania i podejmuje inicjatywę w zdobywaniu wiedzy. Z kolei uczeń zdolny, mimo że również przejawia zainteresowanie daną dziedziną, często potrzebuje większego wsparcia zewnętrznego – zarówno ze strony nauczycieli, jak i środowiska.

Chociaż uczniowieolni i geniusze różnią się pod względem poziomu niezależności czy intensywności zaangażowania, łączy ich wysoka wrażliwość.

Czynniki życiowe oddziałują na wszystkie dzieci, jednak osoby uzdolnione i wybitnie twórcze mogą być szczególnie podatne na ich wpływ. Wśród aspektów, które mają szczególne znaczenie, wymienić można:

- relacje z rówieśnikami,
- środowisko rodzinne,
- pozycję społeczną (w tym pozycja autorytetu grupy lub ofiary przemocy),
- stan emocjonalny,
- jakość komunikacji z osobami dorosłymi.

W placówkach oświatowych coraz częściej można spotkać uczniów zdolnych posiadających opinię lub orzeczenie poradni psychologiczno-pedagogicznej. Często są to osoby ze spektrum zaburzeń, takich jak ADHD, zespół Aspergera, autyzm, zespół Downa czy niepełnosprawnością ruchową. Współwystępowanie uzdolnień i niepełnosprawności nie jest zjawiskiem rzadkim – coraz więcej takich uczniów przejawia ponadprzeciętne zdolności w różnych dziedzinach, takich jak sport, nauki ścisłe, sztuka czy muzyka.

Wsparcie uczniów zdolnych. W zależności od szkoły i systemu edukacyjnego danego kraju, formy wspierania uczniów zdolnych mogą się znacznie różnić. Zadaniem placówki oświatowej, a w szczególności nauczyciela, jest rozpoznanie potencjału ucznia oraz podejmowanie działań wspierających jego rozwój. Identyfikacja talentów nie jest procesem łatwym, jednak dzięki kreatywnemu podejściu nauczyciela możliwe jest opracowanie odpowiednich zadań dydaktycznych lub planów zajęć, które ułatwią ten proces. Wychowawcy mogą w tym celu wykorzystywać różnorodne metody, takie jak ankiety, testy, organizowanie warsztatów tematycznych czy prowadzenie zajęć pozalekcyjnych dla uczniów chętnych do rozwijania swoich zainteresowań. Rozpoznanie wybitnych jednostek nie zależy tylko od podejścia nauczyciela, a również od osobowości samego ucznia.

Uczeń zdolny może przejawiać różne postawy podczas zajęć – może być zarówno bardzo aktywny, jak i wycofany. W pierwszym przypadku dziecko dąży do bycia zauważonym i chętnie uczestniczy w zajęciach, zwłaszcza gdy poruszany temat wzbudza jego zainteresowanie. W takiej sytuacji nauczyciel może wykorzystać

potencjał ucznia, włączając go w pracę z klasą – na przykład prosząc o wyjaśnienie danego zagadnienia, zaprezentowanie sposobu rozwiązania zadania lub udzielenie odpowiedzi, która może posłużyć jako punkt wyjścia do dalszej dyskusji. Tego rodzaju działania sprzyjają nie tylko rozwojowi ucznia zdolnego, ale również integrują go z grupą i wzbogacają proces dydaktyczny całej klasy. W innym przypadku sytuacja bywa trudniejsza – uczeń zdolny może nie wykazywać zainteresowania tematem zajęć z powodu nudy lub braku odpowiednich wyzwań. Można wówczas spróbować zaangażować go w pracę z klasą, jednak, jeśli uczeń nie przyjmie tej propozycji, skuteczniejszym rozwiązaniem może być dostosowanie poziomu trudności materiału. Innymi słowy, warto zaproponować dodatkowe lub bardziej wymagające zadania, które pozwolą utrzymać uwagę ucznia i rozwinąć jego potencjał w obrębie realizowanego tematu.

Indywidualne podejście. Szczególnie skuteczne okazuje się indywidualne podejście do ucznia w ramach zajęć dodatkowych lub innych form pracy wspierającej – sprzyja ono pogłębianiu umiejętności i rozwijaniu potencjału twórczego ucznia zdolnego. Uczniowie zdolni, oprócz dostosowanego do ich potrzeb materiału dydaktycznego, wymagają również wsparcia w postaci indywidualnego podejścia. Ważne jest, aby opieka i troska nauczyciela nie ograniczały się wyłącznie do czasu trwania zajęć lekcyjnych, lecz były obecne także w czasie pozalekcyjnym. Uczniowie ci powinni mieć zapewnione warunki do samodzielnego rozwoju, ponieważ jest to niezbędne dla pełnego wykorzystania ich potencjału. W sytuacjach, gdy środowisko rodzinne nie posiada odpowiednich możliwości ani zasobów, by wspierać rozwój uzdolnień dziecka, szkoła może odegrać kluczową rolę, oferując stosowne formy pomocy. Najczęściej polega to na skierowaniu rodziców do uczestnictwa ich dzieci w zajęciach grupowych o charakterze rozwojowym, które odbywają się poza obowiązkowymi lekcjami, lub na zapewnieniu przez nauczyciela wsparcia w postaci dodatkowych materiałów dydaktycznych oraz specjalistycznych zajęć ukierunkowanych na rozwój konkretnego talentu uczniów.

Wpływ środowiska. Środowisko społeczne ucznia można ogólnie podzielić na dwie grupy: rówieśniczą oraz dorosłych – w tym rodziców, opiekunów i nauczycieli.

Zdarza się, że dzieci przejawiają zachowania przemocowe wobec innych dzieci. Niejednokrotnie uczniowie zdolni, którzy wyróżniają się na tle swoich kolegów nie tylko zdolnościami, ale także zachowaniem, sposobem myślenia czy wyglądem, stają się ofiarami takich działań. Może to prowadzić do problemów natury psychicznej oraz trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami. W takiej sytuacji nauczyciel powinien podejmować odpowiednie działania wychowawcze – zwracać uwagę uczniom dopuszczającym się niewłaściwych zachowań, a w razie potrzeby skierować ofiarę przemocy do pedagoga szkolnego w celu zapewnienia wsparcia psychologicznego i dalszej pomocy/ Pedagog szkolny odgrywa istotną rolę w procesie wspierania ucznia zdolnego. Zadaniem nauczyciela jest kształtowanie wśród uczniów pozytywnego wizerunku pedagoga szkolnego – jako osoby dostępnej, życzliwej i gotowej do udzielenia pomocy w sytuacjach trudnych. Ważne jest, aby uczniowie postrzegali kontakt z pedagogiem nie jako coś negatywnego czy wstydliwego, lecz jako naturalny element wsparcia w rozwiązywaniu problemów emocjonalnych, społecznych i edukacyjnych.

Jeśli chodzi o osoby dorosłe w otoczeniu ucznia, na pierwszym miejscu należy wymienić rodziców. Postawy rodziców wobec dzieci jest bardzo zróżnicowane, dlatego niezbędne jest skuteczne podejście, które uwzględnia ich potrzeby i możliwości. Uczeń zdolny spędza wiele godzin w szkole, jednak rozwój jego potencjału nie powinien ograniczać się wyłącznie do środowiska szkolnego. W sytuacji, gdy rodzina potrzebuje specjalistycznego sprzętu lub materiałów dydaktycznych, którymi dysponuje szkoła, a których nie może zapewnić w domu, zasadne jest, aby szkoła – w miarę możliwości – udostępniła je uczniowi do użytku indywidualnego. W przypadku trudności, takich jak niepowodzenia szkolne czy problemy w relacjach z rówieśnikami, to właśnie rodzice odgrywają kluczową rolę w procesie wspierania dziecka. Pomagają mu w akceptacji samego siebie, uczą radzenia sobie z emocjami i stają się pierwszym źródłem wsparcia emocjonalnego. Współpraca pomiędzy szkołą a domem rodzinnym jest niezbędna, by uczeń mógł harmonijnie się rozwijać – zarówno intelektualnie, jak i społecznie.

Poprzez wspólne działania nauczycieli, pedagogów i rodziców możliwe jest stworzenie spójnego i przyjaznego środowiska, w którym zdolny uczeń otrzyma niezbędne wsparcie, a jego potencjał zostanie w pełni wykorzystany.

BIBLIOGRAFIA

1. Nawrat-Wyras D., Refleksje. Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy Twórczość i jej znaczenie. Pedagogika (do) twórczości. nr 2.(2019), s. 15–17, <https://refleksje.zcdn.edu.pl>
2. M. Adamowicz-Marzenna., Znaczenie pedagogiki twórczości w kształceniu pedagogicznym. „Rocznik Lubuski”, t. 41, cz. 2, 2015, s. 147–162.
3. Pierson, R. F., Every kid needs a champion. TED Talk. TED Conferences.2013,Maj.
https://www.ted.com/talks/rita_pierson_every_kid_needs_a_champion?subtitle=pl
4. Szmidt, K. J., Pedagogika pozytywna: twórczość – zdolności – mądrość zespolone. Zasoby twórcze człowieka. Wprowadzenie do pedagogiki pozytywnej. wyd. I. 2013. s. 13–40. <https://doi.org/10.18778/7525-837-0.02>

Куцай Катерина Ігорівна

Викладач

Дніпровський індустріально-педагогічний

фаховий коледж

м. Дніпро, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ: ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД

Анотація: стаття висвітлює педагогічну підтримку дітей з особливими освітніми потребами як ключовий елемент інклюзивної освіти. Вона розглядає засади інклюзивного підходу, важливість співпраці всіх учасників освітнього процесу та окреслює виклики й перспективи на шляху до повної інтеграції.

Ключові слова: інклюзивна освіта, педагогічна підтримка, особливі освітні потреби, індивідуальний підхід, співпраця, адаптація, доступність, розвиток, інтеграція.

Інклюзивна освіта – це не просто модне словосполучення, а філософія, що змінює традиційні підходи до навчання, відкриваючи двері для кожної дитини, незалежно від її можливостей та потреб. У центрі цієї трансформації стоїть педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами (ООП), яка є ключовим елементом успішної інклюзії. Це багатогранний процес, що вимагає глибокого розуміння індивідуальності кожної дитини, її унікальних сильних сторін та викликів, з якими вона стикається. Інклюзивний підхід вимагає відмови від стигматизації та сегрегації, натомість пропонує створення середовища, де кожен учень почувається цінним, прийнятим і має можливість реалізувати свій потенціал.

Сучасна українська система освіти активно впроваджує інклюзивні принципи, проте шлях до повної інтеграції дітей з ООП ще довгий і вимагає постійних зусиль та інновацій. Педагогічна підтримка в цьому контексті – це не додаткове навантаження на вчителя, а невід'ємна частина його професійної діяльності, яка передбачає тісну співпрацю з батьками, фахівцями та громадою. Це цілісна система заходів, спрямованих на подолання бар'єрів у навчанні та соціалізації, забезпечення доступу до якісної освіти та сприяння гармонійному розвитку особистості.

В основі інклюзивного підходу лежить принцип рівності можливостей та поваги до різноманітності. Це означає, що школа має адаптуватися до потреб учня, а не учень до вимог школи. Для дітей з ООП це передусім означає індивідуалізацію освітнього процесу, розробку індивідуальних програм розвитку (ІПР), використання адаптованих навчальних матеріалів та спеціальних технологій. Це також вимагає від педагогів не лише знань предмету, а й розуміння психофізіологічних особливостей дітей з різними нозологіями, володіння методами диференційованого навчання та корекційно-розвиткової роботи.

Важливим аспектом є створення фізично доступного та безпечного освітнього середовища. Це включає не лише пандуси та ліфти, а й адекватне освітлення, шумоізоляцію, організацію робочих місць з урахуванням індивідуальних потреб. Однак, фізична доступність – це лише перший крок. Набагато важливішим є створення психологічно комфортного та прийняттого середовища, де дитина почувається впевнено, не боїться висловлювати свої думки та звертатися за допомогою. Це досягається через формування толерантного ставлення до дітей з ООП серед однолітків, проведення бесід, тренінгів та спільних заходів, що сприяють взаєморозумінню та прийняттю.

Педагог, який працює в інклюзивному класі, стає не просто вчителем, а наставником, фасилітатором, координатором. Він повинен вміти адаптувати навчальні програми, розробляти індивідуальні завдання, використовувати візуальні опори, картки PECS, жестову мову – все, що сприятиме кращому

засвоєнню матеріалу. Це вимагає від нього постійного самовдосконалення, участі у семінарах, тренінгах, обміну досвідом з колегами. Роль асистента вчителя також є надзвичайно важливою, адже він допомагає педагогу організувати індивідуальну роботу з учнями, забезпечує їхню участь у всіх шкільних заходах, надає підтримку у виконанні завдань.

Ефективна педагогічна підтримка дітей з ООП можлива лише за умови комплексного підходу та тісної співпраці всіх учасників освітнього процесу. Це передусім стосується батьків, які є першими і найважливішими партнерами педагогів. Регулярний діалог, обмін інформацією, спільне планування та оцінка результатів – все це створює довірчі стосунки, що сприяють успішній адаптації дитини. Батьки повинні відчувати, що вони є частиною команди, яка працює на благо їхньої дитини, а не сторонніми спостерігачами.

Крім того, до роботи з дітьми з ООП залучаються різні фахівці: психологи, логопеди, дефектологи, реабілітологи. Кожен з них вносить свій внесок у розвиток дитини, надаючи спеціалізовану допомогу з урахуванням її індивідуальних потреб. Психолог допомагає у подоланні емоційних та поведінкових труднощів, адаптації до шкільного середовища. Логопед працює над корекцією мовленнєвих порушень, дефектолог – над розвитком пізнавальних процесів, а реабілітолог – над покращенням фізичного стану. Координація роботи цих фахівців, створення єдиного плану дій є запорукою цілісного розвитку дитини.

Не менш важливою є співпраця з місцевою громадою та громадськими організаціями. Це дозволяє залучати додаткові ресурси для підтримки дітей з ООП, організовувати позашкільні заходи, екскурсії, інтеграційні табори. Такі ініціативи сприяють соціалізації дітей, розширенню їхнього світогляду та формуванню почуття приналежності до суспільства. Прикладом успішної співпраці може бути залучення волонтерів, які допомагають дітям у виконанні домашніх завдань, участі у позакласних заходах, або проведення спільних мистецьких проєктів, що дають змогу розкрити творчий потенціал дітей з ООП.

Незважаючи на значні успіхи у впровадженні інклюзивної освіти, перед Україною стоїть ще багато викликів. Одним з головних є недостатнє фінансування, що обмежує можливості для створення належної матеріально-технічної бази, залучення кваліфікованих фахівців та підвищення їхньої кваліфікації. Іншою проблемою є недостатня обізнаність суспільства щодо потреб дітей з ООП, що призводить до стигматизації та упереджень. Подолання цих бар'єрів вимагає системних змін на державному рівні, а також активної просвітницької роботи.

Проте, перспективи інклюзивної освіти в Україні є досить обнадійливими. З кожним роком зростає кількість інклюзивних шкіл та класів, підвищується рівень професійної підготовки педагогів, розширюється спектр послуг для дітей з ООП. Важливим є також розвиток наукових досліджень у цій галузі, розробка нових методик та технологій, що сприятимуть ще ефективнішій підтримці дітей.

Майбутнє інклюзивної освіти лежить у створенні справді адаптивної та гнучкої системи, яка зможе відповідати потребам кожної дитини. Це означає не лише формальне включення дітей з ООП до загальноосвітніх закладів, а й їхню повну інтеграцію у шкільне життя, активну участь у всіх його аспектах. Педагогічна підтримка повинна бути спрямована не лише на подолання труднощів у навчанні, а й на розвиток соціальних навичок, формування самостійності, підвищення самооцінки.

Зрештою, інклюзивна освіта – це інвестиція у майбутнє нашого суспільства. Кожна дитина, незалежно від її можливостей, має право на якісну освіту та можливість реалізувати свій потенціал. Створюючи умови для розвитку дітей з особливими освітніми потребами, ми будуємо більш гуманне, толерантне та справедливе суспільство, де кожен відчуває себе цінним і має можливість повноцінно жити та розвиватися. Це шлях до суспільства, яке сприймає різноманіття як цінність, а не як перешкоду, і де кожна людина має шанс на успіх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. (2017). Відомості Верховної Ради України, 38-39, ст. 380.
2. Колупаєва А.А. (2010). *Інклюзивна освіта: основи, теорія і практика*. Київ: «Видавничий Дім «Слово».
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.08.2016 № 971 «Про затвердження Плану заходів щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2016-2018 роки». (2016).

Кривульська Вікторія Павлівна

вихователь II категорії

заклад дошкільної освіти (ясла-садок)

№ 28 «Вербиченька»

м. Рівне, Україна

СПРИЯННЯ РИЗИКОВАНИМ ІГРАМ ДОШКІЛЬНЯТ ПРОСТО НЕБА

Анотація: У статті піднімаються актуальні питання про ризиковані ігри дошкільнят просто неба. Також розглядається особливості та переваги ризикованих ігор. Як створювати середовища, для ризикованих ігор просто неба, а також питання безпеки. На основі виявлених питань запропоновано новітні способи сприяння ризикованим іграм у закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільнята, ризиковані ігри, просто неба, створення середовища, заклад дошкільної освіти, ігровий простір.

Дитина пізнає світ через гру. Гра – це не просто розвага, а потужний інструмент розвитку дитини, який допомагає їй пізнавати світ. Участь у ризикованих іграх дає дітям можливість отримати доступ до ризиків та керувати ситуаціями. Ризикована гра – це, можливість розширити свої здібності та набути життєвих навичок. Успіх та невдача мотивують дітей спробувати ще раз. Ризиковані ігри для дошкільнят – це ігри, що включають в себе елементи фізичного розвитку, як-от гра на висоті, швидкість, використання небезпечних предметів. Такі ігри можуть бути корисними для розвитку дитини, але важливо забезпечити безпеку та врахувати вікові особливості [4]. Навіщо потрібні ризиковані ігри? – Діти вчаться координувати рухи, розвивають силу, гнучкість, рівновагу та спритність. Через ризиковані ігри діти вчаться розпізнавати та оцінювати ризики, а також долати страхи та невпевненість.

Успішне подолання ризикованих ігор може значно підвищити самооцінку дитини. Ризиковані ігри є захоплюючою та цікавою формою гри, яка передбачає невизначеність й імовірність фізичної травми. Тому, що діти граються на дворі, діти граються просто неба. Вони активні, рухливі. Це радість, захоплення, нові перспективи для розвитку дітей. Ризикована гра є таким ключовим елементом здорового та щасливого життя. Такі ігри можуть включати в себе ігри на висоті, швидкості, з використанням небезпечних інструментів або на близькій відстані від небезпечних об'єктів. Важливо, щоб ризиковані ігри проходили під наглядом Вихователя, який забезпечить безпеку та надасть необхідну підтримку, заохотить до подальших спроб, але й не змушувати дитину, робити те, до чого вона ще не готова. [5, С. 10-15].

Зазвичай у ризикованих іграх навички дітей перевищують можливості, надані їм в ігровому просторі. Приклади ризикованих ігор: ігри з підйомом, ігри з перестрибуванням, ігри з балансуванням. Найбільш поширеною і бажаною формою ризиковано гри дітей є великі висоти, лазіння: на дерева, драбинах, гірках, стовпи, скелі, стіни для скелелазіння, пагорби. Окрім лазіння, дітям подобається стрибати з висоти. Діти піднімаються на страшну висоту, звідки відкривається вид на світ з висоти пташиного польоту та бентежне відчуття: «Я це зробив! Я змогла!» Ви пам'ятаєте це відчуття підкорення вершини? Діти люблять грати з вогнем (звичайно, під наглядом). Ми повинні знайомити дітей з небезпекою вогню, дозволяючи їм відчувати його силу. Нехай діти граються з молотками, викрутками, гайковими ключами та іншими інструментами. Звичайно, потрібен нагляд дорослих, але ми всі відчуваємо певне задоволення від використання електроінструментів [4, С. 115-138]. Діти люблять грати в хованки і відчувати хвилювання від тимчасової розлуки з друзями чи батьками. Ризик є всюди, в дорослих є досвід, у дітей немає, але через набуття дитиною досвіду, безпечної поведінки в потенційно ризикованих ситуаціях.

Ігровий простір для дошкільнят – це їхній унікальний досвід, де вони пізнають світ, вчаться взаємодіяти з іншими дітьми, розвивають свої здібності

та таланти. Тому особливу увагу приділяємо безпечному, цікавому, естетично-наповненому та багатофункціональному простору. Де кожна дитина може вільно спілкуватися, розкривати свій потенціал, проявляти творчість. Ігри та матеріали повинні відповідати віковим особливостям дітей, середовище має бути насиченим різноманітними матеріалами та обладнанням для задоволення різних інтересів дітей, ігровий простір має регулярно оновлюватися, щоб підтримувати інтерес дітей, усе обладнання та матеріали повинні бути безпечними для дітей, простір має бути розділений на різні функціональні локації, матеріали повинні бути доступними для дітей, щоб вони могли самостійно обирати іграшки та займатися діяльністю [2, С. 23-45]. Елементами ігрового середовища виступають натуральні матеріали - пісок, вода, камінці, рослини, що сприяють розвитку сенсорних відчуттів і творчості, локації – ігрові: крамниця, лікарня, кухня, творчі (малювання, ліплення). Дитячий ігровий простір просто неба має неоціненне значення для фізичного, соціального, когнітивного розвитку дитини. Ігри просто неба дозволяють дітям досліджувати довкілля, розвивати моторні навички, навчитися співпраці з іншими та пізнавати світ шляхом активно замученості до ігрової діяльності. Спілкування з природою просто неба є важливим для здоров'я, а тому дітям слід дозволяти ризиковані ігри, і вони мають відчувати ризик [3, С. 8-16].

Корисні фрази під час ризикованої гри:

- Ти бачиш поруч своїх друзів? Як високо ти?
- Зверни увагу, які ці камінці слизькі/гострі?
- Ти відчуваєшся наляканим/збудженим/у безпеці?
- Як ти будеш спускатися/підніматися/перебиратися?

Новими способами сприйняття ризикованих ігор у дітей дошкільного віку можуть включати використання ігор, які розвивають увагу, концентрацію та координацію, а також дозволяти дітям усвідомлювати ризики та наслідки своїх дій, але в безпечному середовищі. Такі ігри можуть бути як і фізичними, так і інтелектуальними, і спрямовані на розвиток різних типів сприйняття [5].

Ось декілька прикладів ризикованих ігор для дошкільників просто неба. Фізичні ігри «Заборонений рух» - Вихователь показує різні рухи, а діти повинні повторювати їх, крім одного, який є «забороненим». Це вчить дітей уважно слухати та спостерігати, а також швидко реагувати на зміни. «Переправа» - діти повинні перестрибнути через умовні перешкоди, розвиваючи координацію та відчуття простору. «Збери скарб» - діти шукають заховані предмети, розвиваючи уважність та вміння орієнтуватися у просторі. Інтелектуальні ігри: «Чарівний мішечок» - діти опускають руку в мішечок з різними предметами та намагаються вгадати х на дотик, розвиваючи тактильне сприйняття. «Знайди пару» - діти шукають пари картинок з малюнками, розвиваючи пам'ять та увагу. «Склади історію» - діти отримують кілька карток з малюнками та складають з них зв'язну історію, розвиваючи творче мислення та мовлення [2, с. 8].

Важливо, щоб ігри були адаптовані до віку та індивідуальних особливостей дітей. Вихователь повинен стежити за безпекою та поступово збільшувати рівень складності. Використання цих ігор може допоїти дітям розвинути навички, необхідні для прийняття рішень у різних ситуаціях, включаючи ті, що пов'язані з ризиком.

У висновку можна сказати, що слід дозволяти дошкільнятам ризиковані ігри просто неба під наглядом дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Дошкільне виховання : всеукраїнський щомісячний науково-методичний журнал для педагогів і батьків.
3. Джміль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://jmil.com.ua/files/dv_2020-7/dv2020-7.pdf.

4. Крутій К., Деснова І., Замелюк М. Особливості ризикованих ігор у дітей дошкільного віку // Академічні студії. Серія «Педагогіка». – 2024. – № 5.
5. Крутій К., Деснова І., Замелюк М. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку // Академічні студії. Серія «Педагогіка». – 2022. – № 1.

Лучицька Тетяна Василівна

заступник директора з навчально-виховної
роботи школи І ступеня,
комунальний заклад «Вінницький ліцей № 6»
м. Вінниця

ОСВІТНЯ РЕФОРМА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Стаття присвячена проблемам реформування системи освіти за період незалежності України. Увагу зосереджено на теоретичному аналізі нормативно-правових освітніх документів, які вплинули на системні зміни в діяльності закладів загальної середньої освіти в умовах децентралізації. З'ясовано, що освітні реформи в Україні сьогодні базуються на оновленому та модернізованому законодавстві, яке відповідає вимогам сучасного етапу розвитку суспільства. Основними рисами освітянської реформи в Україні є децентралізація та демократизація управління, розширення автономії навчальних закладів середньої освіти та повна ліквідація державної монополії.

Ключові слова: освіта, реформи, заклади загальної середньої освіти, децентралізація, нормативно-правова база, законодавство України.

Abstract. The article is devoted to the problems of reforming the education system during the period of independence of Ukraine. Attention is focused on the theoretical analysis of regulatory and legal educational documents that influenced the systemic changes in the activities of general secondary education institutions in the conditions of decentralization. It is found that educational reforms in Ukraine today are based on updated and modernized legislation that meets the requirements of the modern stage of development of society. The main features of educational reform in Ukraine are decentralization and democratization of management, expansion of the

autonomy of secondary education institutions and complete elimination of the state monopoly.

Keywords: education, reforms, general secondary education institutions, decentralization, regulatory and legal framework, legislation of Ukraine.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти та механізму її управління є невід’ємною складовою процесу державотворення в Україні. За три десятиліття незалежності на державному рівні було впроваджено низку заходів, спрямованих на трансформацію середньої освіти. Починаючи з ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896 «Про затвердження Державної національної програми «Освіта»» [11], було прийнято чимало концепцій, планів, стратегій, законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на реформування освітньої галузі.

На сучасному етапі політичного та правового розвитку реформування управління закладами загальної середньої освіти відбувається у межах децентралізації влади. Це сприяє формуванню нової системи управління освітою, що характеризується багаторівневою ієрархією зв’язків та структурою. Такий підхід потребує відповідного нормативного закріплення у правових актах. У зв’язку з цим особливу важливість має детальний аналіз нормативно-правової бази, яка регулює процес реформування управління закладами загальної середньої освіти в Україні. Саме це безпосередньо впливає на їхню реорганізацію та функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти правовідносин у сфері освіти на сучасному етапі її розвитку досліджували такі науковці, як Кузьмін О. та Яструбський М. [6]. Питання нормативно-правового забезпечення діяльності освітніх закладів вивчали правознавці Чирва Г. [14], Ніколаєв Є., Длугопольський О. [10], Волівач А. [2] та інші.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову базу як підґрунтя освітньої реформи в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту», загальна середня освіта являє собою процес набуття учнями необхідних знань, уявлень та світогляду для інтелектуального, фізичного та соціального розвитку особистості, а також формування загальнолюдських цінностей на основі гуманізму та взаємоповаги між націями та народами, спрямованих на благо родини, суспільства та держави. Закон визначає термін навчання, структуру освітнього процесу (навчальні плани та навантаження учнів), а також права та обов'язки учасників освітнього процесу [4].

Законодавство України щодо загальної середньої освіти ґрунтується на Конституції України та включає Закон України «Про освіту», Закон «Про загальну середню освіту» і інші нормативно-правові акти та міжнародні договори України. Закон встановлює правові, фінансові й організаційні основи функціонування системи загальної середньої освіти.

Аналіз нормативно-правових документів освітньої сфери дозволяє виділити кілька категорій. За характером змісту їх можна розділити на дві основні групи: директивні та нормативні документи. До директивних належать концепції, програми, плани та стратегії, прийняті на державному або президентському рівні, які формують базові філософські, політичні, правові й організаційні принципи для подальшого нормативного регулювання та реалізації. Нормативні документи охоплюють закони та підзаконні акти, що видаються урядом і міністерствами.

Ключовим спеціалізованим документом, який відіграв визначальну роль у реформуванні управління закладами середньої освіти в Україні, стала Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896. Цим актом було затверджено Державну національну програму «Освіта» [11], у якій визначено стратегічні напрями реформування системи управління освітою. Основними положеннями документа стали перехід до державно-громадського управління, чітке розмежування функцій між центральними, регіональними та місцевими органами влади, впровадження самоврядування в освітніх та

наукових установах, а також гармонійне поєднання прав особи, суспільства і держави у сфері освіти.

Прийняття Державної національної програми «Освіта» було зумовлено низкою важливих причин. На наш погляд, передумови реформування середньої освіти в Україні на початку 1990-х років полягали в наступному:

- система середньої освіти мала за мету формування особистості з усталеними ідеологічними переконаннями будівника соціалістичної держави, інтернаціоналіста та кваліфікованого працівника, що не відповідало новим суспільним запитам;
- школи перетворилися на малоефективні установи, де учні більше перебували, ніж навчалися, що спричиняло стресові ситуації;
- батьки, незадоволені якістю освіти, змушені були масово звертатися до репетиторів, що демонструвало слабкі сторони шкільної системи;
- ідеологічний догматизм, примітивізм і одноманітність підходів у вихованні призвели до викривлень у формуванні особистості;
- освітній процес недостатньо використовував активні та індивідуальні форми навчання, які могли б розвивати у дітей і молоді навички самостійного мислення.

На початку 2000-х років освіта почала зазнавати значного впливу процесів глобалізації, що обумовило необхідність адаптації до нових викликів. Серед основних чинників можна виділити:

- формування глобального ринку цифрових послуг та впровадження нових технологій для створення знань і комунікації, що сприяло культурному зближенню народів;
- монополізацію інформаційного, освітнього та духовного простору з боку масмедіа;
- лібералізацію державного управління освітньою сферою;
- хронічний дефіцит державних ресурсів, потрібних для підтримки та розвитку освітньої системи.

Ці виклики та недоліки визначили необхідність модернізації української освіти й пошуку шляхів її ефективної адаптації до нових умов.

У відповідь на ці виклики, в 2002 році Указом Президента України було схвалено Національну доктрину розвитку освіти України на XXI століття [8], яка окреслила необхідність реформування галузі освіти, зокрема, модернізації її управління. Система управління освітою повинна бути державно-громадською, враховувати регіональні особливості та сприяти розвитку освітніх закладів. Серед напрямів модернізації управління були зазначені: оптимізація організаційно-управлінських структур, удосконалення процесів прийняття управлінських рішень, оновлення управлінських функцій, впровадження нової етики управління та підготовка і перепідготовка управлінців усіх рівнів.

У 2013 році Указом Президента № 344/2013 від 25 червня було запроваджено Національну стратегію розвитку освіти в Україні до 2021 року [9], яка ставила за мету підвищення якості та конкурентоспроможності освіти в умовах нової економічної та соціокультурної реальності, а також прискорення інтеграції України в міжнародний освітній простір. Реалізація стратегії передбачала: оптимізацію органів управління освітою, децентралізацію управління, перерозподіл функцій і повноважень між центральними та місцевими органами освіти, професійний підхід до добору та призначення керівників навчальних закладів і органів управління освітою. Крім того, стратегія передбачала розробку системи заходів (науково-методичних, фінансово-економічних та ін.) для впровадження автономії навчальних закладів, розширення їхніх прав щодо фінансової самостійності, боротьбу з бюрократизацією в управлінській системі освіти, вдосконалення процесу перевірок та звітності навчальних закладів, підготовку компетентних менеджерів системи освіти та формування нових управлінців, здатних ефективно приймати рішення в різних сферах діяльності, використовувати ресурси та працювати в кризових умовах. Запровадження нових форм підвищення кваліфікації керівників освіти та розвиток автоматизованих систем управління також стали важливими напрямками стратегії.

Сьогодні реформа середньої освіти в Україні відбувається в контексті адміністративної реформи і наближення до європейських стандартів. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та Закон від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» визначають питання, що вирішуються сільськими, селищними та міськими радами на їх пленарних засіданнях. Зокрема, стаття 26 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює, що до компетенції цих рад належать питання затвердження структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату та витрат на їх утримання, а також утворення інших виконавчих органів за поданням голів рад.

Основною особливістю цих законів є значні зміни в системі управління освітою, які передбачають високий рівень децентралізації та демократизації, з істотним посиленням ролі органів місцевого самоврядування. Організаційна форма органу управління освітою визначена відповідно до норм Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Зокрема, повноваження органів місцевого самоврядування у сфері освіти, згідно з статтею 32 цього закону, належать до компетенції виконавчих органів сільських, селищних і міських рад, поряд із повноваженнями в галузі охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту.

Особливе значення мають повноваження місцевих органів самоврядування як засновників закладів освіти, що передбачено Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 року № 2145-VIII. Управління закладами освіти врегульовано статтею 24 цього закону. Згідно з частиною 1 цієї статті, система управління закладами освіти визначається законодавством та установчими документами закладу. Установчі документи повинні встановлювати чітке розмежування компетенції засновників, інших органів управління та структурних підрозділів закладу відповідно до законодавства. Важливим аспектом є правовий статус керівника закладу освіти, який відповідно до частини 1 статті 26 цього закону здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за його

освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність. Повноваження та відповідальність керівника визначаються законом і установчими документами закладу [5].

Керівник закладу освіти є його представником у взаєминах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах своїх повноважень, визначених законодавством та установчими документами. Згідно з частиною 2 цієї статті, керівник призначається засновником у порядку, що регламентується законами та установчими документами, з кандидатів, які володіють державною мовою та мають вищу освіту. Додаткові вимоги до кваліфікації керівника та порядок його призначення (обрання) встановлюються спеціальними законами та установчими документами закладу освіти. Типове положення про конкурс на посаду керівника державного або комунального закладу загальної середньої освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 28.03.2018 р. № 291, визначає основні засади проведення конкурсу.

Отже, в українських законах «Про освіту» та «Про загальну середню освіту» чітко визначено та юридично закріплено: компетенцію та повноваження органів місцевого самоврядування в освітній сфері; права та обов'язки засновників закладів середньої освіти; правовий статус керівника освітнього закладу з детальним описом процедур прийняття рішень, що стосуються ключових аспектів функціонування школи; основні завдання органів управління системою загальної середньої освіти.

Висновки, перспективи. Таким чином, освітні реформи в Україні сьогодні базуються на оновленому та модернізованому законодавстві, яке відповідає вимогам сучасного етапу розвитку суспільства. Хоча це законодавство не є абсолютно досконалим, воно здатне забезпечити ефективну оптимізацію освітніх процесів у сучасних закладах загальної середньої освіти та їх перспективний розвиток у майбутньому.

Основними рисами освітянської реформи в Україні є децентралізація та демократизація управління, розширення автономії навчальних закладів

середньої освіти та повна ліквідація державної монополії. Значні зміни в управлінні закладами загальної середньої освіти відбулися завдяки посиленню ролі органів місцевого самоврядування, що стали можливими завдяки змінам у законодавчій базі України. Для правового забезпечення реформування управління закладами загальної середньої освіти створено великий масив державних та правових документів, положення яких потребують доповнення. Важливим аспектом є також розробка механізмів державного управління системою загальної середньої освіти в умовах децентралізації та реформування освітньої галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк З.М. Вплив глобалізації на реформування системи освіти. Освіта та соціалізація особистості: матеріали VI Всеукр. інтернет – конф. (Одеса, 27 – 28 квітня 2018р.) / Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2018. 5 – 6.
2. Волівач А.П. Нормативно-правове забезпечення якості освіти ВНЗ. 2017. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/6765/1/MSIE2017_P234-235.pdf
3. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст. 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
4. Закон України «Про загальну середню освіту» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 28, ст.230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>
5. Закон України «Про освіту»/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Кузьмін О.Є., Ястубський М.Я. Державне регулювання діяльності ВНЗ, його значення у забезпеченні поступального розвитку вищої освіти. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. №1(1), 2017. С. 64-69.

7. Малишко В.В. Розвиток вищої освіти в умовах глобалізації//URL: <http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4764/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%205.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Національна доктрина розвитку освіти України // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4 ч. – Х., 2004. – Ч.1. – С. 5-24.
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
10. Ніколаєв Є., Длугопольський О. Реформа вищої освіти України: реалізація профільного закону в 2014 – 2016р. (ShadowReport). 2016. URL: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/HE-shadowreport-final-1.pdf>.
11. Постанова Кабінету міністрів України від 03.11.1993 року № 896 Про Державну національну програму «Освіта» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>
12. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
13. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
14. Чирва Г.М. Нормативно-правове регулювання діяльності закладів вищої освіти в Україні. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2019. № 2(66). С. 133-139

Ляпкало Тамара Анатоліївна

вчитель-методист,

вчитель математики і фізики

Дніпровська гімназія №84

Дніпровської міської ради

ФІЗИКА В STEM-КОНТЕКСТІ:

ІНТЕГРАЦІЯ ДОСЛІДІВ І КОНКУРСІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Анотація: у статті представлено досвід інтеграції фізичних дослідів, конкурсної діяльності відеоконтенту в STEM-орієнтований освітній процес.

Ключовим елементом стало створення учнями/ученицями навчальних відео з демонстрацією експериментів, які можуть бути використані як на очних, так і на дистанційних заняттях. Це підвищує у школярів/школярок рівень засвоєння складних тем на уроках, розвиває експериментальні та дослідницькі здібності, сприяє формуванню наукового мислення і підвищує мотивацію до навчання.

Запропонований підхід має практичне значення для студентів, вчителів природничо-математичного циклу, педагогів міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM-Lab», а також для організаторів позакласної діяльності.

Ключові слова: STEM-освіта, фізика, експерименти, конкурсна діяльність, відеоконтент, мотивація, інтеграція.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі особливої актуальності набуває проблема розвитку експериментальних й дослідницьких навичок здобувачів/здобувачок освіти, що є невід'ємною складовою STEM-освіти. Здатність спостерігати, проводити досліди, аналізувати, робити висновки й презентувати результати — це не лише базові наукові вміння, а й

ключові життєві компетентності XXI століття. У шкільному базовому курсі фізики ці навички мають особливе значення, оскільки дозволяють здобувачам/здобувачкам освіти не просто вивчати закони природи, а відкривати їх самостійно — через практику, експерименти та досліди. Водночас інтеграція математики допомагає глибше осмислити результати досліджень: школярі/школярки не лише виконують розрахунки, а й аналізують точність результатів, визначають експериментальні похибки в роботах.

Аналіз останніх педагогічних досліджень та публікацій. Аналіз науково-методичних публікацій (О. Пометун, Л. Проценко, О. Котик, І. Царик, та ін.) підтверджує ефективність проєктної та експериментальної діяльності для розвитку наукового мислення й пізнавальної активності здобувачів/здобувачок освіти. Однак недостатньо дослідженням залишається практичний аспект інтеграції позаурочної експериментальної діяльності в структуру уроків фізики. Окремої уваги заслуговує потенціал різноманітних конкурсів, STEM-заходів і учнівського відеоконтенту як ефективних засобів розвитку природничої компетентності, практичних навичок і дослідницького мислення. Саме цим аспектам і присвячено дану роботу.

1. Педагогічна ідея та концепція впровадження. Наша педагогічна ідея ґрунтується на створенні сучасного STEM-середовища, де кожен здобувач/здобувачка освіти має змогу зануритися в науку через реальні дослідження, захопливі проєкти, творчі відео та яскраві конкурси. Ми інтегруємо позаурочну активність в освітній процес: організовуємо конкурси, челенджі, STEM-тижні, залучаємо школярів/школярок до створення відеоекспериментів, які потім аналізуємо на уроках. До дослідницької діяльності залучаємо дітей ще з початкової школи, вони спостерігають, експериментують разом з вчителем/вчителькою. Здобувачі/здобувачки освіти 5–9 класів досліджують, аналізують, роблять висновки, презентують свої роботи не тільки з вчителем/вчителькою, а й самостійно. І найголовніше: усвідомлюють, як закони природи працюють у реальному житті. Пропонуємо вам ознайомитися з нашою діяльністю в межах STEM-освіти.

2. Форми організації експериментальної діяльності. Важливим елементом нашого підходу є різноманітність форм організації експериментальної та дослідницької діяльності. Наша гімназія систематично бере участь у низці конкурсів, які стали частиною освітнього середовища:

Міжнародний конкурс «PIA —Physics in Advent». Наш заклад третій рік поспіль бере участь у міжнародних STEAM-змаганнях «PIA — Physics in Advent», організованих Геттінгенським університетом імені Георга-Августа (Німеччина). Щодня з 1 по 24 грудня учасники 5–9 класів виконують завдання, засновані на відео з фізичними експериментами. Це унікальна можливість для школярів розвинути креативність, розкрити свій потенціал і поділитися досвідом із широкою аудиторією.

Цього року від нашого закладу в конкурсі взяли участь 27 учнів. Вони усі стали переможцями та отримали сертифікати міжнародного зразка з відмінними результатами. Одинадцятьох з них були нагороджені не лише сертифікатами, а й подарунками та призами від організаторів конкурсу. Фото наших переможців з нагородами опубліковані на сайті PiA®.

Минулого року наша гімназія із задоволенням відгукнулася на пропозицію організаторів поділитися своїми враженнями від участі у «PIA — Physics in Advent». Найкращі відеофрагменти були розміщені в анонсному ролику на головній сторінці сайту конкурсу, там є і наш відеоролик.

Зараз на карті Геттінгенського університету серед усіх закладів-переможців із різних країн відзначено і нашу 84 гімназію.

За роки участі в конкурсі ми створили 72 цікаві відеоролики з експериментами, запропонованими організаторами. Деякі з них розміщено на Facebook-сторінці нашого закладу «**STEM — Стань Творцем Епохи Мрій**». Ці матеріали є цінним ресурсом для проведення уроків фізики. Наприклад, деякі відеоролики можна використати під час вивчення таких тем: «Плавання тіл», «Тиск рідин і газів» (7 клас), «Поверхневий натяг», «Газові закони» (10 клас).

Завдяки участі у «PIA — Physics in Advent» здобувачі/здобувачки освіти не лише отримали цінний досвід участі в міжнародному проєкті, а й розширили

свої знання. Це чудова можливість для юних дослідників розвивати свої здібності.

Всеукраїнський фестиваль фізичних експериментів. У грудні 2024 року відбувся Всеукраїнський фестиваль фізичних експериментів, організований Центром освітніх інновацій спільно з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника.

Здобувачи/здобувачки освіти 7–9 класів нашого закладу стали учасниками фестивалю. Ентузіасти науки здобули перемогу в конкурсі учнівських відеороликів «Досліджуй і фільмуй», посівши II та III місця.

Відеоролики з коментарями — «Конвекція» та «Атмосферний тиск» — стали справжнім поєднанням наукового підходу та творчої майстерності. Дослідників нагороджено грамотами та призами. Їхні керівники — вчителі нашого закладу — отримали сертифікати, а роботи переможців поповнили відеоконтент закладу. Їх доцільно використовувати на уроках фізики під час вивчення таких тем: "Конвекція", «Атмосферний тиск» (7 клас).

Обласний науково-дослідницький челендж «Науковий мікс – магія чи наука». Челендж «Науковий мікс – магія чи наука» проходив у рамках STEM-весни 2024 під гаслом «Досліди це негайно!». Дізнавшись про науково-дослідницький захід, наш заклад не залишився осторонь і долучився до участі.

Перед початком челенджу в нашій гімназії відбувся шкільний відбірковий тур. Для оцінювання робіт експериментаторів було сформовано експертну групу STEM-педагогів із числа вчителів природничо-математичного циклу.

Здобувачі/здобувачки освіти охоче скористалися можливістю проявити свої таланти та зробити внесок у наукову спільноту. Першим кроком на шляху до наукового відкриття для наших дослідників стало опрацювання теоретичних основ фізики, хімії, математики та біології. Здобувачі/здобувачки освіти занурилися у світ науки: читали популярні наукові статті, переглядали освітні відео та активно дискутували, обираючи найцікавіші напрями для майбутніх досліджень.

Наступним етапом стала практична діяльність, де кожна команда працювала автономна. Діти створювали авторські відеоролики з демонстрацією простих, але видовищних експериментів, які на перший погляд можуть видатися справжньою магією. Здобувачі/здобувачки освіти початкових класів із захопленням проводили досліди, занурюючись у дивовижний світ науки разом з вчителем/вчителькою. А школярі/школярки 5–9 класів не лише демонстрували фізичні, біологічні та хімічні явища, а й пояснювали механізми їх виникнення, розкриваючи наукову суть побаченого. Найкращі відеороботи були представлені на нашій STEM-сторінці у Facebook.

За рекомендацією експертної групи вчителів на члендж «Науковий мікс — магія чи наука» від нашої гімназії було відібрано два відеоролики. Це відеоробота команди 9-А класу «Водяне колесо» у номінації «Музейний експонат» та відеоробота команди 9-Б класу «Поверхневий натяг» у номінації «Магічні перетворення».

Загалом на обласному конкурсі було представлено понад 200 відеоробіт із різних закладів. Експерти обласного членджу визнали найкращими 20 найцікавіших робіт, серед яких — 2 роботи наших дослідників.

Члендж «Науковий мікс — магія чи наука» приніс учасникам/учасницям задоволення від експериментів та відкрив деякі таємниці фізики молодим дослідникам, а головне вони відчули себе частиною великої наукової спільноти, де кожен мав можливість зробити свій внесок у розвиток науки. А наш заклад отримав цінну добірку дослідницьких відеороликів у свою скарбничку.

Тиждень природничо-математичних дисциплін «Science Week: цікаво, просто, наочно!». У нашому закладі вже стало традицією проведення STEM-тижня природничо-математичних дисциплін, який об'єднує зусилля вчителів фізики, математики, хімії та біології. Цього року він проходив під назвою «Science Week: цікаво, просто, наочно!», об'єднавши школярів з 1 по 9 клас у єдине наукове середовище, де дослідження, експерименти й досліди стали головними інструментами пізнання.

У межах тижня було проведено два тематичних конкурси: **«LabKids»** і **«Науковий бум!»**. «LabKids» — для дітей 1–4 класів, які демонстрували прості, але видовищні досліди, підготовлені вдома з батьками або в класі з вчителем. «Науковий бум!» — для здобувачів/здобувачок освіти 5–9 класів, які представляли експерименти з фізики, хімії та біології. Дослідники/дослідниці іноді готували експерименти разом з учителем, але часто працювали самостійно або в парах з однокласниками. Кожен учасник або команда готували не лише демонстрацію досліду, а й коротке пояснення суті фізичного явища.

Ці відеоматеріали стали цінним дидактичним ресурсом, який ми активно будемо використовувати на уроках природничих дисциплін. Особливої цінності такі тижні набувають завдяки міжвіковій взаємодії: старші учні допомагають молодшим, демонструють приклади оформлення дослідів і мотивують їх до пізнання.

3. Партнерство. Упровадження STEM-підходу в освітній процес неможливе без активної співпраці з партнерами, які розширюють освітнє середовище, надають здобувачам/здобувачкам освіти можливість доторкнутися до реального науково-технічного світу та формують стійкий інтерес до природничо-математичних наук.

Цього року Компанія Інтерпайп та НТУ «Дніпровська політехніка» запустили в Дніпрі безкоштовний навчальний проєкт для старшокласників **"WOW фізика"**. У рамках цього проєкту викладачі провідного технічного вишу проводять для школярів відкриті інтерактивні заняття з механіки, оптики, термодинаміки, електрики та інших розділів фізики [2, с. 1]. Головна відмінність занять — їхня інтерактивність. Кожна дитина має можливість власноруч проводити фізичні експерименти з теми заняття за допомогою викладачів.

Наша гімназія бере активну участь у цьому проєкті. Здобувачі/здобувачки освіти з великим задоволенням виконують експерименти та проводять досліди на новому обладнанні університету, презентують власні дослідження, знімають відео, тим самим поповнюючи STEM-відеотеку нашого закладу. Вони також

мають змогу спілкуватися з викладачами вищого навчального закладу та представниками інженерної сфери. Це сприяє поглибленому вивченню фізики, профорієнтації та розумінню перспектив технічних професій.

Наш заклад також активно співпрацює з ННІ **«Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»**. Нещодавно учнівська спільнота мала чудову можливість відвідати цей начальний заклад. Здобувачі/здобувачки освіти мали змогу познайомитися з новими навчальними програмами та технічними аспектами, які викладаються в академії. Під час екскурсії діти прослухали лекції про будівельні матеріали, залізобетонні конструкції та компоненти трубопровідних систем. Також екскурсанти мали змогу побувати в музеї академії, де дізналися більше про історію та розвиток будівельної галузі.

Описані партнерства не лише підвищують мотивацію до навчання, а й дозволяють будувати ефективну освітню екосистему, у якій експериментальна та дослідницька діяльність має практичне й соціальне значення.

4. Створення відеотеки експериментів та дослідів як інструменту змішаного навчання. В умовах сучасної освіти, створення власної відеотеки експериментів стало ефективним інструментом в організації змішаного навчання. На основі записів експериментів, які виконуються здобувачами/здобувачками освіти під час підготовки до участі в конкурсах, челенджах, тижнях природничих дисциплін та в рамках проекту «WOW фізика» формується відеотека. Її матеріали містять демонстрації дослідів, пояснення хімічних, фізичних і біологічних явищ, математичні розрахунки, а також висновки, зроблені самими учнями й ученицями.

Відео зберігаються в структурованій папці **"STEM-videoteka"** на платформі Google Диск. Вміст папки систематизовано за навчальними предметами (хімія, фізика, математика, біологія) і тематичними розділами відповідно до шкільної програми (Рис. 1.).

Рис. 1. Структурна схема папки "STEM-videoteka"

Така систематизація забезпечує швидкий та зручний доступ як для вчителів, так і для здобувачів / здобувачок освіти. Матеріали папки використовуються на уроках як приклади демонстраційних дослідів або пояснення до тем, переглядаються вдома здобувачами / здобувачками освіти під час самостійного опрацювання матеріалу чи підготовки до контрольних робіт, стають основою для створення індивідуальних та групових навчальних маршрутів. Такий підхід дозволяє: візуалізувати складні поняття з предметів; забезпечити повторення матеріалу в зручний час; залучити учнів до активної участі у створенні освітнього контенту; використовувати відео для дистанційного навчання.

Цифрова відеотека стала не лише навчальним ресурсом, а й елементом розвитку цифрової грамотності, комунікаційних навичок, креативного мислення здобувачів/здобувачок освіти. Завдяки цьому наші уроки відповідають вимогам сучасної STEM-освіти, стають інтерактивними та динамічними.

Висновки. Щороку в нашому закладі спостерігається стабільне зростання кількості учасників STEM-конкурсів. Інтеграція конкурсної діяльності в освітній процес є ефективною формою впровадження STEM-освіти, що поєднує теоретичні знання з практичною діяльністю, стимулюючи інтерес здобувачів/здобувачок освіти до фізики та інших природничо-математичних дисциплін.

Наші досягнення у конкурсах — сертифікати з високими балами на Міжнародному конкурсі «PIA — Physics in Advent», II місце у Всеукраїнському фестивалі у конкурсі «Досліджуй і фільмуй», визнання кращих робіт в обласному челенджі — свідчать про високий рівень підготовки здобувачів/здобувачок освіти та ефективність використання STEM-підходів у закладі.

Участь у проектах («WOW фізика», Інтерпайп і НТУ «Дніпровська політехніка») та щорічне проведення тижнів природничих дисциплін сприяють сталому розвитку освітнього середовища й формуванню наукової культури у школярів/школярок.

Створення власної відеотеки експериментів — це сучасний інструмент для організації змішаного навчання, який дає змогу забезпечити гнучкий, доступний і наочний освітній контент.

Практична спрямованість експериментів і конкурсних робіт підвищує профорієнтаційну складову навчання. Ми з гордістю відзначаємо, що завдяки участі в STEM-активностях, багато наших здобувачів/здобувачок освіти обирають технічні спеціальності та продовжують навчання у вищих технічних закладах, а співпраця з ВНЗ надає школярам/школяркам нові знання для майбутнього.

Таким чином, експериментальна діяльність у STEM-контексті не тільки сприяє глибшому розумінню фізичних явищ, а й створює умови для особистісного розвитку, професійного самовизначення та успішної соціалізації здобувачів/здобувачок освіти.

У перспективі ми плануємо:

- розширити спектр залучених партнерів для поглиблення міждисциплінарної взаємодії;
- інтегрувати відеоконтент в освітні платформи з елементами аналітики результатів учнів;
- долучити учнів до менторської діяльності, де старші школярі допомагатимуть молодшим освоювати експериментальну діяльність;

- поширювати позитивний досвід через професійні спільноти вчителів та участь у методичних заходах різних рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю., Литвинова С. Г. Змішане навчання: моделі й технології. — Київ: ІТЗН НАПН України, 2019.
2. В Дніпрі стартував проєкт «WOW-фізика» — освітній проєкт для старшокласників від Інтерпайп та Дніпровської політехніки. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://gorod.dp.ua/news/238762>
3. Ковальчук В. І. Сучасні виклики освіти — сучасні тенденції зміни стереотипів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ndl.ipk.kubg.edu.ua/?p=254>
4. Мельниченко Т. В. Формування дослідницьких навичок на уроках фізики // Фізика та астрономія в школі. — 2022. — № 6.

Молчанова Ірина Володимирівна

учитель фізичної культури, вища категорія

Комунальний заклад

Куп'янська спеціальна школа

Харківської обласної ради

м. Куп'янськ

ПЛАН КОНСПЕКТ УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У 5 КЛАСІ

ТЕМА «ГІМНАСТИКА»

Анотація: Публікація є актуальною. Надає можливість використання методики проведення уроку фізичної культури з теми «Гімнастика» з дітьми з особливими освітніми потребами. Робота містить повний алгоритм проведення уроку, методичні рекомендації у роботі з дітьми з ментальними розладами.

Ключові слова: гімнастика, шикування, біг, гра, вправи.

Завдання уроку:

- Оздоровчі : вправи на розтягування;
- Освітні : повторення акробатичних елементів: перекидів вперед та назад;
- Виховні : формування стійкого інтересу до занять фізичною культурою.

Інвентар : гімнастичні мати, ефірне апельсинове масло для створення позитивної атмосфери.

Зміст уроку: Таблиця 1.

Таблиця 1.

Частина уроку	Зміст	Дозування	Організаційно – методичні вказівки
Підготовча частина	1. Шикування в одну шеренгу, привітання, повідомлення завдань уроку	1 хв.	Перевірити готовність учнів до уроку
	2. Вимірювання частоти серцевих скорочень (ЧСС) за 10с	1 хв.	У нормі складає 70-80 уд./хв.
	3. Попередження безпеки життєдіяльності під час уроку.	1 хв.	Уникати зіткнень, поштовхів, ударів. Контролювати дистанцію. Уважно слухати і виконувати завдання вчителя.
	4. Учитель: Сьогодні на уроці я хочу покращити ваш настрій апельсиновим маслом, яким помажу у кожного на руці. Розкажіть яким став ваш настрій?	1 хв.	На тильну сторону руки вчитель наносить апельсинове масло.
	5. Повороти праворуч, ліворуч, кругом. Загально розвивальні вправи у русі. 6. Різновиди бігу: • легкий біг; • біг з високим підніманням стегна; • біг з захрестом гомілки; • біг підскоками. Вправи на відновлення	5 хв.	По колу в колону по одному, дистанція - 2 кроки. Зберігати стрій, не обганяти один одного.

	дихання.	1хв.	Рівномірне піднімання та опускання рук.
Основна частина	7. Гра для розвитку уваги "Будь уважний".	4хв.	Пригадати правила гри.
	8. Перешикування в колону по ІІ для комплексу гімнастичних вправ: -вправи для м'язів шиї; -вправи для м'язів рук; -вправи для м'язів тулуба; -вправи для м'язів ніг; -стрибкові вправи. 9. Комплекс вправ для розтягування. - нахили до ніг; - переكاتи у повному присяді; - махи ногами. 10. Вправи для формування та корекції постави.	6 хв.	Перешикування у дві шеренги, розмикання на відстані прямих рук. Виконання вправ під рахунок вчителя. Вправи на відновлення дихання.
	11. Акробатичні вправи: - перекид вперед; - перекид назад 12.Єстафета з обручами та м'ячами.	15 хв. 6хв.	Попередження безпеки життєдіяльності під час виконання акробатичних вправ. Повторення точок опори під час перекидів. З якою геометричною фігурою ми можемо асоціювати себе під час перекидів? З яким овочем чи фруктом ми можемо уявити себе під час

			перекидів. Показ перекидів вчителем Учні допомагають роздати інвентар.
Заклучна частина (2 хв.)	13. Вправи на відновлення дихання. 14. Шиккування в одну шеренгу. 15. Підбиття підсумку уроку. 16. Організований вихід зі спортивної зали.	30 сек. 2 хв. 30 сек.	Піднімання рук в гору, в сторону, вниз. Шиккування під рахунок вчителя. Що сподобалось на уроці? Що важкого було на уроці для дітей? Один за одним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010, № 912.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
2. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
3. Седляр Ю. Науково-методичні засади фізичної культури в спеціальних навчальних закладах для дітей з особливими потребами. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. №. 27. С. 95-98. URL: <http://sportvisnyk.vnu.edu.ua/index.php/sportvisnyk/article/view/144>
4. Бойчук Ю.Д., Казачінер О.С. (2021) Артикуляційна та дихальна гімнастики як складова роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. The II International Science Conference on Science and practical Technologies, January 26–29. Luxembourg, Luxembourg. С. 364–367.

Мороз Олена Іванівна

вчитель-методист,

вчитель математики,

Дніпровська гімназія № 84

Дніпровської міської ради,

місто Дніпро, Україна

STEM-КЕЙСИ В ДІЇ: ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація: у статті розповідається про створення інтегрованих кейсів з двох предметів: математики та курсу STEM-Lab. Також розглядаються прийоми та технології, які сприяють успішному проведенню інтегрованих уроків в рамках STEM-освіти і надаються рекомендації щодо вибору цифрових платформ та інтерактивних інструментів для покращення якості навчання.

Ключові слова: STEM-освіта, цифрові технології, інтегровані уроки, компетентнісний підхід, проєктне навчання, дослідницька діяльність.

У сучасному світі, де швидкість технологічних змін збільшується з кожним роком, освіта також має адаптуватися до нових вимог. Одним із шляхів, що готує молоде покоління до успішної кар'єри у 21 столітті, є впровадження міжгалузевого інтегрованого курсу STEM. Цей підхід дозволяє здобувачам освіти отримати комплексне розуміння науки та її застосування у різних галузях. Успіх впровадження курсу STEM значно залежить від використання цифрових інструментів, які роблять навчання більш захопливим і ефективним.

Цифрова еволюція STEM-освіти не лише змінює спосіб навчання та викладання, але і відкриває нові можливості для розвитку наукових та технологічних навичок. Інтернет, електронні ресурси, електронні лабораторії та симуляції роблять навчання більш доступним та практичним. Збільшення

STEM-свідомості сприяє розвитку сучасного суспільства та підготовці фахівців, здатних розв'язувати складні проблеми і реалізовувати інновації.

Враховуючи ситуацію в країні та потребу в подоланні освітніх втрат, я розглянула можливість поєднання математичної грамотності, матеріалів інтегрованого курсу STEM та цифрових інструментів. Вийшло, на мій погляд, практично, дієво та цікаво для здобувачів освіти.

Як дітям простіше зрозуміти тему «Звичайні дробы» з математики?

Звісно, дослідити самостійно. Я спробувала пов'язати цю тему з темою з курсу STEM «Які бувають професії?» Школярі вдома побували у ролі різних фахівців: кухар випік піцу та певною частиною поділився з родиною, агроном розділив земельну ділянку для різних культур, а дієтолог склав рецепт корисного смузі. А на уроці закріплювали цей матеріал за допомогою симуляцій на платформі **PhET**.

Тему «Задачі економічного змісту» поєднала з темою «Чому енергоефективність важлива?» курсу STEM-Lab, де здобувачам освіти пропонувала дослідити споживання електроенергії, зробити розрахунки для ламп різних типів та обрати найбільш економічну для власного будинку. Діти вдома знаходили інформацію у мережі інтернет про кількість споживання електроенергії комп'ютером або ноутбуком у вимкненому стані, але не відключених від електромережі, та телевізором у стані очікування. За отриманими даними разом зі мною склали та розв'язали задачі економічного змісту, обчислили: скільки споживає кВт телевізор і комп'ютер у вимкненому стані на добу, місяць, рік та побудували діаграми в табличному процесорі, отримав цифрові навички роботи в **Excel**.

Прийшла до висновку, що тему з математики у п'ятому класі «Текстові задачі на рух» краще поєднати з темою «Сила тертя» курсу STEM-Lab. Запропонувала дітям дослідити рух іграшкового автомобіля від старту до повної зупинки, потім обчислити середню швидкість моделі за вивченими формулами на уроках математики. А далі школярі відповідали на запитання: чому автомобіль зупинився, яка сила заставила його зупинитися, у яку сторону

напрямлена ця сила? Наприкінці уроку учні виконували інтерактивну вправу «Рух та сила тертя» на платформі **Wordwall**.

Для удосконалення знань з алгебри про лінійну функцію здобувачі освіти відправилися у віртуальну подорож до Придніпровської державної академії будівництва та архітектури «Від STEM-проекту – до професії твого життя». Спочатку зустрілися з фахівцями, потім ознайомилися з архітектурою нашого міста та за допомогою перетворення графіків лінійної функції спроектували відомі будівлі нашого міста у програмі **Gran1**, де прописували формули лінійних функцій для кожного зображеного відрізка.

Особливу увагу при інтеграції уроків з математики та курсу STEM-Lab приділяю використанню інформаційних технологій, як на онлайн-уроках, так і у форматі змішаного навчання та впровадженню одних і тих цифрових інструментів для зменшення навантаження для дітей.

Наприклад, **GeoGebra** необхідна для пояснення матеріалу з теми «Координатна площина». Діти, наносячи точки за їх координатами, мають змогу відразу перевірити правильність цієї побудови та створити власні неймовірні зображення. Цей інструмент також дуже зручно використовувати при викладанні курсу Stem-Lab, вивчаючи тему «Герб, емблема, печатка мого роду».

Учас цифровізації освітнього процесу побудова геометричних фігур в зошиті, обчислення їх площ, периметру та необхідних елементів за умовами задачі в підручнику не викликає в учнів інтересу, що не можна сказати про **Online geoboard**. Використовуючи знання про властивості геометричних фігур, діти створюють власні зображення та записують необхідні обчислення у самому середовищі. Вивчаючи модулі курсу Stem-Lab, школярі мають змогу проявляти свої творчі здібності та робити багато інших шедеврів у цій програмі.

Для кращого сприйняття теми «Прямокутний паралелепіпед. Куб. Піраміда» дітям пропонувала дослідити 3D- моделі в програмі **Tinkercad**. Це дало можливість самостійно обстежити фігури з усіх боків, порахувати

кількість вершин, ребер та граней, а також, використовуючи виміри фігури, обчислити периметр, площу грані, об'єм куба та паралелепіпеда. Виконуючи творче завдання, школярі використали вивчені фігури та зробили з них 3D-модель ракети, пісочниці, школи, будинку і навіть космічного містечка.

Ще один унікальний інструмент, міжнародна платформа **Matific**, яка дозволяє школярам створити власного персонажа та рухатися до острова пригод, виконуючи інтерактивні вправи, які узгоджені з навчальною програмою.

У процесі подорожі діти можуть стати продавцями, вантажниками, кухарами та навіть будівельниками. Matific демонструє єдність математики із реальним життям. Наприклад, ставлю перед учнями такі завдання: завантажити машину товаром з різною вагою, доставити замовлення за вказаним маршрутом по карті, порахувати довжину паркана, скласти фігуру заданої площі, обчислити відсоток знижки на товар, створити власну прикрасу з певним відношенням намистин та багато інших.

Matific – це фантастичний інструмент для розвитку у дітей наукового мислення в ігровій формі.

Незамінним інструментом при викладанні курсу STEM є платформа **Canva**, оскільки вона надає можливості для створення графіки, відео, презентацій та інших матеріалів, які можуть покращити навчання та зробити його більш доступним та цікавим для дітей. Canva може бути використана для створення родинного дерева при вивченні теми «Професії в моїй сім'ї», календаря до урока «Роль STEM у досягненні Цілей Сталого Розвитку» або коміксу до теми «Я і моя команда».

Таким чином, поєднання тем з математики, інтегрованого курсу STEM і цифрових інструментів дозволяє покращити якість навчання, зробити його більш інтерактивним і доступним, стимулює розвиток аналітичного і креативного мислення, підготовлює дітей до майбутніх викликів у цифровому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти Дніпропетровської області у 2023/2024 навчальному році / [Електронний ресурс]. URL: <https://docs.google.com/document/d/1QHSLojVYxLYRuUzPdHuBV8hOf0h2OJ9B/edit?usp=sharing&ouid=103854928948829401585&rtpof=true&sd=true>
2. Програма міжгалузевого інтегрованого курсу STEM / [Електронний ресурс]. URL: <https://drive.google.com/file/d/1NDoVAsuJ1-MhJzDJWvcVDOwfZLceqJpK/view?usp=sharing>

Наготнюк Валентина Миколаївна

народний майстер Національної спілки

майстрів народного мистецтва України,

керівник гуртка декоративного

розпису «Українські візерунки»

Гостомельського центру творчості дітей та юнацтва

Гостомельської селищної ради

Бучанського району Київської області, Україна

УКРАЇНСЬКІ ДЕКОРАТИВНІ РОЗПИСИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: у статті розкрито особливості українських декоративних розписів, їх характерні символи, кольори та їх значення. Наведені історичні відомості про відкриття деяких розписів, дослідження і популяризацію на різних рівнях. Висвітлено рекомендації щодо опанувань технікою таврійського розпису вихованцями гуртків закладів освіти.

Ключові слова: декоративний розпис, елементи таврійського розпису, гуртки, вихованці, учні, заклади позашкільної освіти.

Традиції художньо-декоративного оздоблення мають дуже давню історію, адже впродовж тисячоліть люди старанно й віртуозно прикрашали себе, своє житло, громадські та культові споруди. Особливу увагу приділяли орнаменту, магічна циклічність якого не тільки дарувала естетичну насолоду, але й виконувала оберегову функцію. Орнамент широко використовували для оздоблення жіночих і чоловічих прикрас, одягу та тканин, виробів для домашнього інтер'єру та побутового вжитку, іграшок, зброї та військової амуніції. Сьогодні особливо важливо вивчати унікальні культурні пам'ятки

нашого народу, ознайомлювати з ними дітей, прищеплювати гордість за надбання своєї країни і її людей. Тому вивчення таврійського розпису допоможе учням скласти уявлення про цей регіон, його унікальні традиції, звичаї та естетичні вподобання місцевого населення, культурні особливості, що передавалися з покоління в покоління, збагачуючись новими елементами та зберігаючи при цьому традиційний характер.

Більші можливості ознайомлення з декоративними розписами мають діти на базі закладів позашкільної освіти: на гурткових заняттях їх ознайомлюють з історією цього розпису, його тематикою та символікою, кольоровою гамою, головними елементами та особливостями композиції. Учні привчаються працювати з обладнанням для створення цього розпису, вивчають техніку розпису. Після опанування секретів таврійського розпису від керівника гуртка чи майстрині учні створюють власні вироби: малюнки, листівки, поробки чи ін., розмальовані таврійським розписом, та отримують задоволення й радість від результату своєї творчості і можливості долучитися до унікального мистецтва.

Звісно, що під час цього процесу керівник гуртка ознайомлює вихованців і заохочує до споглядання та аналізу творів майстринь таврійського розпису (Любов Паранюк та ін.), а також обговорюють цікаву інформацію про історію і розвиток цього розпису: вчителі мистецтва та керівники гуртків можуть керуватися при цьому публікаціями тележурналістки, письменниці і художниці, членкині національної спілки журналістів України та Національної спілки майстрів народного мистецтва України, дослідниці етносу Євгенії Бондаренко [1; 2], вивчати досвід популяризації цього розпису, зокрема, лекторки Миколаївського обласного художнього музею ім. В. В. Верещагіна Любови Запісочної, а також вже висвітлені надбання народних майстрів [6; 10], практичний досвід у цьому напрямі [7; 8]. Слід зазначити про ґрунтовність дослідницьких пошуків авторів, які аналізують і розкривають для вчителів образотворчого мистецтва з метою їхнього навчання учнів особливості орнаментальної композиції, закони і засоби таврійського розпису, значення

обраної кольорової гами для втілення образу, специфічні риси сюжетної композиції цього розпису та демонструють їх візуальними прикладами [7].

Метою популяризації декоративних розписів ознайомити вчителів мистецтва закладів загальної середньої освіти та керівників гуртків закладів позашкільної освіти з історією виникнення та особливостями таврійського розпису як осередку декоративно-ужиткового мистецтва України, висвітлити власний досвід навчання елементів цього розпису учнів в умовах освітнього процесу закладів позашкільної освіти.

Південь України – край безмежних степів, тож організовувати свою життєдіяльність, провадити сільське господарство та інші сфери допомагали повноводні річки, лимани, Чорне море. Притаманним саме цій місцевості став таврійський розпис, що є родзинкою даного регіону. Відкриттю таврійського розпису для України та світу завдячуємо миколаївській тележурналістці, письменниці та художниці, членкині національної спілки журналістів України та Національної спілки майстрів народного мистецтва України, дослідниці етносу Євгенії Бондаренко.

Сакральні елементи таврійського розпису, що так чи інакше пов'язані з водою, тому основні кольори таврійського розпису - різні відтінки синього [8, с. 25-27]. Можна сказати, що ставлення до води в Причорноморських краях особливе. Люди чекають дощ, закликають його! Тож образи таврійського розпису пов'язані це перш за все з морем та морською фауною [8, с. 2].

Пригадаймо, що здавна декоративний розпис в першу чергу мав сакральне оберігове значення, а саме - захисне, а вже потім стала актуалізуватися його декоративна функція. На будинках - в образах та символах - автори кодували щасливу долю їх власникам, розповідали про мрії, наповнювали оберегами. Часто над дверима та обабіч вікон зображували пару білих лебедів, що закривають своїми крилами оселю та родину від лиха. Робота рибалок в приморських селах часто залежала від погодних умов, саме тому елементи розпису були призначені для того, щоб прикликати гарну погоду, щоб відштовхнути сильний шторм, але прикликати гарний вітер. Навіть сьогодні

інколи по хатах приморських та прилиманських сіл зустрічаються зображення голубів, чайок та лебедів, як правило, поєднані зі стилізованими солярними знаками [11, с. 1].

Особливе місце в Таврійському розписі посідає рослинна тематика. У прилиманській місцевості дуже розповсюджене невибагливе дерево акація. У часи голоду, акація була південним Деревом життя, завдяки своїм їстівним квітам. І часто зустрічається елемент «таврійки» - дрібне листячко та білі грона квіточок. Також часто в орнаменті таврійського розпису малювали виноградну лозу, виноградне листя, гроно - символ добробуту та достатку. Для цих елементів використовували блакитну фарбу. Квіти соняха символізують сонце, світло, тепло і добро. Частий елемент в Таврійському розписі – квітка роза вітрів. Восьми променева зірочка або квітка з восьми пелюсточками. Це стародавній символ від давніх богів, поєднання двох хрестиків - прямий хрест (чоловіче начало) та косий хрест (жіноче начало). Це стародавній символ, який нагадує Сонце – вогняний птах, що летить по небу з розправленими крилами і дуже схожий на хрест.

Рис. 1. Елементи таврійського розпису

Композиційні особливості таврійського розпису ґрунтовно описані у статті Наталі Степанюк [7], що дозволить вчителям мистецтва звертати увагу на них учнів і використовувати їх під час розпису.

Берегинею таврійського розпису вважають Любов Паранюк, яка активно його популяризує, пише книги [6] та проводить майстер-класи. Любов Паранюк - художниця та викладачка Куцурубської школи мистецтв. Художниця Любов Паранюк вимушена була залишити свою малу батьківщину і виїхати в більш безпечне місце, однак, вона не припинила свою діяльність. Любов Мирославівна зазначає, що головною перспективою збереження таврійки є використання орнаментів на сувенірній продукції, яку можна привезти з Миколаївщини в якості цікавого презенту. Художниця зараз не лише вивчає таврійський розпис, але й модернізує його в своїх роботах, додаючи авторські елементи [10, с. 35, 62].

Щодо кольорів цього розпису, то оскільки в основі таврійського розпису лежить краплинка (краплина води, саме прісної води), то кольори води, хвиль моря, неба над ним – це якраз блакитний та синій.

Таврійський розпис унікальний тим, що водночас може накладатися на основний сюжет картини і доповнювати його, як ми бачимо на картинах Любові Паранюк. Візерунок з таврійським розписом ніби хочеться «витягнути» з даної картини і можна сприймати як окремий малюнок.

Рис. 1. Любов Паранюк. Таврійський розпис

На момент створення і розвитку цього розпису жителям півдня України були доступними такі матеріали: вапно, крейда, сажа, різні види глини. Основні кольори – біле вапно, білило, синій холодний та синій теплий, жовтий використовували обережно.

Щодо обладнання, то воно було примітивне: звичайні пензлі для хатніх і ремонтних робіт або такі собі саморобні «віхтики» (жмути тканин чи соломи, трав, якими мазали хати). Для малювання дрібних елементів використовували пальці та долоні або ж додаткові підручні засоби (котячі пензлі, а також пір'ячка).

Фарби для малювання майстрині виготовляли самі. На півдні сік рослин використовували рідко, більше користувалися синькою, мідним купоросом та жовтою глиною. Жовту землю (глину) для розписів змішували з молоком. Вапно саме по собі давало міцність фарбі, але щоб зміцнити його ще більше, додавали яєчний жовток та білок. В якості експерименту могли використовувати ще червоний колір, - не яскравий, кораловий, адже кольори півдня - це вигорілі на сонці, кольори стиглої пшениці.

Як і дослідники цього розпису, ми вважаємо важливим збереження цього мистецтва, адже воно засвідчує культурну самобутність нашого народу.

У XX столітті таврійський розпис дещо зазнав занепаду через урбанізацію та індустріалізацію суспільства, проте, інтерес до нього не зник. Завдяки зусиллям ентузіастів, етнографів і художників, таврійський розпис був відроджений. Сучасні майстри продовжували використовувати традиційні мотиви та техніки, але також вводили нові елементи, адаптуючи таврійський розпис до сучасних потреб. Також сучасні майстри працювали магазинними фарбами, а не виготовленими власноруч.

Поступово таврійський розпис набув популярним не лише серед художників, але й серед ремісників, які стали більше використовувати його для прикрашання кераміки, текстилю, меблів та інших предметів побуту. Це справжній скарб української культури, який варто досліджувати і цінувати, та представляти на міжнародному рівні.

Від початку повномасштабного вторгнення ворога в Україну у лютому 2022 року, мала батьківщина таврійського розпису – Кінбурнська коса знаходиться в окупації. І поява об'єктів з елементами «таврійки» на слідах від вибухів касетних снарядів на асфальті - справжній меседж підтримки мешканців Кінбурну: ми пам'ятаємо, ми з вами, ми єдині, як ніколи! Зараз спроба супротивника поховати нашу національну ідентичність не викликає сумнівів. Як зазначають науковці, «питання відображення ідентичності набувають великої актуальності у сфері образотворчого мистецтва після набуття державами незалежності, що обумовлено бажанням визначити своє місце в загальному світовому культурному просторі, продемонструвати найбільш виразні риси національної культури. Культурна спадщина – це той скарб, що увібрав у себе найбільш яскраві маркери ідентичності нації. Тому до неї звертаються митці, визначаючи напрям розвитку культурних традицій своєю творчістю» [3, с. 123].

Значну роль у збереженні, розвитку та популяризації цього унікального виду народного мистецтва, як ми бачимо, відіграють майстрині таврійського розпису (вище зазначили ім'я відомої майстрині Любові Паранюк) – їхня робота спрямована на збереження традицій, передавання їх наступним поколінням і адаптації до сучасних умов. Багато з таких майстринь працюють з дітьми й учнями в стінах різних закладів освіти.

Як народна майстриня Національної спілки майстрів народного мистецтва України я маю досвід навчання таврійського розпису дітей на базі гуртка декоративного розпису «Українські візерунки» Гостомельського центру творчості дітей та юнацтва Гостомельської селищної ради Бучанського району Київської області. Як керівник гуртка навчаю таврійського розпису вихованців другого і третього років навчання (діти 10-15 років).

Складовою програми роботи з дітьми в гуртку є оздоблення виробів декоративно-ужиткового мистецтва таврійським розписом. Спочатку вихованці ознайомлюються з творчістю майстрів таврійського розпису. Попередньо вони вивчають елементи та їх символічне значення. Так, слід розповісти дітям, що у

візерунках, що відтворюють красу всесвіту та рідної землі півдня України, переважає морська, рослинна та тваринна тематика. Самі ж елементи орнаменту нагадують про море, лиман, тумани і небо – синє, рожеве, бузкове, золоте. Так з'явилися «хмаринки», «краплинки», «дощик», «чаєчки», «хвилі», «лебеді», «човники», «ластівки», «ромашки». На білому та блідо-блакитному фоні - кольорі «сивого туману», у який щорічно на Великдень господині білили хатинки, весело плывуть білі та сині хмарки, що дарують палаючій від жару південній землі довгоочікуваний дощик, сяють зірочки й краплинки, рясніють зернятка та пелюстки акації, розквітають волошки та ромашки, наливаються соком грона винограду.

Опанування дітьми виконання основних елементів таврійського розпису дає змогу створити й оздобити листівки, закладки, панно, а також предмети побуту - кухонні дощечки, тарелі тощо. Це приваблює вихованців, оскільки вони можуть використовувати ці предмети в побуті.

Українські декоративні розписи є унікальними, які розповідають про самобутню Україну, про її красу, традиції та культуру. Долучення учнів до розписів є необхідним для усвідомлення ними цінностей свого краю, всієї України з її осередками декоративно-ужиткового мистецтва. З цих позицій вважаємо необхідним і актуальним ознайомлювати дітей з цим мистецтвом, його майстрами, розповідати і показувати його особливості, вчити розрізняти різні види розписів, долучати учнів до створення авторських виробів з використанням елементів розписів на базі гуртків закладів загальної середньої і позашкільної освіти.

Особливе значення набуває така робота з вихованцями у військовий період, адже в темряві окупації важливо бачити цінності й смисли, які підтримують український народ у складний час. Таврійський розпис як наша культурна цінність дарує людям надію на те, що Україна переможе, і на Кінбурнській косі та на всій українській землі знову запанує мир.

Перспективу подальших досліджень складає розробка програми і методичних рекомендацій щодо супроводження учнів різного віку в опануванні

ними таврійського розпису на базі гуртків закладів загальної середньої і позашкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Є.П. Стежки до Лиману: новели. / за ред. О. В. Топчія / Є. П. Бондаренко. Миколаїв : ВАРТ, 2010. Ч. 2. 64 с.
2. Бондаренко Є.П. Степові скарби. Деякі аспекти народного образотворчого мистецтва Півдня України. *Народне мистецтво*. 2004. № 1–2. С. 48–49.
3. Дяченко А.В., Сав'юк Ю.Д. Національна ідентичність у сучасному образотворчому мистецтві. Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір : матеріали VII Всеукр. наук. конф. молод. вч., асп. та магістран. / М-во культ. України та інформ. політики ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Наук. тов. студ., асп., доктор. і молод. вч. (Київ, 02 листопада 2023 р.). Київ: НАКККиМ, 2023. 239 с. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/Akademiia/Vydannia/konferentsii/Tezy_02_11_2023_2.pdf
4. Івашко О. Повернення Таврійського розпису. *Голос України*. 2021. URL: <http://www.golos.com.ua/article/344486>
5. Івашко О. Таврійський розпис: повернення із забуття. *Урядовий кур'єр*. 2020. №193. С.5-9.
6. Паранюк Л., Божкова Г. Таврійський розпис. Миколаїв, 2021. 77 с.
7. Степанюк Н. Орнаментальна композиція в таврійському розписі. *Вересень*. Науково-методичний інформаційно-освітній журнал. Том 4 № 95. 2022. С. 168-181. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2022.14>
8. Степанюк Н.К. Таврійські візерунки. *Мистецтво та освіта*. 2020. №1(95). С. 40-45. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-1-40-45>
9. Таврійський розпис: диво Причорномор'я. Миколаївський обласний центр народної творчості. 2019. URL: <https://ocnt.com.ua/tavrijskij-rozpis-divo-prichornomorya/>

10. *Таврійський розпис* : навчально-методичний посібник / упор.: Л. Паранюк, Т 13 Р. Сікаленко ; відп. за вип. Н. Пряженко. Миколаїв : ТОВ Типографія 24, 2022. 78 с.
11. Чернишова О. Таврійський розпис: візитівка та скарб Миколаївщини. *Південна правда*. 12.03.2024. URL: <http://www.up.mk.ua/uk/articles/129865>

Нелюбіна Юлія Євгеніївна

директор,

Мєліна Ірина Вікторівна,

вихователь-методист

Комунальний заклад дошкільної освіти

(ясла-садок) № 4 «Чайка»

м. Нікополь, Україна

**УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ У КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТОЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
НА ТЕРИТОРІЇ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ**

Анотація: у статті досліджено особливості управлінської діяльності керівника закладу дошкільної освіти, направленої на забезпечення освітою дітей дошкільного віку, які проживають на території ведення активних бойових дій. У дослідженні окреслені шляхи провадження освітньої діяльності у безпечних форматах: за технологією дистанційного навчання та гнучкого офлайн навчання у безпечному освітньому просторі закладу. Методологія роботи включає вивчення взаємозалежності компонентів трирівневої градації «діти – педагоги – батьки» у забезпеченні освітою дітей дошкільного віку.

Метою дослідження є демонстрація реалізації цілісної системи стратегічного рішення директора закладу дошкільної освіти у забезпеченні права дітей на освіту в умовах війни. Доведено, що ефективність модернізації змісту зазначеного напрямку залежить від управлінського аспекту, а саме від професійних якостей керівника, орієнтованого на демократичні принципи управління.

Результати дослідження можуть бути використані керівниками закладів дошкільної освіти з метою розбудови власної траєкторії розвитку системи

освіти, оптимізації взаємодії з органами влади, громадськими організаціями, сім'ями, іншими об'єктами його соціального оточення, як спільного елемента однієї системи.

Ключові слова: дошкільна освіта, управлінська діяльність, діти, батьки, педагоги, партнерство, взаємодія, дистанційне навчання, безпечний освітній простір.

Дошкільна освіта є структурним складником національної системи освіти України. Забезпечення набуття дитиною дошкільного віку комплексу компетентностей – вагомий чинник суспільного розвитку, від якого залежить майбутнє держави. Здобуття дошкільної освіти є стартовою платформою особистісних досягнень, націлених на формування особистості дитини, розкриття її творчого потенціалу, набуття нею життєвого соціального досвіду, а також готовності до продовження навчання у школі.

Повномасштабне вторгнення суттєво вплинуло на освітню галузь в Україні, зокрема на територіях, де ведуться активні бойові дії. Збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу, забезпечення безпечних умов навчання та праці стали ключовими завданнями, що постали перед керівництвом закладу дошкільної освіти. Побудова нової стратегії менеджменту вимагає від керівника модернізації змісту управлінської діяльності.

Вивчаючи проблему управління закладом освіти в умовах воєнного стану, спираємося на дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, які розкривали сутність і завдання антикризового управління. Серед дослідників проблеми слід згадати І. Ансоффа, О. Кавтиш, О. Карпенко, І. Коляденко, Т. Сорочан, І. Усіка. За їх переконаннями: «правильне застосування технології антикризового управління може забезпечити протидію негативним тенденціям, допомогти подолати кризу. І навпаки, бездіяльність, очікування того, що всі проблеми будуть вирішуватись самі по собі, може спровокувати значне погіршення наслідків кризи» [5]. На думку Л. Карташової, М. Кириченко,

Т. Сорочан період антикризового управління є поштовхом до розвитку у провадженні освітньої діяльності [2].

Усвідомлення потреби у зміні підходів до організації освітньої діяльності стало витоком у розробці нової стратегії забезпечення якості освіти дітей дошкільного віку підпорядкованого нам закладу та дітей мікрорайону міста. Складові стратегії відповідають трирівневій градації, взаємозалежними компонентами якої є педагоги, батьки та діти (Рис. 1 Трирівнева градація партнерської взаємодії). Сутність такого підходу полягає у партнерській взаємодії між усіма ланками цієї градації.

Рис. 1. Трирівнева градація партнерської взаємодії

Реалізація стратегії здійснювалася за напрямками кожної із компонентів градації, значне місце у якій відведено підготовці педагогічного потенціалу до нових умов організації освітнього процесу. Адже, опанування педагогами нових форматів провадження освітньої діяльності (за технологією дистанційного навчання та гнучкого офлайн навчання у безпечному освітньому просторі), розроблення дистанційного контенту за освітніми напрямками Базового компонента дошкільної освіти, його змістовне наповнення, розробка планів та конспектів занять потребує особливого професіоналізму від освітян. Забезпечення цих компетентностей є однією із функцій управлінської діяльності керівника та вихователя-методиста закладу освіти. Таким чином визначено пріоритетні напрями роботи з педагогічним колективом в умовах

воєнного стану та викладено у наступному контексті (табл. 1).

Таблиця 1.

Пріоритетні напрями роботи з педагогічним колективом

№	Окреслені напрями
1.	Адаптація педагогічної роботи та освітнього процесу з урахуванням безпекової ситуації у місті;
2.	пошук електронних та цифрових ресурсів для самоосвіти та професійного розвитку педагогів;
3.	підвищення фахового рівня педагогічних працівників з питань організації освітнього процесу за технологією дистанційного навчання та в гнучкому офлайн форматі з метою забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку, а також для подолання освітніх втрат;
4.	активізація використання сучасних інноваційних технологій, методів і прийомів, направлених на формування компетентностей дошкільника;
5.	відпрацювання практичних навичок організації та проведення занять у різних форматах;
6.	забезпечення педагогічного супроводу дітей у формуванні навичок безпечної поведінки, стресостійкості, збереження фізичного, психологічного, емоційного здоров'я;
7.	консолідація зусиль педагогів щодо становлення компетентностей дошкільників для гармонійного розвитку у різних видах діяльності відповідно до вимог Базового компонента;
8.	використання варіативних, інноваційних форм взаємодії з батьками для забезпечення психологічної, методичної та інформаційної підтримки з питань освіти дітей дошкільного віку в умовах війни;
9.	накопичення кейсу авторських педагогічних ідей та розробок з метою поширення та обміну власного педагогічного досвіду з педагогічною спільнотою на шляху до особистісного професійного зростання.

Не зважаючи на роботу закладу в умовах воєнного стану, проведені різнопланові форми методичної роботи для підтримки і супроводу педагогів

сприяли особистісному професійному розвитку, виробленню певної системи діяльності педагогічного колективу з організації освітнього процесу за змішаним форматом.

Складна безпекова ситуація, що пов'язана з активними бойовими діями на території міста, спричинила міграцію дітей та їх сімей у більш безпечні місця нашої держави та за її межі. З метою збереження контингенту здобувачів дошкільної освіти, забезпечення їх права на здобуття дошкільної освіти прийнято рішення долучитися до провадження освітньої діяльності у міському дитячому садку онлайн «Дошколярик», створеного за ініціативою відділу освіти і науки Нікопольської міської ради, за технологією дистанційного навчання. Вихователь-методист нашого закладу Меліна І. В. є укладачем збірника «Дистанційна освіта дошкільників як інструмент забезпечення якості освіти», предметом дослідження якого стало створення та впровадження проєкту дитячий садок онлайн «Дошколярик».

Проте слід зазначити, що значна частина дітей залишилася у місті. З огляду на це прийнято рішення залучати дітей до соціалізації та навчання у безпечному освітньому просторі закладу «Пізнайко» у гнучкому офлайн форматі з короткотривалим перебуванням. Простір став осередком підтримки та розвитку, надолуження освітніх втрат, підготовки до навчання у школі.

Опираючися на Стандарт, окреслили мету реалізації освіти дітей у змішаному форматі, яка сформована зі структурних компонентів, що викладені у табл. 2 [1].

Таблиця 2.

Структурні компоненти цілісної мети реалізації освіти дітей дошкільного віку

№ з/п	Структурні компоненти
1	Забезпечити право дітей на освіту та всебічний розвиток;
2	сприяти набуттю дитиною обов'язкових компетентностей, визначених державним Стандартом;
3	збереження самоцінності дошкільного дитинства;
4	забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою;
5	підтримка психічного, фізичного та емоційного здоров'я дитини.

Керуючись чинними нормативно-правовими документами щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти окреслили пріоритетні завдання, направлені на забезпечення якості освіти дітей дошкільного віку в особливих умовах.

Таблиця 3.

Основні завдання, направлені на забезпечення якості освіти

№ з/п	Сформувані завдання
1	Спрямувати зусилля педагогів на провадження освітнього процесу в змішаному форматі для забезпечення безперервності навчання дітей, а також з метою подолання освітніх втрат;
2	активізувати використання сучасних інноваційних технологій, методів і прийомів, направлених на формування усталених компетентностей;
3	забезпечити педагогічний супровід дітей у формуванні навичок безпечної поведінки, стресостійкості, збереження фізичного, психологічного, емоційного здоров'я дітей;
4	сприяти зміцненню національної ідентичності, створення позитивного образу своєї країни, утвердження активної громадянської позиції, виховання ціннісного ставлення до родини як частини свого народу, його історії, традицій у формуванні соціально-громадянської компетентності;
5	консолідувати зусилля педагогів і батьків щодо становлення мистецько-творчої компетентності дошкільників для гармонійного розвитку та творчого самовираження у різних видах мистецької діяльності;
6	забезпечити психологічну, методичну та інформаційну підтримку батьків з питань освіти дітей дошкільного віку в умовах війни.

Практичний досвід роботи з дітьми, знання теорії та практики психічних особливостей дошкільнят стали фундаментальними у плануванні освітньої роботи з дітьми. Взявши за основу річні плани, вихователем-методистом розроблений перспективний календарно-тематичний план освітньої роботи зі здобувачами дошкільної освіти за технологією дистанційного навчання та у гнучкому офлайн форматі.

Планування для провадження освітньої діяльності у загальноміському

дитячому садку онлайн «Дошколярик» здійснюється педагогами нашого закладу за такими освітніми напрямками: «Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини», «Мовлення дитини. Іноземна мова». Слід зазначити, що усі напрацювання педагогів у дистанційному форматі розміщені на YouTube каналі закладу [3].

Освітня діяльність у безпечному освітньому просторі «Пізнайко» направлена на реалізацію змісту Базового компонента дошкільної освіти за усіма напрямками в межах вікових компетентностей.

Реалізацію завдань планів роботи за технологією дистанційного навчання та в офлайн форматі освіти здійснюють під час занять та зустрічей у форматі святкових ранків, спільних сімейних розваг.

Питання партнерської взаємодії з батьками у період воєнного стану заслуговують особливої уваги. В умовах сьогодення, коли освітній процес може швидко змінювати форму організації (дистанційна, змішана), збільшується роль батьків у процесі освіти дітей, це сприяє подоланню освітніх втрат. Саме тому батьки потребують консультативної підтримки, певних педагогічних і психологічних знань, систематичного супроводу.

Для зменшення соціально-психологічної бар'єрності, сприяння обізнаності батьків та дітей з питань психологічної та соціальної підтримки надаємо консультативну допомогу для психологічної та соціальної просвіти батьків. Залежно від ситуації, інформування батьків здійснюється загальноколективно, підгрупами, індивідуально.

Партнерська взаємодія з батьками розширилася та набула особливого характеру. Об'єднані спільною метою працівники та родини вихованців є справжньою ланкою формування громадянської позиції, соціальної єдності. Волонтерська діяльність стала дієвим методом у забезпеченні соціально-психологічної підтримки учасників освітнього процесу. Особливий позитивний вплив на психоемоційний стан учасників освітнього процесу має визнання результатів їх діяльності, участь у національних конкурсах, марафонах, благодійних акціях, що засвідчені низкою подяк та дипломів, а найбільше –

щирими словами вдячності наших воїнів [4].

Консолідація зусиль педагогічного колективу під ефективним управлінням сприяла реалізації стратегічного рішення закладу дошкільної освіти у забезпеченні права дітей на освіту та динаміці індивідуального маршруту професійного зростання педагогів. Результатом командної взаємодії та ефективного управління стала низка здобутків та перемог. За підсумками XVI Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті», що відбулася у 2024 році, авторська робота педагогів закладу, спільно з авторами інших колективів, нагороджена золотою медаллю у номінації «Створення та впровадження інноваційних проєктів для підвищення якості освіти та освітньої діяльності». У березні 2025 року колектив закладу, у співпраці з іншими колективами ЗДО міста Нікополя, здобули перемогу у XVI Міжнародній виставці «Сучасний заклад освіти – 2025 у номінації «Безпечні освітні простори – дошкільна освіта крізь призму війни».

З огляду на те, що досвід роботи колективу є якісним, ефективним та результативним, відділом освіти і науки Нікопольської міської ради надана можливість налагодження муніципального партнерства між очолюваним закладом та закладом дошкільної освіти «Лінехед», міста Гальмстад (Швеція). Відбулося обговорення перспектив подальшої співпраці та налагодження дружніх відносин між двома закладами дошкільної освіти. Цінними на наш погляд є спільна розробка партнерської взаємодії, що дозволить об'єднати зусилля учасників освітнього процесу з питань сталого розвитку. Наразі партнерство знаходиться на етапі становлення та фундації. Співпраця дозволить реалізувати стратегічні цілі й підвищувати позитивний імідж закладу на ринку освітніх послуг.

Отже, практичний досвід, знання теорії і практика управлінської діяльності дозволяє прийти до остаточного висновку, що управління закладом дошкільної освіти в антикризових умовах суттєво відрізняється від стабільного менеджменту. Погоджуємося із думкою дослідників, що період антикризового управління є поштовхом до розвитку у провадженні освітньої діяльності, адже

не зважаючи на виклики, вдалося згенерувати власні нові ідеї, проявити ініціативу, реалізувати індивідуальний професійний розвиток з метою до самопрезентації та презентації діяльності ЗДО.

Підсумовуючи сказане, підкреслимо, що правильно побудована стратегія та ефективне керівництво є запорукою якісного освітнього процесу, фахового розвитку педагогів, створенню сприятливого психосоціального клімату, партнерській взаємодії та взаємодовірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL : <http://surl.li/fgfbec> (дата звернення: 10.06.2025).
2. Карташова Л.А., Кириченко М. О., Сорочан Т. М. Антикризовий менеджмент. Підвищення кваліфікації. Вісник НАПН України. 2020. № 2 (1) URL : <http://surl.li/kaidf> (дата звернення: 12.06.2024).
3. КЗДО № 4 «Чайка» НМР. URL : http://www.youtube.com/@zdo_4_Chayka (дата звернення 19.06.2025).
4. Нелюбіна Ю.Є. Соціально-психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах антикризового управління : Соціально-психологічна підтримка учасників освітнього процесу : зб. матер. Всеукр. наук.-практ конф, присвяченої 106-й річниці від дня народження В. Сухомлинського, м. Кропивницький, 25-26 квіт. 2024 р. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2024. С.137-139.
5. Сорочан Т.М. Антикризові поради керівників навчального закладу. Управління освітою. 2009. № 11. С. 3-5.

Сивоченко Ірина Віталіївна

керівник гуртка

Комунальний заклад позашкільної освіти

"Центр дитячої та юнацької творчості" Богданівської сільської ради

Павлоградського району Дніпропетровської області

КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ ЗА ТЕМОЮ: «ВИГОТОВЛЕННЯ М'ЯКОЇ ІГРАШКИ "ТЕКСТИЛЬНА ЛЯЛЬКА ТІЛЬДА"»

Анотація: Заняття спрямоване на ознайомлення з технікою створення текстильної ляльки у стилі Тільда. Учасники дізнаються про історію виникнення ляльок Тільда, їхні особливості та характерні риси. На практичній частині заняття буде продемонстровано процес виготовлення ляльки від викрійки до фінального оформлення, використовуючи натуральні тканини та наповнювач. Учасники отримають навички роботи з викрійками, шиття, набивання та декорування ляльки. Заняття розвиває творчі здібності, дрібну моторику, уяву та естетичний смак. Завершення заняття передбачає створення власної унікальної ляльки Тільда.

Ключові слова: тканини бавовни, льону фланелі, вовни, «сільський» стиль, малюнок тканини, типи швів, види ляльок.

Вступ Діти на цих заняттях зануряться у чарівний світ створення унікальних іграшок - ляльок Тільда. Це не просто заняття рукоділлям, а справжнє мистецтво, яке дозволить їм подарувати частинку своєї душі особливому творінню. Вони ознайомляться з різновидами ляльок Тільда; з історією виникнення та розвитку текстильної ляльки; навчаться виготовляти текстильну ляльку використовуючи різноманітні техніки; На занятті розвиваємо вміння аналізувати, пояснювати, порівнювати, конструювати,

креслити, вирізати, зшивати, прикрашати; розвинуть художній смак, пізнавальний інтерес. Ці заняття допоможуть виховати повагу до традицій українського народу, виховати вміння відчувати і розуміти прекрасне; формувати свідоме дотримання правил безпечної праці та санітарно гігієнічних вимог.

Основна частина

Заняття 1

Тема: «Види ляльок. Історія текстильної ляльки Тільда»

Тип заняття : комбінований.

Мета заняття: Розширити уявлення про види української народної ляльки. Познайомити з історією виникнення ляльки – Тільди, її різновидами, технологією виготовлення. Розвивати вміння аналізувати, порівнювати, конструювати, креслити. Виховувати інтерес до народної, творчості.

Хід заняття:

1. Організаційна частина:

Перевірка готовності вихованців та їхніх робочих місць до заняття.

2. Актуалізація знань:

Інтерактивний прийом «Опитування за матеріалами анімації»

Принцип виконання: вихованці переглядають фрагмент відео щодо теми заняття, але без звуку. Діти мають пояснити, прокоментувати зміст побаченого, ґрунтуючись на засвоєних знаннях з теми вивчення. Перегляд слайдів.

URL 1: <https://ppt-online.org/919140>

URL 2: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vigotovlennya-lyalki-motanki-iz-servetok-5-klas-9187.html>

Історія української ляльки. Наші предки плели ляльок з лози та соломи. Особливо слід сказати про традиційні для України ляльки мотанки. Це ляльки без обличчя, яке заміняв вишитий сакральний хрест: вертикальна смуга символізувала чоловіче начало, а горизонтальна – жіноче. Вузлова лялька, або мотанка, виготовлена в техніці намотування, накручування тканини і ниток –

одна з найбільш давніх українських іграшок. Її історія сягає корінням у минуле на кілька тисячоліть, до Трипільської культури. Така лялька вважалася оберегом, берегинею роду та символ зв'язку між поколіннями.

А сьогодні я пропоную одній з груп зшити норвезьку ляльку Тільда і вдягнути її в одяг в українському стилі.

3. Мотивація навчальної діяльності:

Чому ляльки Тільди такі особливі?

- **Простота та вишуканість:** Незважаючи на свою простоту у виготовленні, ці ляльки мають неповторний шарм і витонченість.

- **Натуральні матеріали:** Для створення Тільди використовують натуральні тканини, які надають іграшкам особливої теплоти та затишку.

- **Індивідуальність:** Кожна лялька Тільда – це унікальний витвір мистецтва, який відображає вашу фантазію та творчі здібності.

4. Повідомлення теми.

5. Робота за темою:

1) Вступне слово керівника.

Що ми будемо робити сьогодні?

- Ознайомимося з історією ляльки Тільди;

Дізнаємося, як з'явилися ці чарівні іграшки і чому вони стали такими популярними.

- Розглянемо основні матеріали та інструменти:

Які тканини, нитки та голки нам знадобляться для роботи.

- Розберемо покрокове створення ляльки Тільди: від викрійки до останнього шва.

– Поговоримо про декор: Як зробити вашу ляльку ще більш оригінальною та неповторною.

2) Вивчення нового матеріалу.

Тільда – інтер'єрна лялька з текстилю, створена норвезьким дизайнером наприкінці дев'яностих років минулого тисячоліття. Лялька з намальованим обличчям і рум'яними щоками швидко завоювала всесвітню популярність і

любов. Вперше ляльки Тільда вийшли в продаж в 1999 році, їх творцем є норвезький дизайнер Тоні Финнангер. Однією з версій створення ляльки є те, що Тоні просто думала створити щось по-справжньому домашнє, затишне, тепле і рідне. В арсеналі у неї були невеликі клаптики світлих натуральних тканин. Недовго думаючи, Тоні пошила першу в світі невігядливу ляльку Тільду. Трохи пізніше вона випустила дві книги, пов'язані з виготовленням цих чарівних ляльок і відкрила в Норвегії магазин, в якому продавалися самі ляльки, а також викрійки і матеріали для виготовлення і декору ляльок. Всі її тканинні роботи зачаровують погляд, вони дуже витончені і зворушливі. З часом спектр її виробів збільшується. Вона починає шити не тільки ляльки, але й інші іграшки.

Рис. 1. Види ляльок Тільда.

Найвідоміші іграшки в цьому стилі – це соньки-дрімки в піжамах, фігуристі купальниці, ніжні балерини, вінтажні дівчата.

Але не меншою популярністю користуються і ляльки-звірі.

Більше фото різновидів ляльок-Тільда за посиланням <https://drive.google.com/drive/folders/1YRHOijBMfIO5Gs4xrkl5VdBPNGyH0Pop?usp=sh>

Для виготовлення таких іграшок використовують різні тканини. Це може бути бавовна, льон, бязь, шерсть, повсть, фланель. Стиль одягу нагадує "сільський". В одязі для ляльок використовують ситець, льон або інші матеріали. При цьому ніяких насичених кольорів, яскравих і помітних

малюнків, принтів. Все має бути дуже просто. Краще всього брати тканини в смужку, клітку, ніжна квіточка.

Для наповнювача тканинних іграшок найкраще підходить синтепух, синтепон або холлофайбер. Якщо ви зібралися виготовити виріб у домашніх умовах, і під рукою немає потрібного наповнювача, можете не боятися і використовувати звичайну медичну вату.

3) Перегляд майстер-класу по виготовленню ляльки Тільда

URL:

<https://docs.google.com/presentation/d/1OCVR5vEGlMiehRl5XTasxYbbS26CFMG/C/edit?usp=sharing&ouid=103086018865538128896&rtpof=true&sd=true>

Дуже доречно запроваджувати на заняттях фізкультхвилинки, бо доведено, що вони є ефективним засобом підвищення уваги та активності дітей.

4) Фізкультхвилинка. URL: <https://youtu.be/Jl-L-zHQP2A?feature=shared>

5) Практична частина заняття.

Перед початком роботи, за допомогою «інтелектуальної карти» ще раз повторюємо правила техніки безпеки при використанні необхідних інструментів і матеріалів: це карта – роздум, дивлячись на фото, діти розповідають, як треба поводитись під час роботи (Рис. 3).

Рис. 3. Інтелектуальна карта.

Зробити шаблон-викрійку ляльки Тільди можна самостійно, використовуючи вміння робити ескізи та моделювання. Можна використати вже готові викрійки і доробити їх, якщо хочеш змінити фігуру ляльки. Більше шблонів викрійок за посиланням:

https://drive.google.com/drive/folders/1caPYVvKtIILhorg_yi3pdwOvEnoJmmpWI?usp=

Далі переносимо шаблон на тканину, складену двічі, і вирізаємо дві деталі тулуба, і по чотири деталі рук і ніг (Рис. 4).

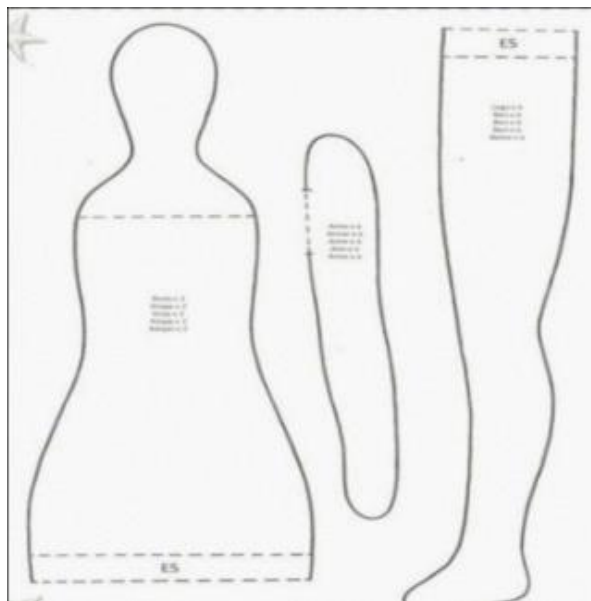

Рис. 4. Шаблон.

6) Підсумок заняття 1:

Запитання до вихованців:

- Що цікавого з історії виникнення ляльки Тільди ви дізналися?
- Чи зрозуміли ,в чому її унікальність і популярність?
- Чи виникли ускладнення в ескізу ванні шаблону-викрійки?

Прибирання робочих місць.

Заняття 2

Тема: «Виготовлення ляльки Тільда»

Тип заняття: практичне.

Форма заняття: групове.

Мета заняття: Ознайомити дітей з технологією виготовлення ляльки, закріпити навички при роботі з нитками, тканиною, формувати свідоме дотримання правил безпечної праці та санітарно гігієнічних вимог. Виховання почуття відповідальності, культури праці, взаємоповаги.

Хід заняття:

1. Коригування опорних знань Інтерактивна гра «Абетка»

Принцип виконання: керівник гуртка називає певну літеру, а вихованці мають пригадати якнайбільше слів стосовно теми, які починаються на названу букву.

2. Повідомлення теми.

1) Об'єднуємо дітей у групи по 5 – 7 осіб.

2) Групова робота надає перевагу отримати швидкий результат, та згуртовує дітей, вчить злагодженості дій, бути учасником великого процесу.

3. Інструктаж, алгоритм дій.

За допомогою інтелектуальної карти, пригадуємо техніку безпеки (Рис. 3).

Презентуємо вихованцям технологічну таблицю (Рис. 5).

Технологічна карта виготовлення ляльки Тільди

	Переносимо малюнок на тканину і вирізаємо кожну деталь по дві штуки
	Зшиваємо деталі і вивертаємо на лицьову сторону
	Готові деталі наповнюємо холофайбером і зашиваємо.
	Спочатку скріплюємо деталі голками, а після того пришиваємо до тулуба.

Рис. 5. Технологічна таблиця.

«Технологічна карта виготовлення ляльки – Тільда» Дивлячись на цю таблицю, діти розумітимуть порядок дій .

4. Виконання роботи: - Вихованці зшивають, вже підготовлені на минулому занятті, деталі ляльки. Це можна зробити на швейній машині, або ручними швами. Якщо це ручна робота, то треба слідкувати за щільністю стібків, щоб вони не розійшлися при набиванні.

5. Фізкультхвилинка.

На наших заняттях ми завжди виділяємо декілька хвилин рухливим вправам. <https://youtu.be/SUdiVArQne8?feature=shared>

- Вивертаємо деталі.
- Набиваємо холофайбером.
- Зшиваємо отвори.

- З'єднуємо деталі ляльки в суцільну композицію. Лялька готова! Залишився час для обрання стилю і, звісно, одягу для майбутньої Тільди. Діти визначаються з кольором волосся, вбранням, прикрасами.

6. Підсумок:

- Наша лялька готова для подальшого оформлення і надання індивідуальності. Всі ви були згуртовані, допомагали один одному, і все встигли.

- Які вміння та навички, здобуті раніше, ви сьогодні застосували?

7) Прибирання робочих місць.

Заняття 3

Тема: «Оформлення ляльки – Тільда». **Тип заняття:** Практичне.

Форма заняття: Групове.

Мета заняття: Узагальнення та систематизація вивченого теоретичного матеріалу. Формувати навички роботи в групах та почуття відповідальності за спільну роботу. Розвивати естетичний смак, творче мислення, пізнавальний інтерес. Виховувати позитивне емоційно-цілісне ставлення до творчої праці.

Хід заняття:

1. Повідомлення теми і мети заняття:

Вихованці поділяються на групи, як на минулому завданні. Зроблені ляльки різні і за стилем і за формою. Одна група обрала вбрання в українському стилі, інша – в сучасному. Одна лялька буде білявкою, з довгим волоссям, інша – з рудими косами.

2. Відтворення та узагальнення понять:

- Ми вже знаємо, що волосся можна зробити з ниток, стрічок, методом розчісування. Для наших ляльок ми використаємо готові треси, приклеюючи їх по колу.

Діти виконують роботу по оформленню обличчя Тільди:

- прикріплюють волосся;
- на місці очей – намистинки;

- за бажанням, малюють щічки.

Зазвичай, для одягу Тільди використовують натуральні тканини, такі як бавовна, льон, ситець. Вони добре виглядають і легко обробляються. Викрійки одягу для Тільди можна знайти в Інтернеті, або створити самостійно, користуючись розміром ляльки.

Викрійки одягу ляльки Тільда:

https://drive.google.com/drive/folders/1cyjDci8qWvOVUHANikl_CcP3fMAFJx8R?usp=sharing

Фізкультхвилинка. <https://youtu.be/SUdiVArQne8?feature=shared>

3. Узагальнення та систематизація теоретичних положень:

Перед тим, як шити одяг, переконайтеся, що виміри правильні.

– Не бійтеся експериментувати з кольорами та фасонами, щоб створити свій власний стиль для Тільди.

– Зверніть увагу на деталі, адже саме вони роблять образ ляльки завершеним та цікавим.

Розкладаємо викрійки на тканині, обводимо їх, та вирізаємо деталі, не забуваючи, зробити припуски на шви.

– Зшиваємо, обметуємо шви.

– Вивертаємо.

– За бажанням, прикрашаємо одяг Тільди мереживом, стрічками, гудзиками, використовуємо різні техніки рукоділля, щоб створити унікальний та неповторний образ нашої ляльки.

Одягаємо ляльок в готовий одяг. Прикрашаємо аксесуарами.

4. Підсумки: Інтерактивна гра «Аукціон».

Принцип виконання: наприкінці вивчення теми проводиться командне змагання. Вихованці об'єднуються у 2-3 команди. Кожна команда по черзі називає по одному цікавому факту щодо теми вивчення.

За кожну зараховану відповідь команда отримує +. Команда, учасники якої набрали найбільшу кількість плюсів, стає переможцем.

В кінці заняття кожна група робить презентацію власної ляльки Тільди. Такі красуні у нас вийшли (Рис. 2).

Рис. 2. Ляльки.

Висновок:

Сьогодні ви створили прекрасних ляльок- Тільда, які не просто файні і можуть бути окрасою вашого дому. Але і стати чудовим подарунком для близьких та друзів. Сподіваюся, що ці заняття були для вас цікавими та корисними, і ви зможете застосувати отримані знання і уміння в подальшій роботі.

Прибирання робочих місць.

Загальні висновки:

На цих заняттях вихованці поринули у чарівний світ Тільди, дізналися про історію виникнення і надзвичайну популярність цієї ляльки. Створюючи цю красуню, з її особливим характером і шармом, діти не просто навчилися шити та моделювати, а й розвинули свою фантазію та уяву. Цей досвід залишиться з дітьми надовго, надихне на нові звершення та відкриття, надихне на вдосконалення своїх навичок у створенні прекрасних речей своїми руками.

Вихованці ознайомились з основними поняттями художньої технічної творчості, техніки, естетики та дизайну, в тому числі із знаннями з малювання та креслення, а також з матеріалами, з яких виготовляється виріб. Гуртківці оволодівають системою технічних і технологічних знань зі створення виробу. У вихованців формується графічна грамотність, розвиваються практичні уміння

та навички виготовлення сувенірного, дизайнерського виробу, художнього оформлення.

ПОСИЛАННЯ НА МАТЕРІАЛИ:

1. Gemini (gemini.google.com)
2. <https://vseosvita.ua/library/rozgornutij-plan-konspekt-zanatta-gurtka-obrazotvorco-dekorativnogo-mistectva-kolorit-poltavskogo-ocevumu-na-temu-ornament-u-stricci-282739.html>
3. <https://naurok.com.ua/urok-tekstilna-lyalka-181747.html>
4. <https://ppt-online.org/919140>
5. <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vigotovlennya-lyalki-motanki-iz-servetok-5-klas-9187.html>
6. <https://drive.google.com/drive/folders/1YRHOijBMfIO5Gs4xrkl5VdBPNgyH0P0p?usp=sh>
7. <https://docs.google.com/presentation/d/1OCVR5vEGlMiehRl5XTasxYbbS26CFMGC/edit?usp=sharing&ouid=103086018865538128896&rtpof=true&sd=true>
8. <https://youtu.be/Jl-L-zHQP2A?feature=shared>
9. https://drive.google.com/drive/folders/1caPYVvKtIILhorg_yi3pdwOvEnoJmmpWI?usp=
10. <https://youtu.be/SUdiVArQne8?feature=shared>
11. https://drive.google.com/drive/folders/1cyjDci8qWvOVUHANikl_CcP3fMAFJx8R?usp=sharing

Цимбал Тетяна Василівна

заступник директора
з навчально-виховної роботи,
вчитель-методист
Запорізька гімназія № 92
Запорізької міської ради
м. Запоріжжя, Україна

ЧИТАННЯ - ЦЕ СПРАВДІ ЦІКАВО!

Анотація: Стаття «Читання - це справді цікаво!» присвячена важливості читання в житті дитини та суспільства загалом. Автор наголошує на тому, що читання не лише збагачує світогляд, а й позитивно впливає на тривалість життя. У матеріалі розглянуто сучасні проблеми зниження інтересу до книжки, окреслено дієві методи заохочення дітей до читання — від інтерактивних ігор і літературних заходів до ведення читацьких щоденників та використання цифрових технологій. Підкреслюється роль батьків, учителів і бібліотекарів у формуванні читацьких звичок. Читання постає як засіб пізнання світу, розвитку критичного мислення та емоційного інтелекту. Стаття містить низку практичних порад та ідей для залучення молодших школярів до книжки, а також цитати видатних українських педагогів і письменників, які підсилюють тезу про те, що любов до читання — це інвестиція в особистісне зростання дитини.

Ключові слова: читання, дитина і книжка, бібліотечна робота, заохочення до читання, читацький розвиток

В історії розвитку людства читання завжди відігравало важливу роль. Згідно з останніми дослідженнями, тривалість життя людей, які захоплюються

читанням, в середньому на два-три роки більша, ніж у тих, хто нічого не читає. Тому, щоб прожити довше, потрібно виділяти на читання приблизно 30 хв в день. Але, на жаль, нині в українському суспільстві цінність читання знижується, а поширюється тенденція: «умію читати, але незацікавлені у ньому».

Сучасна людина повинна багато читати, оскільки в останні роки стрімко зростає обсяг інформації, яку необхідно опанувати для успішної подальшої життєдіяльності. Тож читання сьогодні є основою освіти й самоосвіти.

В. Сухомлинський сказав: «Читання – це віконце, через яке діти пізнають світ та самих себе». Тому залучення дитини до книжки це процес, у якому немає й не може бути дрібниць.

Для залучення якомога більшої кількості дітей до читання потрібно приділяти цьому увагу. В останні роки все менше і менше дітей відвідує бібліотеку. То найбільш популярними формами із залучення дітей до книги стають:

- бібліотечні уроки або години;
- популяризація книжок за допомогою тематичних виставок та оглядів літератури;
- групові та індивідуальні бесіди за прочитаними книжками;
- створення списків літератури за віком;
- конкурси на кращий малюнок до улюбленої книжки;
- роздуми про прочитану книгу (щоденник відгуків про прочитану книгу);
- ляльковий театр (т діти показують лялькову виставу за улюбленою книгою);
- презентації «Улюблені книги родини».

З учнями молодших класів вчителі проводять брейн-ринги, літературні ігри, конкурси, книжкові вікторини, літературні марафони. Завдяки засобам гри молодші школярі прилучаються до книги, поринають у її глибини, навчаються співпереживати разом із героями, пізнають моральні цінності, набувають досвіду, розвивають ерудицію. З читачами молодшого шкільного віку

проводяться хвилинки «Читання вголос» – це поширена техніка спілкування з дітьми. Читання вголос обов’язково закріплюється бесідою. Це дає можливість познайомити дітей із творами різної тематики, розуміти їх зміст, відчуті багатство рідної мови, а головне, зацікавити дітей прочитати цю книжку самостійно.

Ефективними технологіями залучення дітей до читання є зустрічі з письменниками. Після таких зустрічей діти із задоволенням читають книжки авторів з якими вони мали можливість спілкуватися особисто. Привчити дитину думати про прочитане, відчувати хід думок письменника, поважати його роботу над словом - одне з важливих завдань спільної діяльності батьків, вчителя та бібліотекаря.

Кожну дитину бажано навчити вести щоденник читача. У такому щоденнику діти фіксують прочитані книги, а й виражати творче ставлення до процесу читання в ролі критика, художника або автора. Із записів у щоденнику зможуть дізнатися про літературні смаки та уподобання та інтересам дітей. Перед початком ведення дітьми щоденника слід розповісти їм про доцільність його ведення, навести цікаві приклади ведення щоденника. Необхідно схарактеризувати основні рубрики щоденника, провести інструктаж щодо оформлення в ньому записів. У щоденнику можна помістити прислів’я про книжку, цитати про читання, ілюстрації.

Відомий український письменник М. Слабошпицький вдало відмітив, що людина – це підсумок прочитаного. Дитина, яка свого часу не зустрілася з доброю книгою, не стане в майбутньому яскравою особистістю.

На жаль, не всі діти від природи схильні до читання. Прищеплення їм цієї звички забезпечить більший успіх у подальшому житті.

Тепер настав час дізнатися, як заохотити дітей до читання.

- Дитині сподобається читати, якщо воно буде інтерактивним. Пов’яжіть те про що читають діти із реальним життям. Відчуття того про прочитали, оживає, посилить інтерес до змісту.

- Заохочуйте діяльність, яка потребує читання. Перетворіть читання на ігри, які призведуть дитину до читання всього, що вона бачить. Це може бути меню в кафе, розклад потягів, реклама тощо.
- Використовуйте технології, щоб покращити їхні звички читання. Існує багато додатків, електронні пристрої, які створені щоб діти отримували більше задоволення від читання, підвищили інтерес, а також зробили це приємним заняттям.
- Читання різними способами. Тут спрацюють різні способи та методи:
 - на команду «Ніч» – заплющують очі, а «День» - читають далі;
 - читання анаграм:

ЛУБКА З МАМЛОС

тСоїть і коріг лапче ядНа:

Відтедай лубку з мамлос дюдя!

аТ я ж не враб, кодівчат леми...

А ив на їне, дюдя, ліси! Грицько БОЙКО

- читання тестів з пропущеними буквами (м...сливц..., vele...ень, рибк...ми);
- деформовані тексти

ниСиці

годніСьо ливекий ромоз. тО ниСиці і тялеть од дівгониць. ниВо

сявить аН хікнав дибунку. трилеПіла ниСиця. наВо онлягула чіхар.

пхоСила бліхну трихку і потеліла.

- гра «Читання з лінійкою», напівприкриваючи букви лінійкою, або лінійкою закрити попереднє прочитане слово, щоб погляд не повертався до прочитаного.
- гра «Шифрувальник»: зашифруй або розшифруй слова:

Таблиця 1.

Гра «Шифрувальник»

12	10	32	17		парк				
----	----	----	----	--	------	--	--	--	--

	А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е	Є	Ж	З	И	І	Ї	Й	К	Л	М
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ь	Ю	Я
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33

- неправильний вибір книжок.

Через читання ми формуємо майбутнє покоління. Читання - наша справжня суперсила!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – Київ: Радянська школа, 1977. – 429 с.
2. Слабошпицький М. Українці в історії та культурі. – Київ: Ярославів Вал, 2005. – 288 с.
3. Піроженко Т. О., Шкіль М. І. Читання в сучасній початковій школі: методика, технології, інтерактивні прийоми. – Київ: Освіта, 2019. – 176 с.
4. Гавриш Н. В. Дитина і книга: Психологія дитячого читання. – Київ: Школа, 2016. – 192 с.
5. Національна бібліотека України для дітей. Методичні поради щодо популяризації дитячого читання в бібліотеці URL: <https://chl.kiev.ua>
6. Bavishi A., Slade M. D., Levy B. R. A Chapter a Day: Association of Book Reading with Longevity. – Social Science & Medicine, 2016, Vol. 164, pp. 44–48.

Чернишова Людмила Олександрівна

спеціаліст вищої категорії,

викладач-методист зарубіжної літератури

Комунальний заклад фахової передвищої освіти

«Новобузький фаховий педагогічний коледж»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

Анотація: У статті розглянуто методи та прийоми формування професійних компетентностей майбутніх педагогів в умовах сучасного розвитку освітньої системи України. Особливу увагу приділено інтеграції літературознавчих та методичних аспектів у процесі викладання зарубіжної літератури у фахових педагогічних коледжах. Авторка підкреслює, що зарубіжна література виступає потужним інструментом для розвитку критичного мислення, комунікативних навичок, культурної обізнаності та інших ключових компетентностей, які сприяють активній взаємодії студентів, осмисленню інформації та її практичному застосуванню. Зазначається, що поєднання глибокого аналізу художніх творів із розробкою фрагментів уроків та сценаріїв позакласних заходів дозволяє студентам одразу застосовувати набуті знання на практиці, долаючи розрив між теорією та практикою. Такий підхід сприяє формуванню комплексних компетентностей, готуючи кваліфікованих, ініціативних та адаптивних фахівців, здатних ефективно працювати в динамічному освітньому середовищі.

Ключові слова: професійні компетентності, зарубіжна література, інтеграція літературознавчих та методичних аспектів, інтерактивні методи

навчання, проблемно-пошукове навчання, критичне мислення, компетентнісний підхід.

Сучасний етап розвитку освітньої системи в Україні характеризується посиленою увагою до якості підготовки майбутніх фахівців, зокрема педагогів. Нові освітні стандарти та вимоги до компетентнісного підходу в навчанні зумовлюють необхідність переосмислення традиційних методик викладання та пошуку ефективних шляхів формування професійних компетентностей студентів фахових педагогічних коледжів. У цьому контексті особливого значення набуває викладання зарубіжної літератури, яка є не лише джерелом естетичного та морального виховання, а й потужним інструментом для розвитку критичного мислення, комунікативних навичок, культурної обізнаності та інших ключових компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності вчителя.

В умовах динамічних змін у суспільстві та освітній галузі зростає потреба у висококваліфікованих педагогічних кадрах, здатних не тільки транслявати знання, а й формувати в здобувачів освіти цілісну картину світу, розвивати їхні особистісні якості та створювати умови для самореалізації. Заняття із зарубіжної літератури, інтегровані в компетентнісний підхід, відкривають широкі можливості для досягнення цих цілей.

Теоретичні основи компетентнісного підходу до освіти висвітлено в працях таких науковців, як О. Овчарук, І. Зимня, О. Пометун та ін. Проблеми формування професійних компетентностей майбутніх учителів досліджували Н. Бібік, І. Бех, О. Савченко, Л. Хоружа та інші. Питання методики викладання літератури в закладах освіти вивчали О. Бруслиновська, О. Куцевол, Є. Пасічник та інші науковці [1].

Формування професійних компетентностей є ключовим завданням сучасної освіти, адже ринок праці постійно вимагає від фахівців не лише знань, а й умінь їх застосовувати, швидко адаптуватися та ефективно працювати в команді. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні методи та

прийоми, серед яких інтерактивні методи навчання посідають особливе місце, адже це шлях до всебічного розвитку

Інтерактивні методи навчання, підхід, що передбачає активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Вони стимулюють не пасивне сприйняття інформації, а її осмислення, обговорення та практичне застосування. Це сприяє розвитку широкого спектру професійних компетентностей, включаючи комунікативні навички, критичне мислення та здатність до співпраці. Наприклад, дискусія, цей метод передбачає обмін думками, аргументами та поглядами між учасниками щодо певної проблеми чи питання. Дискусії розвивають уміння чітко й логічно висловлювати свої думки, слухати опонента, аналізувати інформацію та обґрунтовувати свою позицію. У контексті професійних компетентностей, це незамінний інструмент для вироблення навичок ведення переговорів, вирішення конфліктів та прийняття колегіальних рішень. Дебати є більш структурованою формою дискусії, де учасники розподіляються на команди, які захищають або спростовують певну тезу. Цей метод відточує не лише навички аргументації та публічних виступів, але й здатність швидко реагувати на контраргументи, аналізувати сильні та слабкі сторони позиції опонента. Це надзвичайно важливо для розвитку аналітичного мислення та формування впевненості у власних силах, що є критично важливим для будь-якого професіонала. Рольові ігри дозволяють моделювати реальні професійні ситуації, де кожен учасник виконує певну роль. Це дає змогу «приміряти» на себе різні професійні завдання, розвинути емпатію, покращити навички вирішення проблем та прийняття рішень в умовах, наближених до реальності. Проектна діяльність є одним із найефективніших інтерактивних методів, адже вона передбачає виконання комплексних завдань, що імітують реальні проекти. Учасники працюють у групах над вирішенням конкретної проблеми, планують етапи роботи, розподіляють обов'язки, шукають інформацію, аналізують її та презентують кінцевий результат. Цей підхід всебічно розвиває здатність до співпраці, оскільки вимагає взаємодії, координації дій, спільного прийняття рішень та взаємної відповідальності. Крім

того, проєктна діяльність сприяє розвитку критичного мислення через необхідність аналізувати великі обсяги інформації та приймати обґрунтовані рішення, а також покращує комунікативні навички через постійну взаємодію в команді та презентацію результатів.

Одним із найбільш ефективних підходів до формування професійних компетентностей є проблемно-пошукове навчання, воно базується на створенні проблемних ситуацій, які вимагають від студентів самостійного пошуку рішень, аналізу інформації та її інтерпретації. Прийоми, що стимулюють пошук та аналіз: метод «шести капелюхів мислення» Едварда де Боно, допомагає розглянути проблему з різних точок зору. SWOT-аналіз, для оцінки сильних та слабких сторін, можливостей та загроз при аналізі тексту чи літературного явища. Карти знань (mind maps), це візуалізації зв'язків між ідеями, поняттями та фрагментами тексту. «Мозковий штурм» використовуємо для генерації нових ідей та гіпотез щодо інтерпретації. Метод «Фішбоун» (діаграма Ісікави), можна використати для виявлення причинно-наслідкових зв'язків та факторів, що впливають на певне явище в тексті [5].

Переваги проблемно-пошукового навчання, в тому, що студенти вчать не просто запам'ятовувати, а й аналізувати, оцінювати та формулювати власну думку. Розвивають уміння шукати, обробляти та використовувати інформацію, стають суб'єктами навчання, а не пасивними слухачами, навчаються взаємодіяти в команді, аргументувати свою позицію, слухати та розуміти інших, беруть на себе відповідальність за результат своєї роботи. Таким чином, проблемно-пошукове навчання ще один з ефективних підходів для формування професійних компетентностей, оскільки воно імітує реальні ситуації, з якими майбутні фахівці стикнуться у своїй професійній діяльності. Воно готує не просто виконавців, а мислячих, ініціативних та адаптивних спеціалістів.

Формування професійних компетентностей у студентів, особливо у галузі філології та педагогіки, є багатогранним процесом, що вимагає інтеграції різноманітних підходів. Одним із ефективних методів є поєднання глибокого літературознавчого аналізу з практичною розробкою методичних матеріалів.

Цей підхід дозволяє студентам не просто засвоювати теоретичні знання, а й одразу застосовувати їх у змодельованих педагогічних ситуаціях, розвиваючи необхідні професійні навички. Суть цього інтегрованого підходу полягає в тому, що вивчення художнього твору не обмежується його ідейно-художнім аналізом, а стає основою для розробки конкретних педагогічних матеріалів.

Таким чином, інтеграція літературознавчих та методичних аспектів у процесі формування професійних компетентностей є ключовим елементом сучасної педагогічної освіти. Вона дозволяє готувати не просто фахівців, які володіють знаннями, а й кваліфікованих практиків, здатних ефективно застосовувати ці знання для формування всебічно розвиненої особистості учнів. Цей підхід є яскравим прикладом того, як навчання може бути не лише пізнавальним, а й максимально практичним та орієнтованим на майбутню професійну діяльність.

Аналіз літературних творів зарубіжних авторів сприяє розвитку навичок критичного мислення, здатності до інтерпретації, порівняльного аналізу, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та формування власних суджень. Це є основою для успішної педагогічної діяльності, де вчитель має постійно аналізувати навчальні ситуації та приймати обґрунтовані рішення.

Зарубіжна література знайомить студентів з різними культурами, традиціями та світоглядами, що сприяє формуванню міжкультурної толерантності та здатності до ефективної комунікації в полікультурному освітньому середовищі. Практична реалізація цього відбувається через обговорення культурних особливостей персонажів, порівняння національних менталітетів, організацію симуляцій міжкультурного спілкування.

Заняття із зарубіжної літератури стимулюють креативність студентів через написання творчих робіт (есе, відгуків, літературних інтерпретацій), розробку оригінальних методів викладання, створення авторських дидактичних матеріалів. Це готує майбутніх вчителів до впровадження інноваційних підходів у власній педагогічній практиці.

Застосування різноманітних форм контролю (тестування, проекти, презентації, практичні завдання), а також методики самооцінки та взаємооцінки дозволяють студентам рефлексувати над власними досягненнями та визначати напрямки подальшого професійного розвитку.

Підводячи вищезазначене, можна стверджувати, що сучасний етап розвитку освітньої системи в Україні акцентує на якості підготовки майбутніх педагогів, особливо у контексті компетентнісного підходу. Викладання зарубіжної літератури у фахових педагогічних коледжах відіграє в цьому процесі ключову роль, перетворюючись з джерела естетичного виховання на потужний інструмент формування критичного мислення, комунікативних навичок та культурної обізнаності. Це дає можливість не лише транслявати знання, а й формувати цілісну картину світу та особистісні якості студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богосвятська А.І. Методика компетентнісного викладання на уроках літератури / А. І. Богосвятська // Зарубіжна література в школах України. 2012. № 7-8. С. 56 - 63.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2145-19
3. Нова українська школа [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/novaukrainska-shkola>
4. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту) / [Р. В. Мовчан та ін.]. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
5. Фасоля А. Літературна освіта; компетенції, компетентності, знання, уміння і навички / А. Фасоля // Українська література в загальноосвітній школі. 2012. № 6-7. С. 26-31. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2012_6-7_9

Шалдуга Інна Петрівна

викладач німецької мови

Дніпровський науковий

українсько-американський ліцей,

старший викладач кафедри перекладу

НТУ «Дніпровська політехніка»

Чабан Віта Григорівна

викладач фізики

Панова Тетяна Михайлівна

викладач біології

Дніпровський науковий

українсько-американський ліцей

м.Дніпро, Україна

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ CLIL ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ У КОНТЕКСТІ НУШ

Анотація. У статті мова іде про досвід упровадження методу Content and Language Integrated Learning (CLIL) – предметно-мовне інтегроване навчання) у процес вивчення німецької мови в умовах реалізації концепції Нової української школи в Україні. Обґрунтовано актуальність інтеграції мовного та предметного компонентів як одного з ефективних засобів розвитку ключових і наскрізних компетентностей учнів. Акцент зроблено на тому, що CLIL-уроки сприяють не лише глибшому засвоєнню мовного матеріалу, а й формують у школярів вміння критично мислити, працювати з інформацією, співпрацювати в групі, презентувати власні ідеї іноземною мовою.

У статті детально описано практичний досвід викладання за методом CLIL у Дніпровському науковому українсько-американському ліцеї. Подано приклади тем інтегрованих уроків, описано форми роботи та використані ресурси. Наведено результати анкетування учнів, які взяли участь у реалізації сучасного підходу. Проаналізовано основні труднощі, з якими стикаються педагоги під час планування таких занять, зокрема потребу у додаткових навчально-методичних матеріалах, адаптації предметного змісту до мовного рівня учнів тощо. Водночас наголошено на позитивному впливі CLIL на мотивацію до вивчення мови, залученість у навчальний процес, покращення мовленнєвих навичок.

Зроблено висновок про ефективність методу CLIL у сучасному освітньому середовищі та окреслено перспективи його подальшого застосування у контексті міжпредметної інтеграції та компетентнісного підходу.

Ключові слова: CLIL, інтегроване навчання, комунікативна компетентність, міжпредметна інтеграція, іноземна мова, Нова українська школа, мотивація до навчання, критичне мислення, учнівська автономія, педагогічні інновації, німецька мова, інтерактивні методи.

Вступ. В 2017 році почалося впровадження реформи Нової української школи (НУШ) в учбових закладах України. Основною ціллю реформи було надолужити освітні втрати, перейти до компетентнісного навчання учнів, до необхідності професійного розвитку педагога. У Законі «Про освіту» від 2017 року було окреслено перелік ключових компетентностей, якими мають оволодіти учні впродовж здобуття повної загальної середньої освіти: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, компетентності у галузі природничих наук, техніки та технологій, інформаційно-комунікаційна компетентність, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька, здоров'язбережувальна та компетентність уміння. Разом з компетентностями учні мають розвивати наскрізні вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно та письмово;

здатність логічно обґрунтувати позицію; уміння конструктивно керувати емоціями, уміння оцінювати ризики та приймати рішення. Цінність НУШ полягає в компетентнісному підході та в розвитку згаданих наскрізних вмінь. Постало питання перед українськими викладачами, як досягти такого якісного навчання, як за короткий термін опрацювати весь учбовий матеріал, який довелося залишити на самостійне опрацювання учням через загрозу небезпеки, через те, що довелося перебувати у бомбосховищі і думати про безпеку в першу чергу. На Україні четвертий рік триває війна, викладачі продовжують навчати учнів і підлаштовуватися під існуючі реалії сьогодення. Вчителям потрібно вирішити основні задачі, а саме знайти нові методи і форми, які мають орієнтуватися на реалізацію основних концепцій НУШ, на формування ключових компетентностей учнів та надолужити знання, які втрачаються із-за війни.

В контексті сучасної системи освіти важливо приділити увагу формуванню ключових компетентностей учнів, зокрема — комунікативної на уроках іноземної мови. Одним із найефективніших способів розвитку цієї компетентності є впровадження інтерактивних методів навчання на уроках іноземної мови. Розвиток комунікативної компетентності учнів є надзвичайно важливим з кількох причин-підготовка учнів до реального життя; підвищення якості навчання; інтегрування в мультикультурне середовище; розвиток критичного мислення та творчості; створення партнерських відносин між учнями та вчителями; успішне використання цифрових технологій; відповідність сучасним вимогам освіти; розвиток особистісних якостей.

Отже, щоб вирішити ряд поставлених задач, викладачі Дніпровського наукового українсько-американського ліцею почали впроваджувати інтегровані уроки CLIL в рамках шкільної програми при підтримці Goethe Institut.

У сучасній освіті, де глобалізація вимагає все більш високого рівня володіння іноземними мовами, CLIL стає важливим інструментом для досягнення не лише мовних, але й когнітивних та культурних цілей. Цей підхід

сприяє розвитку багатомовності та інтеграції знань, розвиває критичне мислення, креативність і здатність до аналізу [2, с. 49].

Метод CLIL досліджували багато вчених і практиків у галузі мовної освіти. Один із ключових дослідників, який відіграв важливу роль у розвитку концепції CLIL, – це Д. Марш (David Marsh). Він разом із командою експертів із Фінляндії розробив термін CLIL для позначення навчального підходу, що поєднує викладання предметного змісту та іноземної мови. Д. Коіл (Do Coyle) розробила одну з найбільш відомих моделей для викладання за допомогою CLIL, що ґрунтується на „4Cs Framework” (Content, Communication, Cognition, Culture). Ця модель допомагає структурувати уроки CLIL. Вона також підкреслювала значення критичного мислення і рефлексії в процесі навчання через CLIL [5].

Серед найвідоміших дослідників методу CLIL в Україні можна виділити М. Захаревич, О. Посудієвська та О. Буділова вивчають підхід CLIL в викладанні іноземної мови, Євтушенко Н. досліджує особливості використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання при підготовці студентів-філологів [2, с. 50].

Метою дослідження є аналіз використання методу CLIL у викладанні німецької мови в освітньому контексті, дослідницько-експериментальний підхід у вивченні фахових предметів німецькою мовою. Предметом дослідження є інтегрований урок CLIL у навчанні німецької мови та предметних дисциплін, його вплив на розвиток мовних і предметних компетенцій учнів, а також фактори, що впливають на ефективність впровадження цього методу в українських школах. Об’єкт дослідження – процес навчання німецької мови та предметних дисциплін із використанням методу CLIL у контексті української освітньої системи.

У нашій роботі були використані різноманітні методи дослідження, які дозволяють отримати комплексну картину: аналіз наукових джерел, статей, присвячених CLIL; анкетування серед учнів для отримання даних про їхній досвід роботи з CLIL, а також про труднощі та успіхи, з якими вони

стикаються; спостереження за практичними заняттями, на яких використовується CLIL, для оцінки методів навчання, рівня залученості учнів та використання мови в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Викладачами Дніпровського наукового українсько-американського ліцею було проведено ряд уроків CLIL з біології та фізики на німецькій мові. Дослідницька діяльність учнів – одна з форм навчального процесу, яка дозволяє повною мірою реалізувати отримані знання, проявити індивідуальність та творчі здібності, готовність до самореалізації особистості [4, с. 12].

Рівна увага приділяється вивченню як мови, так і предметного контенту, який має бути максимально автентичним, мовні зразки, що вивчатимуться, є функціональними та обумовленими спеціалізованим контекстом, головний акцент – на вивченні фахової лексики, а не граматичних структур, основні види діяльності – читання та прослуховування текстового матеріалу та виконання завдань, спрямованих на його опрацювання [3, с. 1152].

Спираючись на вищевикладене у процесі організації науково-дослідної діяльності учнів на заняттях з іноземної мови необхідно підкреслити виконання наступних завдань:

- 1) розвиток у учнів вміння користуватися іншомовною навчальною, методичною, довідковою та науковою літературою;
- 2) формування вміння реферувати та анотувати науково-професійні статті іноземною мовою;
- 3) розвиток у учнів вміння аналізувати, узагальнювати та здійснювати відбір фахової значущої іншомовної інформації;
- 4) формування мотивації до подальшого вивчення іноземної мови у професійних цілях [4, с. 14].

Метод CLIL полягає у викладанні предметного змісту з одночасним вивченням іноземної мови-це відповідає компетентнісному підходу Нової української школи(НУШ).Цей підхід формує у учнів як предметні,так і комунікативні,пізнавальні,соціокультурні компетентності. Розвивається

критичне мислення, учні працюють в командах, вони не лише опановують мову, а й вчаться працювати з науковою літературою, формулюють думки, аргументують позицію.

Викладачами ліцею за підтримки Goethe-Institut у рамках проєкту «CLIL» були проведені інтегровані уроки німецької мови з біології та фізики. Було обрано теми, близькі до реального життя, що викликали зацікавленість учнів, зокрема: «Оптика»; «Визначення фокусної відстані лінзи»; «Фотосинтез»; «Транспірація».

Уроки планувалися за моделлю 4Cs (Content, Communication, Cognition, Culture). Використовувалися різноманітні інтерактивні методи: робота в парах і групах, дискусії, презентації. Також активно застосовувалися онлайн-ресурси: LearningApps, Padlet, Mentimeter, Canva тощо. Відбувається ретельна підготовка викладачами візуального скаффолдингу – засобів для презентації фахового та мовного контенту та допомоги учням в опрацюванні нового матеріалу – схем, малюнків, карт слів, графіків, діаграм, таблиць.[3, с.1148] Проєктний метод передбачає організацію навчального процесу, в ході якого учні працюють над конкретним завданням або проєктом, що передбачає використання іноземної мови для вирішення реальної або умовної проблеми. Проєкти можуть бути як індивідуальними, так і груповими, охоплюючи різні аспекти мовного навчання [1, с. 336].

Учні класу були поділені на групи, вчитель фізики та біології на своїх уроках озвучили проблемні питання для кожної групи. В ході експериментів, учні мали знайти відповідь на проблемні питання. Для того щоб засвоїти наукові терміни пов'язані з фаховими предметами на уроках німецької мови учні читали наукові статті з німецькомовних джерел. На основі аналізу науково-методичних робіт доцільно виділити наступні дидактичні функції дослідницької діяльності: навчальний матеріал, що раніше був опанований систематизується та структурується, виявляються взаємозв'язки між вивченим матеріалом та встановлюються відносини між різними поняттями; навчальний матеріал узагальнюється та поглиблюється [4, с. 13].

В ході уроку CLIL фізика німецькою мовою учні 9 класу працювали за темою «Оптика», яку учні вивчали згідно з навчальним планом. Клас було розділено на вісім груп по три учні в кожній, вчителем було видано теми досліджень, надано інструкції для роботи. Було проведено вісім експериментів, учні створили вісім відео (2-3 хвилини) про хід експериментів, що демонструють властивості світла, лінз. Ці відео можна використовувати на уроках для актуалізації питання, введення в нову тему. Було створено відео практичної роботи «Визначення фокусної відстані лінзи» / «Bestimmung der Brennweite eines Objektives».

Теми досліджень учнів:

Група 1: «Прямолінійне поширення світла. Умови спостереження тіні та напівтіні»/«*Geradlinige Ausbreitung des Lichts. Bedingungen für die Beobachtung von Schatten und Halbschatten*»

Група 2. «Відбивання світла. Закони відбивання світла»/ «*Reflexion des Lichts. Gesetze der Lichtreflexion*»

Група 3: «Властивості плоского дзеркала»/«*Eigenschaften eines flachen Spiegels*»

Група 4: «Закони заломлення світла» /«*Gesetze der Lichtbrechung*»

Група 5: «Склянка з водою як збиральна лінза» /«*Ein Wasserglas als Sammellinse*»

Група 6:« Визначення оптичної сили збиральної лінзи»/«*Bestimmung der optischen Beechkraft einer Sammellinse*»

Група 7:« Спостереження дифракції світла»/« *Beobachtungen zur Lichtbeugung*»

Група 8: «Спостереження дисперсії світла»/«*Beobachtungen zur Lichtstreuung*»

На першому етапі проєктної роботи учні з викладачами опрацьовували теоретичний матеріал, опрацьовували наукову термінологію на німецькій мові. На другому етапі кожна група проводила експеримент, спостерігали та занотовували дані, робили висновки та пояснення явищ. Третім кроком було

створення відео звіту про експеримент та його результати українською мовою, підготовка презентації-звіту німецькою мовою. В кінці проектної роботи учні звітували німецькою мовою про результати експерименту. В процесі роботи над запропонованими темами розвивалися вміння працювати в групах, планувати хід дослідження, зростала зацікавленість предметом та розвивалися комунікативні навички учнів.

Разом з учнями 9 класу був проведений інтегрований урок біології та німецької мови на тему «Основні процеси життєдіяльності рослин» / «Grundlegende Prozesse des Pflanzenlebens».

Перед учнями були поставлені мета та завдання сформувані знання про ключові процеси життєдіяльності рослин: такі як фотосинтез, транспірація, мінеральне живлення. В ході роботи над проектом учні розвивали вміння аналітичного та критичного мислення, ознайомилися з фаховою літературою з біології на німецькій мові, працювали в командах, вчилися робити висновки на основі досліджень та їх аргументувати. В учнях виховувалася повага до природи та зацікавленість у вивченні іноземних мов.

Уроку передувала підготовча робота, яка включала ознайомлення з основними процесами життєдіяльності рослин; ознайомлення з методикою проведення дослідів із запропонованої теми; знайомство з ключовими термінами та поняттями з теми на німецькій мові за допомогою інтерактивних методів навчання. Після цього клас було об'єднано в три дослідницькі групи, кожна з яких вивчала та досліджувала окремий процес життєдіяльності рослин.

Під час уроку учні пригадали, що відрізняє живі організми від неживих тіл, виконали вступні завдання: назвали основні процеси життєдіяльності рослин. Зробили історичний екскурс-знайомство з науковцями, які проводили схожі досліді. Це дало змогу активізувати попередні знання і створити мотивацію до подальшого дослідження. Далі учні обговорили поняття автотрофного типу живлення, особливості та умови фотосинтезу, вияснили роль хлорофілу в цьому унікальному процесі та визначились з особливостями транспірації.

Презентації результатів кожної групи відбувалися німецькою мовою, що надало уроку міжпредметного характеру.

Група 1 – «Фотосинтез» /«*Photosynthesis – die Grundlage des Lebens*» Учні розповіли німецькою мовою про процес фотосинтезу, його умови, фази (світлова та темнова), значення. Навели хімічне рівняння фотосинтезу німецькою. Провели демонстраційний дослід, який підтвердив виділення кисню в результаті фотосинтезу (*Wir beweisen, dass Sauerstoff entsteht*). Обговорили роль фотосинтезу у підтриманні кисневого балансу на планеті.

Група 2 – «Транспірація»/ «*Transpiration – warum Pflanzen Wasser verdunsten*» Учні представили інформацію про транспірацію — процес випаровування води з листків. Пояснили німецькою, як температура, вологість і площа листя впливають на випаровування. Продемонстрували приклад «роси» вранці на листках як прояв активної транспірації. Відповіли на запитання: «Чому в'яз випаровує більше пилу, ніж тополя?»/«*Warum verdunstet die Ulme mehr Staub als die Pappel?*»

Група 3 – «Мінеральне живлення та кореневий тиск»/ «*Mineralische Ernährung und die Funktion der Wurzel.*» Учні описали, як рослини отримують воду й мінеральні речовини з ґрунту завдяки кореневій системі. Пояснили поняття «кореневого тиску» (*Wurzeldruck*) та його роль у русі води. Розв'язали задачу з розрахунком споживання кисню коренями дерева.

Провели експеримент (опис німецькою): «Зі зрізу витікає сік - доказ кореневого тиску»/«*Der Pflanzensaft tritt aus dem Schnitt – der Beweis für den Wurzeldruck.*» Інтегрований урок біології та німецької мови дозволив поєднати знання з природничих дисциплін та іноземної мови. Початкові завдання дали змогу актуалізувати знання, а групова дослідницька діяльність — поглибити їх на практиці. Презентація результатів німецькою мовою сприяла розвитку міжпредметних компетентностей, що дало можливість розвинути мовну компетентність та навички публічного виступу. Учні не лише дізналися більше про життєдіяльність рослин, а й відчули цінність знань у контексті реального життя та комунікації. На практиці переконалися, що знання біології та

іноземної мови взаємодоповнюють одне одного та є необхідними для сучасної освіченої особистості. Учні зацікавилися таким підходом в навчанні та планують участь в подібних спільних дослідженнях. З німецької мови вони поповнили словниковий запас в фаховій термінології-це мотивує учнів і надалі удосконалювати мовні навички.

У межах дослідження було проведено анкетування серед 45 учнів, які брали участь у CLIL-уроках. За результатами опитування, учні зазначили, що уроки були більш цікавими, ніж звичайні, вони відчували, що почали краще розуміти німецьку мову, що зрозуміли краще фізичні явища та процеси, які відбуваються з рослинами. Вчителі відзначили підвищення мотивації учнів. Більшість учнів зазначили про зростання впевненості у використанні німецької мови. В ході роботи над проектом спостерігався високий рівень активності учнів, зникає бар'єр, страх говоріння, німецька мова виступає як інструмент в вивченні фахових предметів, учні використовували мовленнєві засоби у реальних ситуаціях в групах під час експериментів, відбувалося зростання зацікавленості у вивченні предмету й мови одночасно.

Попри позитивні результати, викладачі зіткнулися з низкою труднощів-це нестача адаптованих навчальних матеріалів українською та німецькою мовами; виникла необхідність додаткової підготовки вчителів до міжпредметного навчання; відмінності в мовній підготовці учнів; обмеженість навчального часу.

Для подальшого ефективного впровадження методу CLIL у систему учбового процесу необхідно створити базу адаптованих методичних матеріалів. Викладачі мають регулярно відвідувати семінари та тренінги з методики CLIL. Є необхідність в мотивації викладачів, шляхом інтегрування CLIL-підходу у шкільні програми іноземної мови на рівні державної освітньої політики.

Висновок: Кожному заняттю з CLIL передуює складна, багатоетапна підготовка. Викладачі мають підібрати фаховий та мовний контент та способи його презентації й опрацювання з учнями. Такий підхід створює умови для цілісного світосприйняття, учні можуть бачити та пізнавати світ не тільки через призму одного навчального предмету, а ще і бачити взаємозв'язок між різними

науками. Учні вчаться спілкуватися, співпрацювати в групі, планувати процес дослідження, робити висновки. Метод CLIL є добрим засобом підвищення якості освіти в умовах Нової української школи. Він дозволяє не лише надолужити освітні втрати, але й сформувати компетентного, критично мислячого, креативного випускника, здатного ефективно діяти у глобалізованому світі. Практичний досвід впровадження CLIL у Дніпровському науковому українсько-американському ліцеї засвідчив ефективність цього підходу та окреслив перспективи для його подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузів М. З. та ін. Проектна робота на занятті з іноземної мови / *Вісник науки та освіти*. 2025. № 2(32). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-333-342](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-333-342) (дата звернення: 21.06.2025)
2. Кушмар Л. В., Нікіфорова В. Г., Кайда Н. О. Використання CLIL на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти: переваги та виклики. *Професійно-прикладні дидактики*. 2025. № 1. С. 49–54.
3. Посудієвська О. Особливості проведення занять з іноземної мови згідно підходу CLIL. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 10(28). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10\(28\)-1148-1159](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10(28)-1148-1159) (дата звернення: 21.06.2025).
4. Єрмоменко І. Науково-дослідна робота студентів на заняттях з іноземної мови як елемент професійної освіти. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2023. № 2. С. 11–15. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2022.2.2> (дата звернення: 21.06.2025).
5. Coyle D. Professor in Learning Innovation, University of Aberdeen. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=q9ytoEMAAAAAJ&hl=en.Dutch>. 250 p., URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/resources/Publications/clilprofiling.pdf>.

Шутка Наталія Миколаївна

вчитель I категорії

Підлісківська гімназія

Вигодської селищної ради,

Івано-Франківська область,

Україна

**РЕПЕРТУАР І ВИКОНАВСЬКА СТИЛІСТИКА НАРОДНИХ
СКРИПАЛІВ СІЛ ЛОЛИН, ПІДЛІСКИ ТА ІЛЕМНЯ
(ПІВНІЧНО-СХІДНА БОЙКІВЩИНА)**

Анотація: У статті досліджено репертуар та виконавську стилістику народних скрипалів сіл Лолин, Підліски та Ілемня, що належать до північно-східної Бойківщини. Об'єктом вивчення стали індивідуальні манери гри та жанрово-стильові особливості музичного репертуару двох визначних представників традиції – Кузьми Воробця та Івана Луцика. Проаналізовано соціокультурні чинники, що впливали на формування регіональної музичної практики, охарактеризовано локальні відмінності інструментального складу капел та особливості традиційної весільної обрядовості. Методологічну основу становлять етномузикознавчі дослідження, аудіо- та відеофіксація музичного матеріалу, польові спостереження. Зроблено висновок про вагомую роль народних скрипалів у збереженні нематеріальної культурної спадщини, відтворенні етнічної ідентичності та передачі традиції наступним поколінням.

Ключові слова: скрипка, народний інструменталізм, Бойківщина, традиційна музика, Кузьма Воробець, Іван Луцик, репертуар, виконавський стиль, музична спадщина.

Актуальність проблеми дослідження. У наші дні, коли Україна перебуває в стані визвольної війни, особливо важливим є відродження національної культури. Значиму роль у цьому відіграє звернення до фольклору, зокрема музичного. Творча діяльність сільських традиційних музикантів – важлива компонента етнокультури, що засвідчує національну ідентичність і багату творчу спадщину народу. Народні скрипалі яскраво репрезентують і розвивають репертуар та художню естетику різножанрових зразків українського фольклору. Їхня гра відображає локальні традиції скрипкового звукоідеалу, що формувалися століттями і є важливою складовою національного самовираження. Скрипка, як один із найважливіших інструментів в українській традиційній музиці, по-різному звучить в руках сільських музикантів різних регіонів України. Репертуар традиційних скрипалів характеризує художньо-емоційний світогляд народу, а манери їхньої гри – специфіку індивідуальних, локальних і регіональних музичних стилів.

Мета дослідження - дослідження репертуару та виконавської стилістики народних скрипалів окресленого ареалу, аналіз технічних та художніх особливостей їхньої гри, вивчення взаємодії між традиційними прийомами гри та сучасними тенденціями у народному виконавстві України та інших держав. Певної уваги в роботі надано вивченню впливу соціальних і культурних факторів на формування стилістичних особливостей гри, також ролі народних скрипалів у збереженні й трансформації музичних традицій. Дослідження скрипкової традиції здійснено через аналіз виконавської практики її народно-професійних скрипалів і аналітичне опрацювання їхнього репертуару за основними етномузикознавчими параметрами.

Об'єктом дослідження роботи є репертуар і виконавська стилістика традиційних скрипалів, котрі музикували у селах Калуського району Івано-Франківської області, розташованих у межиріччі Свічі та Чечви, і пов'язаних єдиним музично-стильовим діалектом.

Предметом дослідження є творча діяльність та індивідуальні виконавські стилі двох найяскравіших скрипалів означеного локусу – Кузьми Воробця та Івана Луцика.

Виклад основного матеріалу. Досліджуваний район розташований у межиріччі Свічі та Чечви – південно-східна територія Калуського району Івано-Франківської області, що охоплює давні міста Долину та Рожнятів, і села Лолин, Ілемню, Луги, Суходіл, Липовицю, Підліски. Місцевість знаходиться на мальовничому передгір'ї Карпат, горбистий ландшафт якого порослий мішаними лісами й луками. Обабіч зазначених сіл проходить давній транскарпатський шлях (тепер траса через Вишківський перевал), який міг позначитись на їхній історії та культурі. Терени віддавна були заселені людьми, про що свідчать археологічні пам'ятки [6, с. 6].

Про давню історію цього мікрорегіону, який знаходиться поруч транскарпатського шляху, що вів через Верецькі перевали і поєднував ще тисячі років тому Галичину та Поділля із Закарпаттям і Подунав'ям, свідчать археологічні знахідки. У підніжжі Крайових Горган, на пагорбах Присвіцької височини (наприклад, в Надієві, Струтині, Підлісках) ще збереглися сотні стародавніх могильних насипів – курганів. Вони споруджені носіями культури шнурової кераміки доби енеоліту, комарівської культури доби бронзи та культури карпатських курганів у пізньоримську добу. Частину курганів на цих некрополях було археологічно досліджено [19, с. 259–260]. Відомі знахідки бронзової зброї із с. Кальна та багатого скарбу бронзових речей з Витвиці, які належать культурі Гава пізньобронзової доби [22, с. 11–12; 18, с. 388–389]. Над рікою Чечвою між с. Струтин Нижній та Рожнятовом в урочищі Замчище відкрито городище княжих часів [21, с. 23–26]. Вагомим чинником, який ще з глибокої давнини приваблював на ці терени людей, були джерела соляної ропи, адже сіль в ті часи цінувалася на вагу золота [4, с. 7]. Згідно з переказами старожилів, колись на місці сіл Ілемня та Підліски знаходилося поселення «Старе місто», по центру якого стояла маленька дерев'яна церква. У XVI ст. містечко разом із церквою спалила татарська орда. Незначна частина жителів

втекла в ліси, і після відступу татарів поселилася за горбом, який називається «Щовб». Те місце сьогодні відоме як «Церквище» [6, с. 6].

Стара назва села Підліски – Нягрин, що походить від латинського слова *niger*, і пов’язана з найближчою горою Нягра, північним схил якої майже ніколи не освітлений сонцем. Про село Лолин існує народна приказка «Лолин – голий: навколо ліс, а всередині один біс» [6, с. 145].

Села Лолин, Ілемня та Підліски належали до дрібно-помісних гнізд (земляцтв) – розгалужених поселень дрібної родовитої шляхти з давньоукраїнських бояр і заможних ратників [4, с.14]. Дрібнопомісна шляхта володіла привілейованим волоським правом, згідно якого не працювала на панщині й шарварках, і мала певні податкові пільги. Використовуючи своє панівне становище та військову силу, вона створювала великі господарства – фільварки. Провідними галузями у цій місцевості були скотоводство, зокрема, вівчарство, також видобуток заліза, обробка металу, дерева, вовни, шкіри. Зростання панських фільварків супроводжувалось насильницьким захопленням селянських земель, руйнуванням сільської общини. Тому в селянському наділі залишилися лише найбідніші малородючі ділянки [4, с.6].

Однією з форм антифеодального протесту селян у XVI столітті стала їх масова втеча на Поділля, Наддніпрянщину та в Карпати. Частина втікачів приєднувалася до козацьких загонів під проводом Богдана Хмельницького. Восени 1648 року жителі цих сіл взяли участь у нападі на долиньський замок, що належав польському шляхтичу Яну Мірецькому [4, с.10] Бунтарі знищили будинки польської шляхти, костюл Святої Анни в Долині, будинки корчмарів та торговців, забрали в них усе майно. Восьмого лютого 1649 року Войцех Сваричевський звинуватив селян Лолина, Максимівки та Нягрини в нападі на його маєток. Долинський шляхтич, міщанин Юрій Гошовський також скаржився на селян з Нягрини за те, що його побили, забрали 3400 злотих, дорогих речей та одержі на 4000 злотих. Цей період був тяжким і трагічним не лише для міського населення, але і для всього українського народу. У селах

відчувалося спустошення, адже мешканці не могли більше сплачувати непосильних податків [4, с.11].

Не стерлися з пам'яті людей часи, коли їхні батьки, діди і прадіди наймитували в австрійців. Гіркий відбиток залишила німецько-польська війна. Після першого поділу Речі Посполитої до Нягрини приїхала невелика група ремісників із Чехії, які поселилися на пагорбі Кичірка. Вони створили шахти в урочищах Буковина і Палена, де добували залізну руду, переплавляли її на метал (в урочищі Закла) і виготовляли з неї сільськогосподарські знаряддя праці. В урочищі Жбирі функціонувало родовище, де добували соляну ропу, яку населення вживало до їжі. В урочищі Гута, що знаходиться між селами Ілемня й Нягрин, працював гутний завод [6, с. 219].

На зламі XIX–XX ст. у регіоні домінують такі види господарських робіт як тваринництво, землеробство, вирубка лісу, деревообробка, обробка шкіри, ткацтво. До перших десятиліть XX ст. майже у кожній хаті стояв ткацький верстат, а вміння ткати було обов'язковим для кожної сільської дівчини. Крім добротного домотканого полотна, відомими є вовняні верети – «коци» і «ліжники». У народному одязі до нашого часу збереглася давня простота крою та безпосередня залежність від місцевої специфіки виробництва. Одяг шили з домотканого полотна, вовняного сукна і овечого хутра. Колористика була біднішою, ніж на Гуцульщині та Лемківщині – не яскравою, з переважанням зеленого та чорного кольорів.

Цікавими були форми конструкції народного будівництва, в яких збережено чимало архаїчних елементів: звужений зруб, трапецієподібні двері, високий стрімкий дах, що захищав будівлю від дощів, гряди під стелею, галерея вздовж фасаду. Традиційна нягринська хата мала одну житлову кімнату з невеликими віконцями і піччю без комина, відповідно дим виходив під стріху [4, с. 11]. У 1864 році в центрі Нягрини збудовано церкву, яка служить громаді й сьогодні. У храмі збережено інкрустований дерев'яний іконостас та орган, який подарували німецькі колоністи. Після приєднання Галичини до УРСР розпочалися релігійні утиски та знищення церков, і мешканці Нягрини

розібрали орган на частини [6, с. 162]. Довгий час його переховували у хатах двох мешканців, і лише в кінці 1980-х рр. вирішили зібрати й повернути до експлуатації. Завдяки тому, що інструмент було грамотно розібрано, а кожную трубу та віндладу промарковано, 1990 р. його успішно зібрали два брати, мешканці Підлісок Мирон та Іван Кизими (зі слів місцевих жителів Мирона та Івана Кизимів).

Села у межиріччі Свічі та Чечви відзначаються яскраво вираженою етнографічною характерністю, адже розташовані на межі Бойківщини та Гуцульщини. Етнографи їх зараховують до північно-східної Бойківщини, проте місцеві мешканці не ідентифікують себе ні бойками, ні гуцулами. Якщо давні традиційні одяг і архітектура є відповідними до бойківських, то в музичному фольклорі синтезовано риси, властиві не лише бойкам, а й гуцулам, що зумовило своєрідність локальної традиції.

Кузьма Воробець - одна з найвідоміших постатей серед народних скрипалів Карпат. Його ім'я стало символом традиційної музики цього регіону, а сам він залишив значний слід в українському фольклорі, зокрема, в музиці сіл східної Бойківщини. Народився Кузьма Воробець у селі Лолин 1923 року. Він був одним з тих музикантів, хто зумів стати не просто виконавцем, а й носієм цілого культурного пласту. Воробець був самоуком, і навіть не маючи формальної музичної освіти, володів унікальним стилем гри на скрипці, що дозволяв йому передавати емоції, атмосферу та характер місцевого життя. Яскраве природне обдарування виявилось у Кузьми ще в ранньому дитинстві. У п'ятирічному віці він самостійно склеїв з дощок (смереки) маленьку скрипку. «Ручку» (гриф) прибав цвяхом. Нитки, які він взяв у сестри служили струнами. Для смичка він «зістриг» кінського хвоста. З такою скрипочкою він ходив за татом на весілля. А за рік тато купив справжню скрипочку.

Кузьма мав неабиякі музичні здібності: відмінний слух (про що свідчать чистота інтонування, настроювання інструменту без жодних допоміжних засобів на постійно однакову висоту, здатність одразу підібрати почуту мелодію), добру пам'ять. Досить вміло і вільно вмів імпровізувати. Поєднував

два способи навчання – в школах народних музикантів (заочна форма навчання) та самоосвіту. Вчителі Відняк Стефан, Прокопишин Стефан та Шершінь Федір були добре знайомі з його батьками, плати не брали. Вони навчили його грати коломийки. А Лукаш (прізвище невідоме) сам був із Косівщини і навчив його грати «Аркан» та «Запорізького козачка». Він працював у лісництві і жив у Кузьми вдома, тому за навчання також йому не оплачували. Томко (циган) приїжджав до Лолина, навчав Кузьму і брав 2,5 злотих за «кавалок». На той час сума була велика, але родина була заможною і могла собі дозволити такі витрати.

У 8-9- річному віці відвідував музичну школу у Вигоді. Тут він вивчав елементи музичної грамоти. Вчителі були поляками і школа була платною. Навчання у музичній школі йому не сподобалося, бо його примушували грати «на праву руку», а він не бажав перевчатися. У 12 років Кузьма відіграв уже своє перше весілля. Всі ці освітні процеси відобразились на індивідуальних стильових особливостях виконавця. Сам музикант систематичного навчання не проводив, але періодично давав безкоштовні консультації людям із свого села.

Постановка в кожного виконавця індивідуальна, залежна як від рівня засвоєння традиції, так і від фізіологічних задатків. Кузьма тримав скрипку лівою рукою і струни переставляв навпаки. При грі ставить скрипку досить далеко на плечі і грає зігнутою рукою (так вона менше втомлюється) .

Окремо слід зазначити улюблений артистичний прийом скрипаля(запозичений у циган) – грати, тримаючи інструмент за спиною чи за головою, що викликало особливе захоплення з боку слухачів. Про Кузьму Воробця існувала легенда: односельчани говорили, що він «має чорта в собі»

Луцик Іван Миколайович (псевдо «Забава») народився 4 грудня 1955 року в Ілемні у родині, де музика була важливою частиною побуту і передавалась від батьків до дітей. Почав грати на скрипці ще в дитинстві, брав участь у музичному проведенні колядницького та інших обрядів. Грав на слух, адже в традиційній музиці велику роль відігравала імпровізація та передача мелодій з покоління в покоління.

Навчався в Ілемнянській восьмирічній школі, яку закінчив заочно середню школу. Після випуску шість місяців служив у армії в Калінінській області, а потім два роки у Вологді. Після армії працював у колгоспі шофером, а згодом кранівником. Коли сталася Чорнобильська трагедія, із колгоспу його відправили на ліквідацію наслідків. У вільний від роботи час І. «Забава» займався музикою і виступав на різноманітних місцевих заходах — весіллях, святкуваннях, релігійних обрядових церемоніях, таких як Різдво, Великдень. Важливу роль у цих подіях відігравала традиційна народна музика, і скрипка була основним інструментом. Музикант співпрацював з іншими місцевими виконавцями, такими як цимбалісти, гармоністи і вокалісти, створивши найкращий ансамбль на Бойківщині. Прожив з дружиною 20 років. Загинув трагічно 2004 року під час роботи у лісі, працюючи пильщиком, проживши всього 48 років. Навчав молодшу сестру гри на скрипці. Згодом сестра вийшла заміж і народила п'ятеро дітей, після чого відмовилась від музичної справи.

Іван-забава - це псевдонім, який використовував Ілемнянський скрипаль. Псевдонім "забава" підкреслює характер людини - він був веселий, його присутність викликала радість і захоплення у слухачів.

Індивідуальний виконавський стиль скрипаля виражений типово бойківською автентичною манерою гри. Залежно від конкретного жанру традиційної музики, звучання інструмента в його руках набуває своєрідного забарвлення, передає цілісність і експресивну виразність музичної думки.

Загальною характеристикою скрипкового виконання Івана у творах різних жанрів є здатність поєднувати тони в єдину ритмічно і фонічно-організовану лінію, що надає звучанню як кантиленного, так і віртуозного матеріалу природний та переконливий вигляд. У швидких мелодіях музикант демонструє тонку орнаментальну техніку, яка виражається через обігравання основних звуків мелодії дрібними тривалостями (переважно шістнадцятими) та мелізмами (форшлагами, форшлагами-мордентами, трелями). Важливо відзначити, що виконання інтонаційно та ритмічно складних мелодій „Коломийки” вимагає майстерного використання комбінаторної техніки лівої та

правої рук, і лише вільне володіння цією технікою дозволяє досягти ефекту віртуозної плинності скрипкового виконання. Саме плинність фразування є важливою рисою виконання традиційними карпатськими скрипачами та цимбалістами, а „кучерява” мелізматична техніка, яка доповнює їхнє виконання, свідчить про високий рівень майстерності та художнього смаку бойківських музикантів.

Як музично-громадський діяч, Іван-Забава неодноразово організовував вечори в школі села Ілемня, метою яких було залучення учнів до історичного, літературного та музичного просвітництва. Він активно турбувався про сучасну молодь, її освіту, культуру, моральні цінності та національну свідомість. Одержавши від батьків талант і пристрасть до інструментальної музики рідної традиції, Іван Іванович активно працював над її збереженням, розвитком і популяризацією, будучи яскравим представником автентичного скрипальства, організатором та громадським діячем.

Висновок. Якщо скрипки, на яких грали бойківські музиканти II половини ХХ століття, зазвичай були класичного зразка й не відзначалися специфічними акустичними особливостями, то смички мали тростину з гіпертрофованим лукоподібним вигином, що очевидно спричинено максимальним натягом волосу. Такий натяг і жорсткий спосіб тримання смичка дозволяє краще контролювати силу натиску на струни і дає змогу грати широким відрізком смичка. Що стосується положення лівої руки К. Воробця та І. Луцика, то можна побачити, як зап'ястя у процесі гри обох скрипалів доторкається до шийки інструмента, дозволяючи пальцям бути ближче до струн. Однією з причин такої техніки є те, що скрипалі грали без містка чи подушки, що буквально «заставляло» тримати скрипку всією долонею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борис М. Долинщина – земля бойків. – 2003. – С. 31–38.
2. Борис М. Нескорена Долинщина. Частина перша. – 2002. – С. 5–21, 193–194.

3. Борис М. Нескорена Долинщина. Частина друга. – 2008. – С. 82, 102, 220–505.
4. Бугрій С. Вільне королівське місто Долина. – 2007. – С. 2–11.
5. Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині / передмова та переклад з польської Р. Кирчіва // Жовтень. – 1978. – № 12/410. – С. 117–131. – Львів.
6. Великочий В. С., Парфан Д. Т., Маланюк Т. З., Новосьолов О. В. Сакральна Бойківщина. – 2012. – С. 162.
7. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження / відповідальний редактор Ю. Гошко. – Київ, 1983. – 304 с.
8. Дей О. Народні пісні в записах Івана Франка / видання друге, доповнене і перероблене. – Київ, 1981. – 335 с.
9. Зубрицький М. Годівля, купно і продаж овець у Мшанці Старосамбірського повіту // Матеріали до українсько-руської етнології. – 1895. – Т. 6. – С. 1–40. – Львів.
10. Зубрицький М. Народний календар. Народні звичаї і повірки, прив'язані до днів у тижні і до рокових свят // Матеріали до українсько-руської етнології. – 1900. – Т. 3. – С. 33–60. – Львів.
11. Іваницький А. Українське етноінструментознавство в другій половині ХХ століття // Актуальні напрямки відродження та розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24–31 березня 1995 р.) / упорядник і редактор М. Давидов. – Київ : Український центр культурних досліджень, 1995. – С. 26–28.
12. Іваницький А. Українська народна музична творчість : навчальний посібник / під ред. М. Поплавського ; Міністерство культури і мистецтв України, КНУКіМ. – 2-ге видання, допрацьоване. – Київ : Музична Україна, 1999. – 222 с.
13. Кирчів Р. Етнографічне дослідження Бойківщини. – Київ, 1978. – 173 с.

14. Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні / передмова М. Щоголя. – Київ : Мистецтво, 1955. – 62 с.
15. Мацієвський І. «Троїста музика» (до питання про традиційні інструментальні ансамблі) // Ігри й співголосся. Контонація. – Тернопіль : Астон, 2002. – С. 95–111.
16. Мацієвський І. До проблеми ідентифікації українських народних інструментів // Актуальні напрямки відродження та розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24–31 березня 1995 р.) / упорядник і редактор М. Давидов. – Київ : Український центр культурних досліджень, 1995. – С. 51–54.
17. Охримович В. Знадоби до пізнання народних звичаїв та поглядів правних // Житє і слово. – 1895. – Т. 3. – С. 296–307, 387–401. – Львів.
18. Павлів Д. Нові знахідки зброї ранньогальштатського часу з Прикарпаття // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2011. – Вип. 15. – С. 385–391. – Львів.
19. Павлів Д., Петегирич В. Пошуки курганів у Прикарпатті // Археологічні дослідження в Україні 2010. – Київ – Полтава, 2011. – С. 259–260.
20. Павлів Я. Трансмісія музичної традиції на прикладі творчої діяльності гуцульського скрипаля Івана Меніва // Проблеми етномузикології. – 2024. – Вип. 19. – С. 41–42. – Київ. – URL: <http://ethnomusicology.com.ua/article/view/319752/312124>
21. Пастернак Я. Струтинське городище // Літопис Бойківщини. – 1938. – Вип. 10. – С. 23–26. – Самбір.
22. Полянський Ю. Нові археологічні знахідки з Галичини // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1928. – Т. 149. – С. 9–30. – Львів.
23. Федун І. Репертуар бойківського скрипаля Кузьми Воробця // Бойківщина. – 2004. – С. 302–307. – Дрогобич.
24. Федун І. Народноінструментальна ансамблева культура українських Карпат і Західного Полісся як вияв традиційного професіоналізму (XX –

перші десятиліття ХХІ ст.) : дисертація кандидата мистецтвознавства :
17.00.03. – Львів, 2020. – 298 с.

Ярова Любов Леонідівна
спеціаліст вищої категорії,
педагогічне звання «старший викладач»,
викладач теоретичної підготовки перукарського відділення
Професійний коледж індустрії краси і технологій міста Житомира
м. Житомир, Україна

**ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ І
КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА
ПРОФЕСІЄЮ «ПЕРУКАР»: ІНТЕГРАЦІЯ,
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Анотація: у статті розкрито важливість формування підприємницьких і комунікативних навичок у здобувачів освіти за професією «Перукар». Проаналізовано значення інтеграції міждисциплінарних знань для розвитку комплексної професійної компетентності майбутніх фахівців індустрії краси. Визначено ключові підприємницькі навички, необхідні для ефективної самореалізації, а також окреслено основні виклики, з якими стикаються здобувачі освіти, та можливі шляхи їх подолання. Окрему увагу приділено ролі комунікативної компетентності як складової професійної майстерності, що сприяє формуванню лояльної клієнтської бази та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення змісту освітніх програм професійної підготовки.

Ключові слова: розвиток навичок, підприємницькі навички, комунікативна компетентність, професійна освіта, перукарська майстерність, ведення бізнесу, конкурентоспроможність, самореалізація, індустрія краси,

професійна підготовка, особистісний розвиток, міждисциплінарний підхід, клієнтоорієнтованість, професійна діяльність.

У сучасному світі, де ринок послуг постійно змінюється, перукарська майстерність перетворюється на повноцінний бізнес, у якому інновації, креативність та підприємницьке мислення відіграють ключову роль. Успішна реалізація у професії вимагає не лише технічної підготовки, а й здатності діяти проактивно, стратегічно мислити, створювати унікальні пропозиції та управляти ресурсами. Саме тому розвиток підприємницьких навичок у здобувачів освіти стає визначальним фактором конкурентоспроможності та професійного зростання.

Професія перукаря належить до сфери послуг, що динамічно розвивається та має високий рівень конкуренції. У цьому контексті підприємницькі навички дозволяють майбутнім фахівцям бути не лише виконавцями, але й ініціаторами власних професійних проєктів. Вони сприяють кар'єрному зростанню, особистісному розвитку та формуванню здатності адаптуватися до викликів сучасного ринку праці.

До базових підприємницьких навичок, які є важливими для успішної самореалізації в напрямку перукарської майстерності, належать:

1. Управлінські та організаційні навички. Це здатність до планування робочого часу, розподілу ресурсів, управління витратами й прибутками, розробки стратегій розвитку. Перукарі, які володіють цими навичками, можуть ефективно розподіляти свої ресурси і забезпечувати стабільність і розвиток власного бізнесу [1, с. 45].

2. Фінансова грамотність. Підприємницька діяльність передбачає вміння розраховувати вартість послуг, планувати бюджет, аналізувати прибутковість та рентабельність, вести облік витрат і доходів. Ці навички є базою для стабільності бізнесу [1, с. 78].

3. Клієнтоорієнтований підхід. Однією з ключових навичок успішного підприємця є клієнтоорієнтованість. Перукар повинен вміти визначати свою

цільову аудиторію, вибудовувати відносини з клієнтами, розуміти їхні потреби та надавати послуги на високому рівні. Клієнтська лояльність є ключовим активом будь-якого бізнесу [2, с. 23].

4. Юридична обізнаність. Знання основ законодавства, пов'язаних із підприємництвом, оподаткуванням, трудовими відносинами, захистом прав споживача є необхідними для легального і безпечного ведення бізнесу [2, с. 31].

5. Маркетинг і просування послуг. Здобувачі повинні опанувати навички самопросування: від створення особистого бренду до використання соціальних мереж і онлайн-платформ. Уміння презентувати себе, рекламувати послуги й залучати клієнтів забезпечує стабільний попит [3, с. 112].

6. Розвиток особистісних якостей. Перукарська справа вимагає постійного професійного розвитку. Щоб залишатися конкурентоспроможним, майстер повинен постійно вдосконалювати свої навички та освоювати нові техніки. Це також частина підприємницької діяльності, адже інвестиції у власний розвиток — це запорука майбутніх прибутків. Важливо заохочувати здобувачів освіти до творчого підходу в роботі, адже інноваційні та креативні рішення допомагають виділитися на ринку. Надання можливості проходити стажування у салонах краси або брати участь у практичних семінарах допомагає здобувачам освіти отримати реальний досвід підприємницької діяльності [4, с. 55].

7. Психологічна стійкість. Професійна діяльність у сфері послуг супроводжується стресовими ситуаціями. Важливо вміти керувати емоціями, підтримувати професійний тон і витримку, що є запорукою довгострокової успішності [5, с. 88].

Формування підприємницьких навичок потребує інтеграції знань із різних дисциплін: економіки, маркетингу, менеджменту, права, психології, інформаційних технологій. Розвиток підприємницьких навичок у здобувачів освіти тісно пов'язаний із впровадженням міждисциплінарного підходу для розвитку критичного мислення, креативності та підприємницької ініціативи.

Вивчення предметів, пов'язаних з галузевою економікою, маркетингом і менеджментом, дозволяє краще зрозуміти, як функціонує бізнес, розвинути навички планування, ведення документації обліку фінансів, оцінювати прибутковість своїх послуг, працювати з постачальниками та контролювати витрати, а також формувати стратегії просування своїх послуг на ринку. Це допомагає створити цілісну картину професійного та підприємницького середовища.

Інформаційні технології є невід'ємною частиною сучасного підприємництва. Знання основ роботи в соціальних мережах, створення рекламних кампаній, робота з графічними редакторами або створення веб-сайтів допомагає здобувачам освіти не тільки залучати нових клієнтів, але й ефективно комунікувати з існуючими.

Серед ключових викликів на шляху до формування підприємницьких навичок у перукарів можна виділити:

- низький рівень економічної та правової обізнаності;
- високу конкуренцію на ринку;
- обмежені фінансові ресурси на старті;
- відсутність практичного досвіду.

Шляхи подолання цих викликів:

- запровадження тренінгів, майстер-класів, симуляційних бізнес-ігор;
- залучення практикуючих фахівців до освітнього процесу;
- партнерство із салонами краси для проходження стажування;
- вивчення кейсів успішного малого бізнесу в індустрії краси

Розвиток підприємницьких навичок дає здобувачам освіти більше можливостей для самореалізації, а також відкриває двері до фінансової незалежності та успішної кар'єри. Підприємницькі навички надзвичайно важливі для успішного працевлаштування та кар'єрного зростання випускників. Вони забезпечать грамотне ведення власного бізнесу, відкриють перед фахівцями значно ширші перспективи. Інтеграція підприємницької освіти у

професійну підготовку перукарів підвищує їхню конкурентоспроможність та сприяє розвитку індустрії краси в цілому [6, с. 12].

Згідно з державним професійним стандартом для професії "перукар (перукар-модельєр)", одним із ключових завдань є здатність до ефективної взаємодії з клієнтом, ведення консультації, володіння етикетом спілкування та дотримання норм професійної етики. Встановлення довірливих стосунків із клієнтами сприяє формуванню позитивного іміджу перукаря, розвитку лояльної клієнтської бази та формуванню професійного бренду фахівця.

Під час обслуговування клієнтів важливо не лише якісно виконати замовлення, а й продемонструвати вміння уважно слухати, розуміти побажання клієнта, чітко й обґрунтовано пояснювати запропоновані послуги та створювати доброзичливу, комфортну атмосферу. Саме такі навички формують позитивний образ майстра та стимулюють клієнтів повертатися знову.

Навчання майбутніх фахівців має включати розвиток таких компонентів комунікативної компетентності, як:

- активне слухання;
- постановка відкритих запитань;
- доброзичливий тон;
- уважність до емоційного стану клієнта;
- адаптація мовлення до різних ситуацій спілкування.

Успішне формування комунікативної компетентності можливе лише за умови інтеграції міжпредметних зв'язків у навчальний процес. Вивчення психології дозволяє краще зрозуміти емоційний стан відвідувача, що позитивно позначається на якості послуги, а також дозволяє ефективніше працювати з людьми, будувати довірливі стосунки та розвивати навички комунікації.

Міжпредметні зв'язки з психологією та професійною етикою допомагають майбутнім підприємцям навчитися краще розуміти потреби своїх клієнтів, що є ключовим фактором у побудові лояльної клієнтської бази.

Під час проходження виробничої практики здобувачі освіти стикаються з реальними клієнтами, де мають застосовувати здобуті знання на практиці. Як доводить дослідження Д.В. Білай, саме практика у салонах сприяє закріпленню комунікативних навичок та підвищенню впевненості здобувачів у спілкуванні [7, с. 91]. Для успішної адаптації здобувачів освіти до реальних умов обслуговування під час виробничої практики, надзвичайно важливо ще на етапі теоретичного навчання та уроків виробничого навчання моделювати типові виробничі ситуації, включаючи можливі помилки, що дозволяє сформувати готовність до практичної діяльності та розвинути професійну стійкість. Як зазначає О.Ю. Бойчук, ефективне формування цих умінь можливе лише за умови цілеспрямованої педагогічної роботи, моделювання реальних ситуацій, тренінгів та рольових ігор [8, с. 64].

Крім того, позитивна комунікація має економічне значення: вона сприяє підвищенню доходу, зменшенню кількості конфліктів, формуванню позитивної репутації салону. Уміння грамотно представити себе, підтримати розмову, зберегти приємний емоційний фон — є конкурентною перевагою на ринку праці.

Розвиток комунікативних навичок у здобувачів освіти за професією "перукар" є важливим елементом професійної підготовки. Він забезпечує якість обслуговування, задоволеність клієнтів і конкурентоспроможність фахівця на ринку праці. Освітні заклади повинні системно впроваджувати методики розвитку комунікативної компетентності, з урахуванням вимог професійного стандарту та потреб індустрії краси. Такі навички створюють умови для самореалізації, побудови стійкої професійної кар'єри та розвитку підприємницьких ініціатив у сфері послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи підприємництва / під ред. Н. В. Валінкевич та ін. — Житомир: ЖДТУ, 2019. — 493 с.

2. Основи підприємницької діяльності / під ред. В. М. Марченка — Київ: КПІ, 2022. — 515 с.
3. Маркетинг послуг / В. Мальченко — КНЕУ, 2006. — 360 с.
4. Маркетинг / Н. Іванечко та ін. — ЗУНУ, 2021. — 180 с.
5. Психологія підприємництва / Ю. Петруня, В. Петруня — Дніпро: УМФ, 2016.
6. Державний професійний стандарт «Перукар (перукар-модельєр)», МОН України, 2017. — 33 с.
7. Психологія спілкування у сфері послуг / Д.В. Білай — Київ: КНТ, 2020. — 148 с.
8. Бойчук О.Ю. Формування комунікативної компетентності в системі професійної освіти // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2021. — Вип. 3. — С. 63–67.

GEOGRAPHY AND GEOLOGY

УДК [37.091.3:553]:004

Губа Любов Миколаївна

спеціаліст вищої категорії

вчитель-методист,

вчитель географії

«Дніпровська гімназія №84»

Дніпровської міської ради

м. Дніпро, Україна

PROJECT BASED LEARNING

«МАГІЯ ГЛИНИ: УНІКАЛЬНІСТЬ ПРИРОДНОГО МАТЕРІАЛУ»

Анотація. В публікації розглядається ефективність використання інтегрованих STEM-проектів у сучасному освітньому процесі. Підкреслюється важливість міждисциплінарного підходу в навчанні. Інтегровані STEM-проекти сприяють розвитку критичного мислення, творчого підходу та навичок співпраці серед учнів, готуючи їх до викликів майбутнього. Особливу увагу приділено мотивації учнів та підвищенню їхньої зацікавленості у вивченні природничих наук.

Ключові слова. STEM-освіта, цифровізація, природничі науки, мінеральні ресурси, інноваційні форми і методи STEM-освіти.

Вступ. У сучасних умовах трансформації економіки, стрімкого розвитку технологій та активного впровадження інновацій STEM-освіта відіграє ключову роль як ефективний інструмент формування конкурентоспроможної особистості. З метою реалізації цілей STEM-освіти та Концепції Нової

української школи (НУШ) активно впроваджується інтегрований підхід до навчання, застосовуючи інноваційні методи, які сприяють розвитку дослідницьких і винахідницьких компетентностей учнів [2, с. 5].

У межах освітнього процесу широко використовуються інноваційні форми STEM-діяльності, зокрема інтегровані міжпредметні проєкти. Поєднання знань з географії, математики, фізики, інформатики створює умови для розв'язання прикладних завдань і забезпечує глибше розуміння природних явищ і процесів.

Прикладом такої роботи є реалізація середньотривалого інтегрованого проєкту для учнів 6–9 класів на тему «Магія глини: унікальність природного матеріалу». У межах проєкту учні / учениці досліджували властивості глини як геологічного ресурсу, аналізували її поширення та застосування в регіоні, а також виконували розрахунки, пов'язані з обсягами, щільністю та економічною доцільністю використання цього матеріалу.

Проєкт може бути ефективно використаний при вивченні теми «Особливості геологічної будови, рельєфу та мінеральних ресурсів своєї місцевості» у 8 класі (географія), теми «Мільйони під ногами» в межах міжгалузевого курсу «STEM-Lab» у 7 класі, а також теми «Мінерали та гірські породи» курсу «Природничі науки» у 6 класі.

Актуальність проєкту полягає в тому, що глина є надзвичайно важливим стратегічним ресурсом, який може відіграти ключову роль у відновленні післявоєнної України. На перший погляд, глина здається звичайною породою, але її значення для економіки, будівництва, медицини та навіть екології значно перевищує наші уявлення.

Проблемне питання: чи може глина з місцевої балки нашого мікрорайону бути використана як ресурс для будівництва?

Мета проєкту: провести дослідження глини як унікального природного ресурсу; визначити її потенціал, як будівельної та промислової сировини; зробити дослідження фізичних і технологічних властивостей глини місцевої балки поблизу вулиці Зернова Новокодацького району міста Дніпро; відвідати

майстер-класи з виготовлення та розпису виробів з глини; взяти участь у конкурсах декоративно-ужиткового мистецтва.

Задачі проєкту:

- формувати уміння працювати з географічними картами, здійснювати географічне картографування родовищ, аналізувати геологічні умови їхнього утворення (географічна компетентність)

- формувати обчислювальні навички здобувачів освіти, уміння розв'язувати прикладні задачі з реальними даними, уміння аналізувати та здійснювати порівняння і узагальнення (математична компетентність);

- розвивати навички комп'ютерної грамотності та роботи з різними цифровими інструментами, формувати вміння роботи з пошуковими системами в мережі Інтернет, створювати цифрові карти та 3D-моделі (інформаційно-цифрова компетентність);

- виховувати здатність брати участь в житті суспільства; сприяти розвитку в здобувачів освіти ділових якостей і культури спілкування, виховувати екологічну свідомість (громадська та соціальна компетентність, компетентність екологічної грамотності).

Вид проєкту: дослідницький, практико-орієнтований.

Основна частина. На початку роботи над проєктом учні/учениці створили на ресурсі Vidnoz AI віртуального провідника, який надавав додаткову інформацію на кожному етапі роботи. Далі за допомогою ресурсу «Автентична Україна» познайомилися з історією гончарства в Україні та сучасними центрами розвитку ремесла: Опішня, Дибинці, Хомутець, Бубнівка, Косів. За допомогою картографічного сервісу Google Earth, діти здійснили віртуальну подорож до національного музею–заповідника українського гончарства в Опішному Полтавської області. На основі картографічного матеріалу визначили найбільші родовища глини свого регіону.

За допомогою ChatGPT, Gemini здобувачі освіти розширили знання про використання глини в будівництві. Дізналися про саман – будівельний стіновий матеріал, визначили його переваги над традиційним будівельним матеріалом:

екологічну безпеку, вогнестійкість, невисоку теплопровідність, міцність та довговічність [1, с. 6].

Завдяки міському проєкту «В МУЗЕЇ: не дрібниці на уроці» провели серію музейних уроків. В Музеї історії Дніпра школярі / школярки восьмого класу дізналися про виробництво катеринославської цегли та використання її в архітектурі міста. А в геологічному музеї «Дніпровської політехніки» ознайомилися з етапами розвитку Землі (Рис. 1).

Рис. 1. Екскурсія до геологічного музею.

Результатом роботи стало створення інтерактивної карти «Основні родовища глини в Дніпропетровській області» на ресурсі Google maps (URL: https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1_rtdJ3H8DAGC60LTsSS4GtBqdTBuALI&usp=sharing).

Юні науковці / науковиці сьомого класу дослідили фізичні властивості глинистої породи з місцевої балки поблизу вулиці Зернова нашого мікрорайону.

Підготувавши фрагмент породи у формі прямокутного паралелепіпеда, діти виміряли масу та об'єм даного зразка, за формулою визначили густину ($\rho = m/v = 1,58 \text{ г/см}^3$) пористість матеріалу (56%), жирність породи визначали по наявності блиску при розтиранні на долоні. Даний метод показав, що порода суха, на зрізі має матовий колір без вираженого блиску.

Під мікроскопом розглянули наявність рослинних рештків у цьому зразку. Висока пористість зразка породи вказувала на її рихлу структури, що підтверджує наявність тонкодисперсного піску у складі. Це робить породу глини пісною та знижує їх зв'язуючу здатність (Рис. 2).

Рис. 2. Дослідження глинистої породи під мікроскопом

Щоб дізнатися про можливість використання цієї глини у промисловості, дев'ятикласники/дев'ятикласниці звернулись до наших партнерів Українського державного університету науки і технологій на кафедру Хімічної технології кераміки, скла та будівельних матеріалів. І з'ясували, що для оцінки придатності глини потрібно визначити комплекс властивостей.

Сумісно з викладачами кафедри, за допомогою набору сит, було визначено гранулометричний склад породи. Це дослідження підтвердило припущення про високу запісоченість глинистої породи, але наявність глинистої фракції (до 24%) дало можливість сформувати зразки для випалу. Відсутність у глині крупних включень, особливо карбонатних порід, є позитивним фактором з точки зору подальшої переробки (Табл. 1).

Таблиця 1.

Гранулометричний склад породи

№ проби	Розмір фракцій, мм		
	Більше 0,25 W2	0,25-0,056 W1	Менше 0,056 W3
1	13	63	24

У лабораторії Українського державного університету науки і технологій було проведено випал дослідного зразка, який дозволив оцінити здатність глини до спікання за показником водопоглинання, який діти визначили вже на випалених зразках. Випал здійснювали при 1050^оС, а водопоглинання зразків після випалу становило 19%.

Це досить високий показник для керамічної цегли, оскільки у пори виробу буде потрапляти вода з атмосфери і руйнувати його. Тому в чистому вигляді така глина не може бути застосована у цегельному виробництві, але є широка практика застосування у складах мас одразу декількох глин, в тому числі і пісних, для одержання оптимального комплексу властивостей, зокрема – зменшення усадки виробів, деформації, чутливості до сушіння та корегування поведінки мас під час випалу.

Отже, проведене дослідження зразка глинистої породи показало, що дана порода може бути використана у суміші глин для виробництва керамічної цегли на цегельних заводах пластичним способом (наприклад, Новоолександрівський завод керамічної цегли, смт Солоне, Дніпропетровська область). Така глина є особливо цінною при коригуванні складів керамічних мас для виготовлення цегли ручного формування (Катеринославська цегла, м. Дніпро), де надмірна кількість глинистих часток призводить до залипання форм і значно знижує продуктивність праці. Для виготовлення саману – традиційного будівельного стінового матеріалу така глина також є придатною, оскільки буде мати невисоку усадку і низьку схильність до розтріскування.

Продовжуючи співпрацю з кафедрою університету, провели брифінг «Кераміка – з давнини у майбутнє» з кандидаткою технічних наук, доценткою Хоменко Оленою Сергіївною. З нього дізналися, що наші майстри використовують глину для виробництва посуду з інших регіонів – Полтавської, Донецької, Вінницької областей (Рис. 3) [5, с. 149].

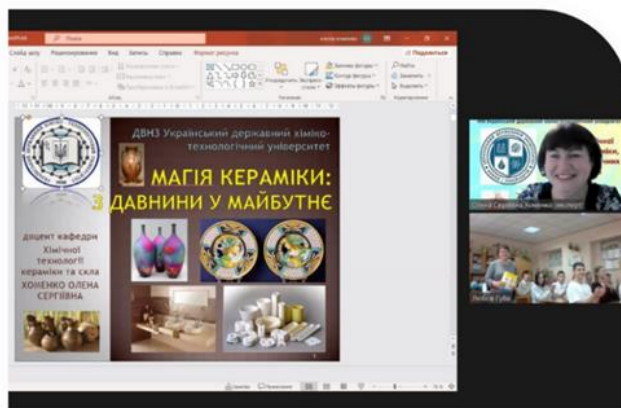

Рис. 3. Брифінг «Кераміка – з давнини у майбутнє».

Далі учасники/учасниці проєкту перейшли до найцікавішого етапу: моделювання різних зразків посуду у програмі Tinkercad, 3D Paint. А щоб доторкнутися до магії глини своїми руками, взяли участь у майстер-класі з гончарства у Палаці творчості та юнацтва.

Процес виробів з глини був захопливим та неперевершеним. Кожен учасник міг зробити свій унікальний виріб. Після створення власних виробів настав не менш захоплюючий процес їх розпису. На шкільному гуртку з вчителем образотворчого мистецтва діти знайомилися з різними техніками: «розмивання», «розмальовування», обробка поливами та глазур'ю. Дізналися про такий різновид кераміки, як майоліка, вироби з якої вирізняються своєю яскравістю, декоративністю.

Під час проєкту юні дослідники/дослідниці виконували інтерактивні вправи на Flippity та квізіс-тести на платформі Classtime, Quizizz. Створили презентацію робіт у платформі Canva.

Робота над проектом сприяла успішній участі в обласному конкурсі «Собори наших душ» у номінації «Декоративно–ужиткове мистецтво», де кращі роботи учасників/учасниць були відмічені грамотами та дипломами.

Виконана робота підтвердила, що інтегровані STEM-проекти сприяють формуванню цілісного світогляду, що є важливим аспектом сучасної освіти.

Висновки. Отже, інноваційні форми STEM-навчання на уроках природничих дисциплін є цікавим і сучасним напрямком в освітньому процесі Нової української школи, який дає можливість виходити за рамки традиційного навчання, бути в тренді інформаційно-комунікативних технологій, формує новий погляд на освіту, сприяє розв’язанню складних задач.

Дослідницька діяльність є важливою складовою процесу навчання, завдяки їй здобувачі/здобувачки освіти поринають у світ науки, спостерігають результативність своєї роботи, набувають важливих природничих та математичних компетенцій, які в майбутньому допоможуть у виборі професії.

Інтегровані проекти є найкращим інструментом реалізації міждисциплінарного підходу в навчанні. Вони дозволяють поєднати знання з різних дисциплін, що допомагає бачити, як різні області науки взаємодіють і доповнюють одна одну. Такі проекти розвивають навички критичного мислення, творчості, комунікації, які є важливими для успіху в сучасному світі.

STEM-проекти допомагають перетворювати мрії на реальність, вони здатні змінити світ на краще, де кожен може бути творцем, дослідником та винахідником.

STEM-освіта – це ключ до сучасного майбутнього! Наше майбутнє починається вже сьогодні – тож збудуймо його разом!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глини. Характеристики, різновиди та поширення [Електронний ресурс]. – URL: <https://insgeo.com.ua/gliny/> (дата звернення: 04.07.2025).
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] / ІМЗО. – URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/> (дата звернення: 04.07.2025).

3. Крутенко Н. Г. Розповіді про кераміку. – 2-е вид. – Київ : Либідь, 2005. – 240 с.
4. Навчальна програма інтегрованого курсу «Природничі науки» 5–6 клас [Електронний ресурс]. – URL: https://drive.google.com/file/d/1KPtYfni46o_l4BHPp4Up07O_9Fq2RFQu/view?usp=sharing (дата звернення: 04.07.2025).
5. Хоменко О. С. Особливості формування мікроструктури кераміки і покриттів. – Дніпро : ДВНЗ УДХТУ, 2022. – 179 с.

CULTURE AND ARTS

УДК 78.42+792.2+78.03

Бекіров Усеїн Різайович

доктор філософії з музичного мистецтва,

докторант

Національна академія

керівних кадрів культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ТА ТЕМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОПЕРНОЇ МУЗИКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГЕНЕЗИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МУЗИЧНО-СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Розглянуто особливості формування театральної музики в процесі історичного розвитку музично-сценічного мистецтва. З'ясовано жанрово-стилістичну своєрідність та тематичну спрямованість оперної музики.

Ключові слова: театральна музика, опера, музично-сценічне мистецтво, музичний театр, жанрово-стилістичні особливості, композитор.

У першій половині ХІХ ст. у Парижі, - тогочасній європейській столиці опери відбулося зародження grand-opéra, для якої характерне потужне поєднання історичних сюжетів героїчного характеру, зведених до стилю серійного роману для буржуазних смаків, грандіозні видовищні та хорові сцени, хореографічні вставки, особлива схильність до місцевого колориту та багатства інструментального вбрання, блискучий вокальний атлетизм, що демонструвався в сольних та ансамблевих творах, у колоратурних аріях та

драматичній пристрасі, або стримувався в баладах народного смаку. Серед засновників цього жанру - Дж. Россіні (1792-1868 pp.), який емігрував до Франції наприкінці своєї сенсаційної італійської кар'єри [1, с. 25]. Композитор ніколи не відхиляється від класицистичного уявлення про «ідеальну красу», що розуміється як гармонійна пропорція твору мистецтва в цілому та в його окремих частинах, отже, також у пишному, повному та м'якому вокалі. Для нього музика сама по собі є асемантичною: вона набуває певного значення лише тоді, коли пов'язана з певною драматичною ситуацією, настільки, що мотив із комічним ефектом у «Севільському цирульнику» (1816 p.) може бути використаний із зовсім протилежними результатами в найтрагічніший момент сучасного йому «Отелло». Оркестр Дж. Россіні «зростає в активності: символічною є скасування сухого речитативу в опері серія на користь супроводжуваного, а також прийняття так званого «крещендо» – процедури, яка передбачає поступове збільшення кількості інструментів, динаміки та агогіки в кульмінаційній точці його вступних симфоній та у фіналах актів» [2, с. 303]. Дж. Россіні також є кодифікатором формальних умовностей, які керували італійською оперою приблизно до 1870 p. Домінуючою схемою в сольних аріях була чотиричастинна: сцена – кантабіле – темпо ді меццо – кабалета; тобто, іншими словами: діалог між головним героєм та актором другого плану – споглядальний момент у повільному темпі – несподівана подія, що повертає персонажа до реальності, до дії – розділ у швидкому темпі з піротехнічною вокальністю. Великий центральний фінал також має подібну структуру, родзинку кожної опери, серйозної чи комічної, в якій хор і всі персонажі такі: вступний хор - атакуювальний темп (еквівалент сольної арії) - концертний твір (еквівалент кантабіле) - середній темп - стретто (еквівалент кабалеті) [4].

У построссінівській Італії серйозна опера має тенденцію переважати над комічною, як видно з каталогів В. Белліні (1801-1835 pp.), Г. Доніцетті (1797-1848 pp.), Дж. Верді (1813-1901 pp.), чий лібрето включають романтичні сюжети, взяті з творів В. Скотта, Байрона, Ф. Шиллера, В. Гюго. Домінуючою

темою є звеличення любовних почуттів: здебільшого нещасливе кохання, яке закінчується трагедією, зосереджене на сопрано та тенорових голосах закоханих, з баритоном як антагоністом. Творець елегантних, ефірних, струнких мелодій, якими насолоджуються нота за нотою, В. Белліні – перший італієць, який свідомо утвердив свою роль музиканта-драматурга, також завдяки дуже тісній співпраці, встановленій з обраним лібретистом Ф. Романі. Г. Доніцетті, таким чином, імпортує віденський інструменталізм та найновіший досвід французької опери у свої партитури. Згідно з драматургічною концепцією Дж. Верді, композитор повністю відповідає за успіх опери, за якою він повинен керувати від зародження лібрето до постановки. Починаючи з «Травіати» (1853 р.), Дж. Верді створює концепцію мелодрами як єдиного цілісного твору, де окремі номери інтегровані у великі архітектурні прольоти, виміряні шириною цілого акту або його значної частини. Основоположними принципами театральної музики Дж. Верді були реалістичне зображення людини («вигадування істини») та лаконічність. Важлива ситуація, раптовий драматичний ефект, створюваний музикою; суть сцени має бути досягнута швидко, не заблукавши у заплутаних віршованих формах, які важко сприйняти, і все ж дозволивши короткій фразі, одному слову («сценічному слову») виникнути у потрібний момент, надавши глядачу координати дії. В музиці Дж. Верді тривіальне, гротескне, комічне цілком може стояти поруч із трагічним і навіть виділяти його на контрасті, як це відбувається в «Макбеті» (1847 р.; перероблена в 1865 р.) та «Ріголетто» (1851 р.). Варто зазначити, що починаючи з середини XVII ст., лібретисти здебільшого позначали оперу в музиці (зокрема, на титульних сторінках лібрето) терміном «драма в музиці» – «*drama musicale*» та «*melodrama*». У XVIII ст. «драма для музики» була синонімом у літературній сфері опери *seria*; це останнє розмежування йшло поруч з появою піджанру «*dramma giocoso per musica*», або того, що музиканти та глядачі більш прямолінійно називали оперою-буффа.

Найяскравішим явищем у театральній музиці XIX ст., безумовно, є поява національних шкіл. Це визначило в театральній сфері народження нової

драматургії місцевими мовами, що втілювали дві протилежні тенденції: перша – у рамках бачення архаїчної грубості та фаталізму, прив'язаності до народу та землі; друга – аристократичну елегантність західного походження, а також емансипацію жанрів, які до того часу вважалися другорядними та популярними, таких як опера-комік та пов'язаний з нею германський зингшпіль. Розвитку зингшпілю сприяли В. А. Моцарт («Викрадання із сералю», 1782 р., «Чарівна флейта», 1781 р.) та «Фіделіо» Л. ван Бетховена (його єдиний театральний твір, перероблений кілька разів: 1805 р., 1806 р. та 1814 р.). Але те, що визначило його долю серед романтиків, було, перш за все, «Вільний мисливець» К. Вебера (1821 р.), офіційний взірєць німецької опери, що протиставлявся як італійській мелодрамі, так і французькій гранд-опері. Особливістю цього репертуару, який широко використовує популярну форму ліє, є суттєвий симфонічний дух, що його пронизує, ідея інтимного злиття з поетичною експресією та, в сюжетах, міцний зв'язок з природою, використання фантастичних, надприродних, легендарних елементів. Окрім музичного театру, внесок німецьких композиторів (Л. ван Бетховена, К. Вебера, Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона-Бартольдї та Р. Шумана) у національну сцену також слід оцінювати на основі їхнього каталогу епізодичної музики для розмовних драм. Кілька увертюр, написаних для вистав, мали такий успіх, що їх виконували як автономні концертні твори, єдина оригінальна функція яких залишалася в назві (наприклад, увертюра Л. ван Бетховена до «Егмонта» Г. Гете або увертюра Ф. Мендельсона до «Сну літньої ночі» В. Шекспіра). З цієї практики виникла постановка увертюр з основною літературною програмою (попередники того, що пізніше стане симфонічною поемою), не прив'язаною до конкретних зовнішніх подій [4].

Німецька опера досягла свого апогею з Р. Вагнером, який більше, ніж будь-хто інший, вплинув на музичну культуру другої половини XIX ст. та першої половини XX ст. У цьому хронологічному контексті вагнеризм також утвердився як руйнівна естетико-культурна тенденція в літературі, філософії, образотворчому мистецтві, індустрії розваг і навіть політиці. Говорячи про

музичну мову, дослідники наголошують на тому, що його музична драма «Трістан та Ізольда» (1865 р.) стала поворотним моментом у концепції гармонійних відносин, як вони були налаштовані з епохи бароко [7, с. 92]. Твердження Р. Вагнера про те, що «музику можна почути лише у формах, взятих із життєвих стосунків або вираження життя, які, спочатку чужі музиці, лише отримують свій найглибший зміст через неї, так би мовити, завдяки розкриттю музики, прихованої в них» [5], забезпечує відповідну відправну точку для початку його дослідження гармонії, яка, за його власними словами, становить «справжній елемент музики» [5], але тим не менш завжди служить йому лише засобом прояснення драми. Для цієї мети він розробив те, що Р. Штраус колись назвав «цілком точною тональною мовою» [6, с. 227]; бо вона робить оркестр більш обізнаним, ніж актори на сцені. Сам Р. Вагнер колись описав «детальну музичну обробку» раніше складених віршів як «спокійну та вдумливу переробку» [5]. Композитор, який прагне ідеї «цілісного витвору мистецтва» (Gesamtkunstwerk), є теоретиком і лібретистом власних творів, у яких, мріючи про грецький трагічний ідеал, він реалізує органічну інтеграцію між словом, музикою, дією (Wort-Ton-Drama) [3, с. 408]. Він визначає їх як музичні драми: вираз, за допомогою якого він хоче підкреслити їхню конститутивну різноманітність порівняно з мелодрамою та гранд-оперою, які він ненавидить, хоча вони були вирішальними в його формуванні. У них традиційне синтаксичне впорядкування строфічних та регулярних періодів, позначене каденцією, відкидається на користь, так би мовити, процесу музичної прози. Крім того, закриті твори скасовуються та замінюються вільним симфонічним розвитком, безперервним до кінця кожного акту, архітектурна інервація якого складається з повторюваних лейтмотивів (лейтмотивів), що мають фундаментальну драматургічну функцію: функцію несвідомого сигналу, спогаду чи передчуття, пов'язаного з персонажами, предметами, почуттями, ситуаціями; і вони також є засобом, що дозволяє всезнаючому оповідачеві Вагнеру коментувати дію [4].

Музичний театр початку ХХ ст., що «віддає перевагу повторному пропонуванню репертуарів з минулого перед насолодою сучасністю, тим самим наділяючи театр музейною функцією» [3, с. 420] опиняється на роздоріжжі стосовно питання чи варто дотримуватися вагнеризму чи відкинути його. Композитори займаються всіма напрямками музичної творчості, не лише сценічної, засвоївши як ідею опери та драми (і видовища, в якому аспект постановки та акторської гри не менш важливий, ніж оркестровий та вокальний успіх), що розгортається в безперервному оркестровому потоці, так і техніку лейтмотиву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Colas D. Id. *Opéra italien et français au XIXe siècle. Études de philologie et de dramaturgie musicale*. Musique, musicology et arts de la scène : tesi di dottorato. Tours : Université François Rabelais, 2009.
2. Collisani A. Umoreismo di Rossini // *Rivista Italiana di Musicologia*. 1998. Vol. 33, № 2. P. 301–349.
3. *Enciclopedia della musica* / diretta da J. J. Nattiez. Vol. 4 : *Storia della musica europea*. Torino : Einaudi, 2004. 801 p.
4. *Musica scenica. Introduzione online al Pensiero e alle pratiche della musica* [Електронний ресурс]. 2023. URL: http://www3.unisi.it/ricerca/prog/musica/linguaggio/mus_sce.htm (дата звернення: 07.11.2024).
5. Wagner R. Über Franz Liszts symphonische Dichtungen. 1857 [Електронний ресурс]. URL: <https://digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10599691?page=25> (дата звернення: 02.05.2025).
6. Werbeck W. *Die Tondichtungen von Richard Strauss*. Tutzing, 1996. 561 p.
7. Urmoneit S. Romantisierte Harmonik und ihre Vollendung in Wagners Tristan und Isolde // *Richard Wagner. Persönlichkeit, Werk und Wirkung*. Sax Verlag, 2013. P. 91–100.

INTEGRATIVE SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURAL DEVELOPMENT

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

June 25-27, 2025

Warsaw, Poland

Editor
Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

E-mail: journal@naukainfo.com

Online publisher website: www.naukainfo.com

The editorial board reserves the right to edit and shorten materials. The opinions of the authors may not always coincide with the viewpoint of the editorial board and publisher. Authors bear full responsibility for the published material (for the accuracy of facts, quotes, personal names, geographic names and other information).

This edition was approved for publication on July 5, 2025.

Published in A4 format online on website:
<https://naukainfo.com/conference.php?id=54>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.